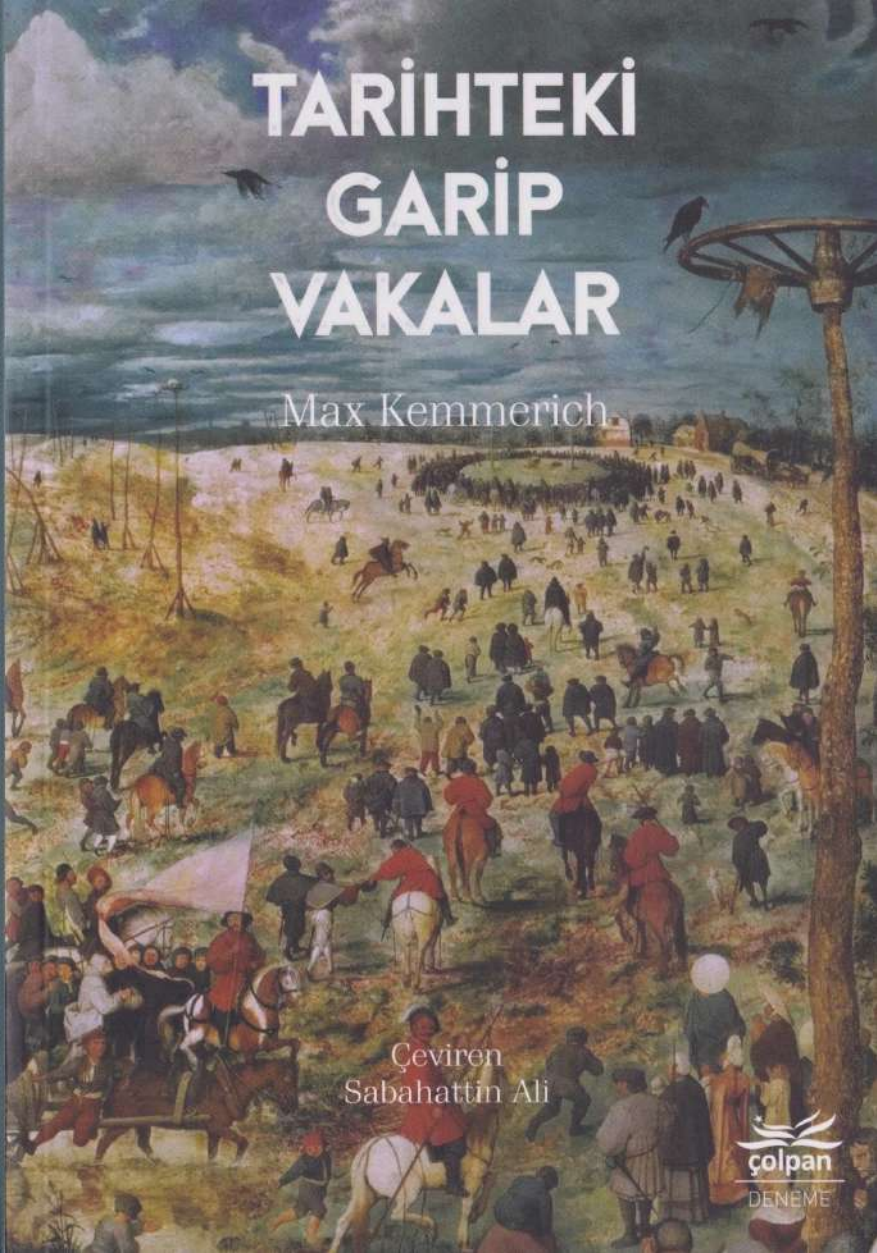
TARİHTEKİ GARİP VAKALAR

Max Kemmerich

Çeviren
Sabahattin Ali

çolpan
DENEME

TARİHTEKİ GARİP VAKALAR
MAX KEMMERICH
çolpan

Sabahattin Ali tarafından 1936'da çevrilerek önce *Ulus* gazetesinde tefrika edilip hemen ardından kitap olarak basılan *Tarihteki Garip Vakalar*, çevirmenin ününe nispetle ülkemizde yeterince tanınan bir metin değildir. Sansasyonel ve geri planda kalmış / bırakılmış bir tarihçi olarak nitelendirilebilecek Max Kemmerich'in yazdığı bu ilginç tarih kitabı, Orta Çağ Avrupa'sının gündelik hayatından çeşitli örnekler vererek insan davranışının bağnazlık altında nasıl akıl almaz aşırılıklara varabileceğini gösterir. Metin, bir yönüyle sosyolojiktir; Avrupa toplumunun sürdürdüğü hayattan ve yapıp etmelerinden belirgin izler taşır. Diğer yönüyle okuması kolay ve hayli eğlencelidir. Bunda, yazarın örnek olarak seçtiği akıl dışı olaylara ironik bir tavırla yaklaşarak kurduğu dilin etkisi vardır.

Her ikisinin de sonu, başlı başına tarihteki birer *garip vaka* sayılabilecek olan Max Kemmerich ve Sabahattin Ali'yi buluşturan bu kitap, Dinçer Apaydın tarafından daha önceki baskılarda bulunmayan bir araştırma, kaynakça ve ilavelerle dördüncü kez yayına hazırlanıyor. Böylelikle hem hakkında pek az bilgi bulunan Max Kemmerich'e dair yeni bilgiler ortaya çıkıyor hem de kitap işlevselliği artırılarak günümüz okurunun dikkatine yeniden sunulmuş oluyor.

Tarihteki Garip Vakalar, çoğunlukla acı deneyimlerin birikimiyle ilerleyen medeniyet kavramının Batı'da geçirdiği evreleri görmek için her kesimden okuyucuya şaşırtıcı, öğretici ve eğlenceli bir okuma deneyimi vadeden bir tarih kitabı.

çolpan
www.colpankitap.com

ISBN 978-605-80481-5-7

Maksimum Philipp Albert Kemmerich

Alman filozof, sanat tarihçisi ve yazar Max Kemmerich 6 Mayıs 1876'da Almanya'nın Koblenz şehrinde doğdu. Şehir tarihçiliği, felsefe, antropoloji ve ekonomi alanlarında çalıştı. Münih Gazeteciler ve Yazarlar Derneği ile Viyana Kültür Derneği onursal üyeliğinde bulundu. *Alman İmparator ve Kral Ailelerinde Hayat Müddeti ve Ölüm Sebepleri, İnsan Hamakatının Tarihi, İstikbalden Haberler, İnsan Tarihinin Ana Kanunu, Tarihin ve Almanya'nın İstikballerinin Tayini, Mistik Adamın Dünya Görüşü* yazarın kitaplarından bazılarıdır. 6 Nisan 1932'de Münih'te yaşamını yitirmiştir.

Sabahattin Ali

Türk edebiyatının çok yönlü yazarlarından olan Sabahattin Ali, 25 Şubat 1907'de bugünkü Bulgaristan sınırları içinde kalan Eğridere'de doğdu. Balıkesir Muallim Mektebi'nde öğrenim gördüğü sıralarda şiirlerini çeşitli dergilere göndermeye başladı. Öğrenimine 1926'dan itibaren İstanbul'da devam eden yazarın edebî metinleri dönemin süreli yayınlarda yer buldu. Bir süre Yozgat'ta öğretmenlik yaptıktan sonra iki yıl Almanya'da öğrenim gördü. Döndüğünde Konya'da öğretmenlik mesleğini sürdürdü. Rıfat Ilgaz, Aziz Nesin gibi isimlerle bazı siyasî-mizahî dergiler çıkardı. Hicivleri gerekçe gösterilerek birkaç kez tutuklandı. Bulgaristan'a iltica etmek üzere çıktığı yolda, Kırklareli dolaylarında, 2 Nisan 1948'de öldürüldü. Eserleri: *Dağlar ve Rüzgâr* (1934), *Değirmen* (1935), *Kağnı* (1936), *Kuyucaklı Yusuf* (1937), *Ses* (1937), *İçimizdeki Şeytan* (1940), *Kürk Mantolu Madonna* (1943), *Yeni Dünya* (1943), *Sırça Köşk* (1947).

Dinçer Apaydın

1985'te Çankaya'da doğdu. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Apaydın'ın öyküleri, eleştirileri; makale ve çevirileri *21. Yüzyıl'da Eğitim ve Toplum, Bilim ve Ütopya, Bizim Külliye, Gazi Türkiyat, Hariçten Gazel, Hayal, Kitap-lık, Kurgan Edebiyat, Natama, Roman Kahramanları, Son İstasyon, Türk Edebiyatı, Türk Kültürü, Dil Araştırmaları, Varlık* gibi dergilerde yayımlanmıştır. Yayına hazırladığı ve katkı sağladığı çeşitli araştırma-inceleme kitapları bulunmaktadır. 2018'de Çolpan Kitap tarafından yayımlanan *Yumuşak Oda*, yazarın ilk öykü kitabıdır. 2014'ten bu yana *Yazı Hariç* adlı YouTube kanalının yapımcılığını yürütmektedir.

Max KEMMERICH

TARİHTEKİ GARİP VAKALAR

Almancadan Çeviren
Sabahattin ALİ

Hazırlayan
Dinçer APAYDIN

çolpan

Tarihteki Garip Vakalar
Max Kemmerich

Almancadan Çeviren: Sabahattin Ali
Hazırlayan: Dinçer Apaydın

Çolpan Kitap: 36
Deneme: 7

Kapak: Mehmet S. Fidancı
Kapak Resmi: Pieter Bruegel, *The Mill and the Cross* (ayrıntı)
Teknik Hazırlık: Çolpan Kitap
Birinci Baskı: Ulus Basımevi, Ankara, 1936
Çolpan Kitap'ta Birinci Basım, Ocak 2020
Sertifika Nu.: 18299

ISBN 978-605-80481-5-7

© Çolpan Kitap 2020
Bu eserin tüm yayın hakları Çolpan Kitap'a aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümü veya bir kısmı elektronik, mekanik veya fotokopi olarak yayımlanamaz, çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Çolpan Kitap
Mustafa Kemal Mh.
2157. Sk. Nu.: 12/A
06530 Çankaya - Ankara
Telefon: +90 312 419 8096
Faks : +90 312 418 4512
e-posta: bilgi@colpankitap.com
www.colpankitap.com

Baskı: Ofset Fotomat, 28367

çolpan

Çolpan Kitap, Nüans Kitapçılık San. ve Tic. Ltd. Şti.'nin tescilli markasıdır.

İÇİNDEKİLER

İronik Bir Tarih ve Meraklısına Bilgiler:
Kultur Kuriosa • Dinçer Apaydın 7
Başlamadan Önce • Sabahattin Ali 17
Sağlık İşleri ve Temizlik 21
Roma Katolik Kilisesi ve Dinsizler 28
Ahlâk 39
Harp ve Askerlik 50
Hak ve Adalet 61
Hekimlik 70
Fikir Hürriyeti 82
İzdivaç 97
Şeref ve Haysiyet 106
Misyonerler ve Koloniler 114
Din ve İman 122
Seyahatler, Keşifler, İcatlar 136
Mübarek Eşya 147
Sihirbazlarla Mücadele 152
Edep ve Terbiye 161
Eski Zamanda Modern Şeyler 167
Mütercim Tarafından İlave Edilen Son ve Garip Bir Fıkra 182

Kaynakça 183

İRONİK BİR TARİH VE MERAKLISINA BİLGİLER: KULTUR KURIOSA

Max Kemmerich'in *Unter der Lupe* [Mikroskop Altında] isimli kitabın kapağında yer alan fotoğrafı.

Maksimum Philipp Albert Kemmerich (Max Kemmerich), hakkında pek az bilgi bulunan bir kültür tarihçisidir. 6 Mayıs 1876'da Almanya'nın Koblenz şehrinde doğmuş ve 6 Nisan 1932'de Münih'te yaşamını yitirmiştir.[1] Çevirmeni Sabahattin Ali tarafından bu kitabın sonuna eklenen *Mütercim Tarafından İlave Edilen Son ve Garip Bir Fıkra* başlıklı kısa yazıda da kendisine ve eserlerine dair bazı bilgiler bulunur.[2] Buna göre yazarın *Alman İmparator ve Kral Ailelerinde Hayat Müddeti ve Ölüm Sebepleri*, *İnsan Hamakatının*

1 Yazarın biyografisine ait bilgiler kendisi de Alman bir yazar olan Karl May adına kurulan yerel bir web sitesinden (karl.may.wiki.de/index.php/Max_Kemmerich) alınmıştır.

2 Bkz.: s. 182.

[Aptallığının] Tarihi, İstikbalden Haberler, İnsan Tarihinin Ana Kanunu, Tarihin ve Almanya'nın İstikballerinin Tayini, Mistik Adamın Dünya Görüşü adlı başka kitapları da vardır. Ne var ki Sabahattin Ali, Kemmerich'in eserlerinin gittikçe bilimsellikten uzaklaştığını; hatta kendisinin de *Tarihteki Garip Vakalar*'da alay ettiği insanların konumuna düşerek çevresine bilimle ilgisi olmayan bir kitle topladığını ifade eder. Bilimsel bilginin, belgeye dayanan tarihçiliğin savunuculuğunu yapıp hurafelerin ve müneccimliğin karşısında olduğu *Tarihteki Garip Vakalar*'da açıkça görülen Kemmerich'in, yaşamının sonlarına doğru okülist bir tavırla Nostradamus'un kehanetlerini takip ettiği söylenmektedir. Dolayısıyla yazarın eserlerinde iki farklı dönemin ve iki farklı zihniyetin hâkim olduğu kabul edilebilir. *Kultur Kuriosa*, yazarın *akılcı* olarak adlandırılabilecek birinci devresine ait bir eserdir.

Tarihteki
garib vakalar
Yazan: Max KEMMERICH
Türkçeye çeviren: S. ALİ
Yarından itibaren
tefrika etmeye
başlıyoruz

28 Temmuz 1936 tarihli *Ulus* gazetesinde yer alan ilan

Tarihteki Garip Vakalar, orijinal adına sadık kalındığında *Meraklısı İçin Bilgiler / Kültür* olarak çevrilebilecek *Kultur Kuriosa*, Almanya'da, 1910'da iki cilt hâlinde basılmıştır. Bu eserin Türkiye'deki ilk çevirisi, bu çalışmaya da esas olan ve Sabahattin Ali tarafından yapılarak 1936 yılının Temmuz-Ekim ayları arasında *Ulus* gazetesinde[3] tefrika edilen hâlidir. Eserin isminin *Tarihteki Garip Vakalar* olarak belirlenmesi muhtemelen çevirmenin, yazarın kendi kitabıyla ilgili sarf ettiği cümleler arasından seçtiği bir tercihtir ve metni daha ilgi çekici hâle getirmiştir. Tefrika biter bitmez, eser bir bütün hâlinde *Ulus* gazetesince Tercümeler Kütüphanesi serisinin on iki numaralı kitabı olarak aynı yıl içinde Ankara'da basılır. Zaman içinde metnin iki farklı varyasyonu daha yayımlanmıştır. Bunlardan birincisi Behçet

3 Tarihteki Garip Vakalar I, *Ulus*, S.5389, 29 Temmuz 1936 Çarşamba, s. 4.

Necatigil'in çevirisiyle 1952'de Varlık Yayınları'ndan çıkar (*Tarihte Garip Vakalar* adıyla). İki yayın arasında belirgin bir fark bulunmamakla birlikte Necatigil'in *Kultur Kuriosa*'daki konu başlıkları sırasını olduğu gibi takip ettiği; Sabahattin Ali'nin ise bu başlıkların yerini değiştirdiği görülmektedir. İkinci varyasyon 2001'de İsa Dedeoğlu tarafından yayına hazırlanan ve Osmanlı Yayınevi tarafından basılandır. Bu kitapta, metnin orijinalinden yeniden çevrilip çevrilmediğine; çevrilmediyse daha önce yapılan iki çeviriden hangisinin esas alındığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Hatta kitap, ideolojik bazı tercihler etrafında yeniden düzenlendiğini hissettiren bir biçimle, muhtemel bazı eksiklikler ve fazlalıklarla ortaya çıkmış görünmektedir.

Farklılıkları ne olursa olsun bu üç çevirmenin / hazırlayanın benzer noktası, kitabın ikinci cildini görmemiş / görmezden gelmiş olmalarıdır. Almanca bilen araştırmacılar için yeni bir çalışma alanı açabilecek olan bu bilgi, belki ileriki bir tarihte eserin tamamının Türkçeye kazandırılmasına da vesile olacaktır.

Sabahattin Ali, *Kultur Kuriosa*'yla 1920'lerin sonlarında Almanya'da bulunduğu sıralarda temas etmiş olmalıdır. Kendisinin yazarı şahsen tanıyıp tanımadığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır; ancak hakkında çok az bilgi bulunan ve bu yüzden geri planda kalmış / bırakılmış izlenimi uyandıran Max Kemmerich'in 1932'deki ölümünden birkaç yıl sonra, bir kitabını çevirmeye dair uyanan ilgisinin kaynağı merak konusudur. Kaynak ve bilgi yoksunluğundan ötürü net biçimde ortaya koyamadığım bu ilişki hakkında karşılaştığım bir fotoğraf sayesinde birtakım ilginç bilgilere ulaştım:

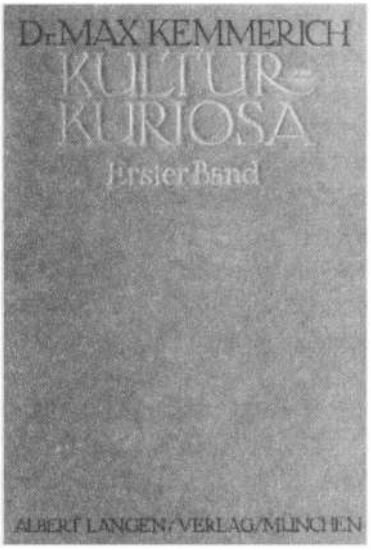
2011'de bulut tabanlı bir fotoğraf paylaşım sitesi olan *flickr*'da yayımlanan[4] *eski zamanlara dair* bir fotoğrafın altındaki tartışma bölümünde, sağdan ikinci (sol eli cebinde, öne doğru eğilmiş olan) kişinin Max Kemmerich olduğu iddia edilmiştir. Fotoğrafın *Ludwig kral olmadan önce (1912), Bavyera'daki bir resmî toplantıda* çekildiği ve bir kartpostal mahiyetinde kullanıldığı ifade

4 https://www.flickr.com/photos/joerookery/5328005204/in/photostream/

edilmektedir. Fotoğraflarının altına imza atan -kıyafetlerinden ötürü askerî personel oldukları anlaşılan- insanlar, bu belgeyi bir adrese yollamışlardır. M ve K harflerinin seçilebildiği imza, belirtilen şahsın Max Kemmerich olduğunu pekiştiren bir unsur olarak algılanmıştır. Aynı tartışma bölümündeki bir başka kullanıcı, referans olarak gösterdiği birtakım bilgi ve belgelere dayanarak (fotoğrafın yayımlanmasından bu yana geçen zamandan ötürü bu göstergelere bugün tam anlamıyla ulaşılamamaktadır), fotoğraftaki şahsın kültür tarihçisi Max Kemmerich'in kendisiyle aynı adı taşıyan ve esasında bir asker olan babası Max Kemmerich olduğunu *doğrulamış* hatta Baba Kemmerich'in, fotoğrafın çekildiği sıralarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Münih'teki başkonsolosu olduğunu kaydetmiştir. Üstelik, üzerine eklenen imza ve notlarla bir kartpostal mahiyetine bürünen bu belgenin muhatabının Türk süvari teğmeni, Osmanlı Londra Büyükelçisinin oğlu *İsmail Hakkı Bey Tevfik* olduğu belirtilmiştir. Osmanlı'nın son devrinin ilginç sadrazamlarından olan Ahmet Tevfik Paşa [Okday]'nın o sıralarda Londra Büyükelçisi olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla gösterilen adresin de doğru olduğunu düşünebiliriz. Kesinliğini kanıtlayamadığım bu bilgi ve yorumlar yumağı, kanaatimce, yalnızca Sabahattin Ali'nin *Kultur Kuriosa* ile karşılaş-

masının bir tesadüf olmadığına değil; aynı zamanda yazar Max Kemmerich'te görünen doğu toplumları ve kültürlerine olan aşinalığı da açıklamaya dair bazı ipuçları veriyor.

Kultur Kuriosa, Birinci Cilt, 1910.

Tarihteki Garip Vakalar'ın Alman kültür tarihçisi Max Kemmerich tarafından yazılan *Kultur Kuriosa* adlı eserinin birinci cildinin çevirisi olduğu, yukarıda ifade edilmişti. Bu kitap, genellikle Almanya ve Almanlarla ilgili olmak üzere Avrupa tarihindeki çeşitli olaylardan, kişilerden, durumlardan ve tuhaflıklardan fragmanlar hâlinde bahseden, bu bahisleri de ilgili tematik başlıklar altında toplayarak okuyucuya sunan bir kitaptır. Başlıkların çeşitli toplumsal meseleler hâlinde gruplandırılması, yazarın sosyolojik bir dikkatle tarihe baktığına işarettir. Orijinalinde bu fragmanlarda yer verilen bilgilere hangi kitaplarda rastlandığına dair geniş referanslar verilmiş olmasına rağmen ne Sabahattin Ali ne de Behçet Necatigil kaynakçayı çevirerek aktarma gereği duymuştur. Bunun nedenleri arasında tüm kaynakçanın kitabın sonuna *yığılarak* verilmesi ve dipnotlarla yeterince açık biçimde gösterilmemesi sayılabilir. Sabahattin Ali, çeviride izlediği sırayı gözettiğinden olsa gerek, kitabın konu başlıklarını aslındakinden farklı sıralamıştır. Yalnız birinci cildin dikkate alınmasına rağmen aradaki kimi fragmanların da (muhtemelen hacmi küçültmek niyetiyle) atlandığı anlaşılmaktadır.

Kitabın, yayımlandığı zamanda ne kadar ilgi gördüğü ve ne ölçüde karşılık bulduğu ise belirsizdir. Ancak hakkında yazılan bir araştırma, inceleme veya eleştiriye rastlayamadığımdan; üste-

lik Sabahattin Ali gibi Türk edebiyatında iyi tanınan bir yazarın bir faaliyeti olmasına rağmen çokça bilinmediğinden, eserin geri planda kalmış olduğunu düşünüyorum. Yalnız bir gösterge, kitabın bir başka kültür faaliyetini tetiklemiş olabileceğini sezdiriyor: 1952'de Behçet Necatigil'in yaptığı *Tarihteki Garip Vakalar* çevirisinden birkaç ay önce, yine aynı yılda, önemli kültür tarihçilerinden Reşat Ekrem Koçu'nun yine Varlık Yayınları'ndan çıkan *Tarihimizde Garip Vakalar* adlı çalışması biçim ve içerik olarak Kemmerich'inkine benzemektedir. Osmanlı tarihindeki *garip vakaları* ele alan bu kitap mı Necatigil'i *Tarihteki Garip Vakalar*'ı yeniden çevirmeye itti; yoksa *Tarihteki Garip Vakalar* mı Koçu'ya ilham kaynağı oldu, bunu da kestirmek zor.

Kemmerich *Tarihteki Garip Vakalar*'da hemen her başlık altında Katolik kilisesinin özellikle Orta Çağ'da yapıp ettiklerine eleştirel ve alaycı bir şekilde değinir. Buradaki ustalık, eleştiride kullanılan dilin ve üslubun son derece ironik, hatta çoğu zaman komik olmasında belirmektedir. Bu üslup, okuyucuya zaman zaman bir tarih kitabı okuduğunu unutturacak kadar belirgin biçimde öne çıkarken, tarihsel gerçekliklerle de bağdaşır ve vermek istediği mesajı, genellikle söylemek istediğinin tersini göstererek iletir. Akılcı ve objektif bir tutum içinde anlatılmaya çalışıldığı belli olan olayların arasında zaman zaman Protestan bir ses tonu belirip kaybolurken zaman zaman da Kemmerich'in sonradan kazanacağı kehanetçi sabıkadan ve kaynakların okuyucu tarafından denetlenememesinden ötürü spekülatif olabileceğini düşündüren bilgi ve yargılarla karşılaşılır. Yazar, özellikle ahlâkî birtakım olaylardan bahsederken tarafsız sayılamaz. Tüm bunlarla birlikte taassubun ve akıldışılığın insanlık tarihine verdiği zararın geçmişteki ve günümüzdeki etkilerini gözlemek bağlamında kitap, hakikaten şaşırtıcı bir dizi *garip vaka* ile doludur. Bu vakalar; incelemeye ve araştırmaya açık bir dizi ismi ve olguyu da beraberinde getirir.

Max Kemmerich bu eserde sık sık Türklerden, Müslümanlardan; diğer doğu toplumları ve kültür dairelerinden de söz eder.

Bunlardan söz ederken neredeyse hiçbiri hakkında olumsuz bir yargıya varmamış; bilhassa onları ve davranış biçimlerini överek, Katolik kilisesinin baskınlığı altında ezilen Orta Çağ Avrupası kültürü ve gündelik hayatı karşısında ne kadar ileride, medenî ve insaflı olduklarını gösteren örnekler vermiştir. Kim bilir, belki de hakkında çok az bilgi bulunmasına, geri planda kalmasına neden olan tek etken sonradan bir kehanetçiye dönüşmesi, Nostradamus gibi bir meczup olarak anılması değildir.

Esas alınan Sabahattin Ali çevirisinde bulunmadığından benim de çalışmaya dâhil etmediğim Almanca sonsözde Max Kemmerich mealen şunları söylüyor: *Kültürün ya da garip olayların eleştirisinin halk nezdinde iyi niyetli şekilde algılanması beni bu kitabı yazmaya itti. Beklenildiği üzere, ayrıca benim de umduğum gibi bağnaz ve gerici sesler de yükseldi. İşin ilginç yanı ise aslında kitabın ruhunun, özünün düzgün bir şekilde anlaşılmamış olmasıdır. Eleştiri yazarının niyetinin aslında iyi olduğuna pek de inanmam. Bazıları sezgileriyle yola çıkarak ne yaptıklarını tam olarak bilmeden sanki cennete girmeyi garantilemiş gibidirler. Adaletli, hâkim ya da ahlâkî olarak yapılan bir eylemi de olağandışı olarak gören insanlar var ve bu kişiler kendilerini vatanseverliğin kurucuları olarak atfederler. "Yaşasın, hurra!" şeklinde naralar atmayan bazı iyi adamların gözünde şüpheli duruma düşerler. Bu tartışma benden uzak olsun. Diğer bir karşı çıkış da kaynaklarla ilgili. Bir bilginin nerede olduğundan ziyade gerçek olup olmaması önemlidir. Sadece gerçekleri yazıya dökmek, benim en büyük çabam olmuştur. Kaldı ki beni en şiddetli eleştirenler bile bilgilerde herhangi bir yanlışlık olduğunu kanıtlayamamışlardır. Bununla birlikte atıfların şekliyle ilgili herhangi bir sorun yaşayanlar da biraz zahmete girip atıfların yapıldığı yere baksınlar. Orada ilk kaynaklara erişebilirler. […]*[5]

Tarihteki Garip Vakalar'dan yıllar önce kendilerinden doktora dersi aldığım Prof. Dr. Alemdar Yalçın sayesinde haberim olmuştu. Geçen zaman, bu kitap üstünde beni yeniden düşünmeye ittiğinde, diğer varyasyonları da edindim. Kitabı iki yönden

5 KEMMERICH, Max, *Kultur Kuriosa*, Albert Langen, München, 1910, s. 305.

önemsediğim için yeniden yayına hazırlama ihtiyacı duydum: Birincisi, kitabın üslubu gerçekten bir tarih kitabından beklenmedik ölçüde farklı ve eğlenceliydi; ikincisiyse insanlığın zaman içinde değişen ve değişmeyen akıl almaz davranışlarını çarpıcı örneklerle hatırlatıyordu.

Bu kitabı yeniden yayına hazırlarken gözettiğim ilk şey bahsi geçen kaynakça meselesini bir ölçüde çözüme kavuşturmak oldu. Kitabın aslından aldığım kaynakça bilgisini, asıl sıraya uyulmadan yapılmış çevirideki Türkçe başlıklarla eşleştirerek olduğu gibi son kısma ekledim; dipnotları Türkçeye çevirmeye çalışmadım. Böylelikle hem bilmediğim Alman dilini yazarken doğabilecek yanlışlıklardan ve karışıklıklardan kaçınmaya çalıştım hem de Sabahattin Ali'nin atladığı bazı fragmanların kaynaklarının hangileri olduğunu belirleyemeyeceğimden ikinci bir eksikliğe sebebiyet vermek istemedim. Çeviride dipnotlar Sabahattin Ali tarafından gösterilmediğinden benim eklediğim kaynakçada bildirilen dipnot numaralarının kitap içinde tam olarak nereye işaret ettiğini bulmak *zorunlu olarak* fazladan bir dikkat ile bir Almanca sözlük istemektedir ve kimi zaman isabetsizlikle de sonuçlanabilir.

Günümüz Türkçesinde kullanım alanı daralmış ya da tamamen ortadan kalkmış olduğunu düşündüğüm kelimelerin güncel karşılıklarını, bağlam içinde kazandıkları anlamları göz önünde bulundurarak köşeli parantez içinde verdim.

Yazımda birlik olması esasına göre kimi zaman yazıyla kimi zaman rakamla yazılmış olan bazı sayıları; para, tarih, yaş gibi nicelikleri rakamla bırakmak suretiyle, yazıyla yazdım. Sabahattin Ali'nin çevirisinin yazımda birlik bakımından özensiz olduğu söylenmelidir.

Şehir ve kişi adları gibi özel adları, çevirmenin tercihlerine sadık kalarak aktardım. Bu tercih Sabahattin Ali tarafından çoğunlukla bu adların okunduğu gibi yazılmasından yana kullanılmıştır (ve yine birlik açısından özensizdir); ancak bugün bile metne yazıldığı döneme dair otantik bir hava kattığını düşün-

mekteyim (Örneğin Fransa'nın Toulouse şehrinin Tuluz şeklinde yazılmış olması gibi).

Eserin yazıldığı tarihle Türkçenin günümüzdeki imlası arasında bariz bir fark olduğundan (yazımdaki özensizliği de hesaba katarsak), *Tarihteki Garip Vakalar*'ı tefrikasıyla birlikte kontrol ederek daktilo etmek tahmin edildiğinden daha büyük bir iş yükü getiriyordu. Bu yükü kaldırmada bana yardım eden sevgili meslektaşım Dr. Özlem Batğı'ya teşekkür ediyorum.

Her ikisinin de sonu, başlı başına tarihteki bir *garip vaka* sayılabilecek olan Max Kemmerich ve Sabahattin Ali'yi de minnetle anıyorum.

Dinçer Apaydın

Başlamadan Önce

Alman müverrihlerinden [tarihçilerinden] Max Kemmerich'in yazdığı bu eser bir anekdot dergisi değildir. Çünkü zikrettiği vakaların hepsini vesikalara istinat ettirmekte [belgelere dayandırmakta] ve muayyen içtimaî ve tarihî müesseseler [belirli toplumsal ve tarihsel kurumlar] hakkında bir fikir verebilecek olan hakikatleri, biraz acayiplerinden seçecek olsa bile, sadık bir şekilde ortaya atmaktadır. Bir kültür tarihi de değildir, çünkü mükemmel bir levha çizdiğini iddia etmiyor. Bunların ne olduğunu kari [okur], okurken anlayacaktır.

Fena taraflar iyi taraflardan daha çok meydana çıkarılmış ise bu pek tabiidir, çünkü bu kitap insanlara bir daha yapmamaları icap eden şeyleri göstermek niyetiyle yazılmıştır. Burada nelere medeniyet denildiği, hakikatlerin boş cümlelerle nasıl örtüldüğü görülecek ve ara sıra, bir ışık gibi, insanların yaptıkları akıllıca işlerin zikri de unutulmayacaktır.

Kitap tamamıyla sübjektiftir. Ve muharririn pek dikkate değer saydığı şeyleri kariler fevkalâde basit ve ehemmiyetsiz bulabilirler. Yalnız vakıalar gayet objektif olarak alınmıştır. Hiçbirine bir ilâve yapılmamış, hiçbiri çıkarılmamıştır.

Yalnız teknik ve ilim başarılarını, yalnız sanatın büyük eserlerini değil, hayata hürmeti, şerefi, hürriyeti, başkasının vicdanî

kanaatine müdahale etmemeyi de en yüksek kültür kriteryomu [ölçütü] addedenler, bu nevi kültürün dünyamızda pek yeni başladığını itiraf edeceklerdir. Dünya kültürünün ve insanlığın tehlikeye uğramak meylini gösterdiği bugünlerde bu garip fıkralar ruhlarda uyandırıcı bir tesir yapacaktır.

Sabahattin Ali

TARİHTEKİ GARİP VAKALAR

Sağlık İşleri ve Temizlik

Orta zamanın ilk devirlerinde kendilerini Allah'ın emrine vermiş olanlar yıkanmayı bir zevk addettikleri için yıkanmazlardı. Azizlerden Elizabeth ömründe hiç yıkanmadığı için etrafına öyle bir koku neşretmeye başlamıştı ki civarda bulunanlar nihayet tahammül edemeyerek onu banyo etmeye ikna ettiler. Mamafih bundan bir şey çıkmadı. Çünkü mukaddes kadın suya temas eder etmez dışarı fırladı ve işlediği günahtan dolayı tövbeye başladı.

Hâlbuki din ile alâkası olmayan tabakalarda temizlik biraz daha fazlaydı. Bilhassa köylüler pek çok yıkanırlardı. Şövalyeler de sık sık yıkanırlardı ve kendilerine bu esnada kadınlar hizmet ederdi. Heidelberg Üniversitesi kütüphanesinde *manesse el yazısı* tabir bulunan kitaptaki bir minyatür böyle bir sahneyi gösterir. Mamafih bugün bile İskandinavya'da bu hizmet kadınlara mahsustur.

Eski devirlerde sair halkın yıkanması sadece el ve yüze münhasırdı. Lavabo bilinmiyordu. 1729 senesinde neşredilen bir *Ev Kadını Lügati* leğen ibrikten bahsetmekteyse de lavabonun ismini anmamaktadır. İbrikten avuca biraz su dökülür ve bu suyla da yüz şöyle bir ıslatılırdı. Bilhassa frengi hastalığı Avrupa'ya on altıncı asırda yayılmaya başlamış ve bu yüzden umumî hamam-

lar kapatılmıştı. Ondan sonra temizliğin de arkası pek o kadar kovalanmamıştır.

Rönesans devrindeki İtalyanlar o zamanki Kuzey Avrupalıları ve bilhassa Almanları dehşetli pis addederlerdi. Hâlbuki kendileri de her gün adamakıllı yıkanmak âdetinde değildiler.

***

Almanya İmparatoru Üçüncü Frederick 1485 senesinde Tuttlingen şehrini ziyaret etmek istemişti. Fakat daha şehrin içine girerken atıyla beraber çamura gömüldü ve şehrin içindeki caddeler daha pis olduğundan ziyaretten vazgeçti ve geri döndü.

O zamanki Alman şehirlerinin sokaklarında domuzlar serbestçe gezerlerdi. Berlin'de bu hâl 1681'e kadar devam etti ve o zaman men edildi.

1671 senesine gelinceye kadar Berlin'e gelen köylüler dönerken bir araba çöp yükleyip şehrin dışına götürmeye mecburdular. Sokaklarda yığılan ve taaffün eden [kokuşan] çöpler böylece azaltılmak istenirdi.

1490 senesinde Nürnberg Belediyesi her gün bir hamal vasıtasıyla sokaklardaki ölü domuz, köpek, kedi, tavuk ve fareleri toplatmaya ve şehrin dışına attırmaya karar verince, halkı sevincinden şarkılar bestelemişti.

***

1666 senesinde ilk defa Paris sokaklarında bir temizlik yaptırılmıştı. Bu o kadar mühim bir hadise addedilmişti ki bugünü yâd için yalnız şiirler yazılmamış, iki tane de madalyon yaptırılmıştır.

***

1697 senesine kadar Paris şehri ahalisi gece ve gündüz pencerelerden sokağa her türlü pislik, idrar ve süprüntü atarlardı. Bunu yapmayanlar, evlerinde abdesthane bulunan zenginlerdi ve bu abdesthane bahçedeki bir çukurdan ibaretti.

***

1185 senesinde bir gün Fransa Kralı Phillipp August sarayının penceresinde oturuyordu. Bu sırada bir araba geçti ve sokağın çamurunu karıştırdı. Bu yüzden etrafa öyle bir koku yayıldı ki sevgili Paris şehrinin tebahhuratına [buharlaşmasına] alışık olan kral bayıldı. Bunun üzerine birkaç mühim caddenin kaldırımla döşenmesini emretti. Birçok emirler sokakları kirletmemeyi emrettiği için bunu müteakip birkaç asır daha pislikler sokağa dökülmedi; fakat o zamanki Paris'in pazar meydanı olan *Place Maubert*'e kadar götürülerek oraya bırakıldı. Bunun için bu pazar meydanının taaffünü dayanılmaz hâle gelmişti.

Ancak 1531 senesinde Paris'te her evde bir abdesthane bulunması emredildi; fakat bu emir de tamamıyla yerine getirilmedi. Pislikleri sokağa dökmek on yedinci asra kadar Almanya'nın birçok yerlerinde âdetti.

***

Paris'te On Dördüncü Louis zamanında hiç kimse sokakta giderken tepesine pis bir şey dökülmeyeceğinden emin olamazdı. Ancak geniş caddeler biraz emniyetteydi. Her an bir pencere açılarak süratle söylenen bir *garel'eau* [pardon] hitabından sonra bir lazımlık veya leğen muhteviyatı aktarılırdı. Şehrin hiçbir sokağından bundan ve korkunç bir kokudan kurtulmak mümkün değildi. Umumî abdesthaneler olmadığı için sokak köşeleri, sarayların ve kiliselerin civarı bu hizmetleri görürdü. Aynı şeylere bugün Napoli'de de tesadüf edilmektedir. Paris'te Palais de Justice'de ve hatta Louvre'da bu nevi kirletmelere rastlanırdı. Bu sarayın avlusunda, salonlarında kapı arkalarında ve güpegündüz bu nevi tabii ihtiyaçlar görülür ve kimse bir şey demezdi. Yalnız Üçüncü Henry biraz titizlenmiş ve 1587 senesi Ağustos'unda bir tebliğ ile her sabah, kendisi kalkmadan önce, bahçede ve salonlardaki bütün pisliklerin temizlenmesini emretmişti. Buna rağmen İspanya ve Fransa kral sarayları, hatta On Dördüncü Louis devrinde, şiddetli ve fena bir koku neşreder ve bunu ıtriyat bile bastıramazdı. Bunun için on yedinci asırda birisi lazımlığı keşfet-

miş, bu ihtira [icat] saraylara kabul edilerek kokunun biraz önü alınmıştır.

***

On sekizinci asırda bile Paris'te sağlık koruma işleri ancak yavaş yavaş ilerlemiştir. Bahçelerde açılan pislik çukurlarının civardaki kuyulara boşaldığı çok vaki olurdu. Sonra tâ on dokuzuncu asır ortalarına kadar duvar kenarlarını kirletmek, sokağa pis su dökmek âdetleri devam ettiği için şehrin kokusu maziyi pek aratmazdı. Lazımlıkların pencereden sokağa dökülmesi 1780 senesinde men edilmiştir.

***

1780 senesine kadar Paris sokaklarının ortasından pis bir su cereyan eder ve sokağı ikiye ayırırdı. Evlerde kullanılan suların akıntısı olan bu dereciklerin üzerinden orta yere konulan taşlara basarak atlanırdı.

***

Erfurt Şatosu'nda lağım, umumi salonun tam altında bulunuyordu. 1183 senesinde İmparator Frederick Barbaros bu salonda Reichstag'ı [parlamentoyu] toplayınca salonun tabanı çöktü ve bir sürü halk bu feci çukura düştü. Bu felakette sekiz prens, birçok asilzade ve yüzden fazla şövalye ölmüştür. İmparator kendini pencereden dışarı atarak zor kurtulmuştur.

***

O zamanlar ev çökmesi pek çok vukua gelen hadiselerdendi. Yalnız dokuzuncu asırda şu üç Alman İmparatoru Sofu Ludwig, Alman Ludwig ve Arnulf bu yüzden yaralanmışlardır. On birinci asırda Üçüncü Heinrich böyle birer çöküntüden canlarını zor kurtarmışlardır.

***

J. J. Rousseau saatlerce lazımlıkta otururdu. Orlean Dükası aynı vaziyette ve hizmetkârları arasında, Noailles Dükası'nı kabul ve kendisiyle mülakat etmiştir.

***

Abdesthane İngiltere'de on yedinci asırda icat edilmişti. On altıncı Louis'nin cülusunda ilk defa kraliçe dairesinde böyle temiz bir yer inşa edilmiş ve bu o zamanki insanlar tarafından *dalkavukluğun son perdesi* diye tavsif olunmuştur [anlatılmıştır].

***

Yirminci asır başlarında henüz İsveç sarayında modern bir abdesthane yoktu. Herkes, hatta misafir krallar ve prensler bile koridordaki bir paravanın arkasına giderlerdi ve paravanın alt tarafından orada bulunanların ayakları görünürdü.

1788 senesinde cerrah Tenon, kralın emri üzerine Paris'teki Hotel Dieu Hastanesi'ni gezmişti. Orada gördüğü şeyler hakkında raporunda yazdığına göre:

Hastane binalarından birinde 2627 hasta yatıyordu. Bunlar arasında ateşli hastalar, lohusalar, çiçek çıkaranlar vardı. 1 metre 10 santim kadar eni olan yataklar iki kişiye mahsustu; fakat içlerinde üçü baş, üçü ayakucunda olmak üzere altı kişi yatıyordu. Böylece hastalardan birinin ayakları diğerinin omzuna, hatta yüzüne gelirdi. Kendilerine ancak 35 santim kadar yer kalan hastalar asla uyuyamazlardı.

Pislikler koğuşun içinde duruyor ve sabahları büyük bir kovaya boşaltılıyordu. Bu yüzden ve yerlere dökülen pisliklerin tesiriyle koğuşların havası feci bir hâldeydi.

Elbise dolaplarında çiçekli ve uyuzlu hastaların elbiseleriyle diğerlerinin elbiseleri bir arada bulunuyordu. Bittabi bitlilerle temizler de karışıktı. Yani hastaneden çıkan bir adam elbiselerini çiçek ve uyuz mikroplarıyla aşılanmış ve bitlenmiş olarak giymeye mecburdu.

Ölülerin elbiseleri de burada saklanır ve her sene yedi, sekiz bin tane olmak üzere mezada çıkarılırdı. Bunlar memleketin her tarafına mikrop yayarlardı.

Bu hastanenin içinde büyük ameliyatlar yapılan salonu yanındaki kadavra odası yüzünden leş gibi kokar ve içerisine güneş girmezdi.

Aletler ameliyat olacak kimsenin yanında hazırlanır ve ameliyat diğer hastaların yanında yapılırdı.

Bu hastanede ölenlerin hepsi enfeksiyon yüzünden ölüyorlardı.

Hasta lohusalar salim lohusalarla birlikte ve bir yatakta üç dört kadın olmak üzere, yatarlardı.

Resmî rapordan çıkarılan bu hülasa o zamanın hastaneleri hakkında bir fikir vermeye herhâlde yeter.

***

Bin sene kadar müddetle içine ölü gömülen Paris'teki Innocents Mezarlığı o kadar taaffün etmişti ki 1746 senesinde oraya ziyarete giden General Berrier, içinde 1500 ölü bulunan bir mezarın üzerinde sürüler hâlinde yeşil leş sinekleri dolaştığını gözüyle görmüştür.

***

1765 senesinde bu mezarlığa yakın yerlerde oturan halk, hükümete müracaat ederek şikâyette bulunmuşlar ve mezarlığın neşrettiği şiddetli tebahhurat ve koku yüzünden o civardaki evlerde yiyecek şeylerin bir iki saatte bozulduğunu söylemişlerdir.

***

1776'da kilise bahçelerine ölü gömmek tahdit edilmiş [sınırlandırılmış] fakat büsbütün men edilmemiştir. O zamanki sıhhat koruma işleri hakkında Voltaire'in Dr. Paulet'ye yazdığı bir mektubunda şunlar vardır:

Küçük sokaklarda mezbahalar var ve bunlar yazın etrafa öyle bir laşe [çürümüş et kokusu] yayıyorlar ki şehrin bir semti bu koku

ile zehirlenebilir. Kiliselerdeki ölülerin kokusu dirileri öldürüyor. Innocents Mezarlığı ise Hotantolarda ve Zencilerde bile misli bulunmayan bir barbarlığın alâmetidir.

***

Bu mezarlıktan yayılan bozuk hava öyle bir hâle gelmiştir ki 1779 senesinde o civardaki bir evin kilerinde bulunan ışığı söndürmüştür.

Roma Katolik Kilisesi ve Dinsizler

Wilhelm Pelisso adında, 1220 ile 1240 seneleri arasında Tuluz civarında bulunmuş olan bir Dominikan keşişi *Kronikler* adlı bir eser yazıp bırakmıştır. Bu eserin el yazması bir nüshası Fransa'da Karkasson şehri kütüphanesinde 6449 sayıda mevcuttur. Bu keşiş şöyle yazıyor:

Allah'a, mukaddes bakire Meryem'e ve babamız Aziz Dominikus'a ve diğer bilcümle gökyüzü halkına hamdüsüphan olsun diye, Allah'ın emriyle Tuluz civarında Dominikan frerlerinin yaptıkları bazı şeyleri kaydedeceğim:

O zamanlar bir dinsiz papaz ölmüş ve kilisenin avlusuna gömülmüştü. Üstadımız Rollandus bunu duyunca frerlerle birlikte oraya gitti, hep beraber dinsizi mezarından çıkardılar, cesedini sokaklarda sürüklediler ve sonra yaktılar. O sıralarda bir de Galvanus adında bir dinsiz ölmüştü. Üstat Rollandus'un gözünden bu da kaçmadı. Frerleri, papazları ve halkı topladı. Hep beraber dinsizin öldüğü eve gittiler. Evi baştan aşağı tahrip ettiler ve arsasını çöplük yaptılar. Galvanus'u da mezarından çıkardılar. Cesedini muazzam bir kafile ile Tuluz şehrinde sürüklediler ve sonra şehrin dışında yaktılar. Bütün bunlar 1231 senesinde rabbimiz Mesih İsa'nın şanı için ve Aziz Dominikus ile Roma Katolik Kilisesi'nin şerefi için yapıldı.

O zamanlar papanın vekili tayin olunan engizitör Catalanus iki dinsizi diri diri yakılmaya mahkûm etti, bunların birinin adı Peter von Puechperdut, ötekininki ise Peter Bomassipio idi. Her ikisi de ayrı ayrı günlerde yakıldılar. Catalanus birkaç ölüyü de mahkûm ettiği için bu ölüler de mezardan çıkarılıp yakıldılar. Diğer engizitör frer Ferrarius birçok dinsizi yakalattırıp hücrelere hapsettirdi ve üzerlerine duvar ördürdü. Birkaçını da Allah'ın âdil muhakemesinin yardımıyla diri diri yaktırdı.

Engizitör Wilhelm Arnoldi, Montesgur şehrinde Johannes la Garda ile birlikte 210 dinsiz yaktırdı. Bu yüzden o civardaki dinsizler arasında müthiş bir korku başladı (Bunu yaptıran Wilhelm Arnoldi 1 Eylül 1866'da Papa Dokuzuncu Pi tarafından azizler arasına dâhil edilmiştir).

Bu sıralarda frer başlarından Pontius de S. Egidio Tuluz'da Arnold Sancerius isminde bir işçiyi çağırtıp onun dinsiz olduğunu söyledi ve birçok yeminli şahitler dinledi. İşçi hepsini inkâr etti fakat Edigio ile diğer frerler onu mahkûm ettiler. Odun yığınına götürülürken "Beni haksız yere mahkûm ettiniz, ben iyi bir Hıristiyan'ım ve Roma Kilisesi'ne sadığım!" diye bağırıyordu. Fakat buna bakmayarak onu yaktılar. 1234 senesinde bizim aziz pederimiz Dominikus'un azizler mertebesine çıkarıldığı tebliğ edildi. Tuluz piskoposu Dominikan kilisesinde bir ayin yaptı. Dualar bittikten sonra eller yıkanıp yemek salonuna girildi. Tam bu sırada Allah'ın takdiri ve bayramını kutladığımız Aziz Dominikus'un tesiriyle şehirden biri koşup gelerek birkaç dinsizin diğer hasta bir dinsiz kadını ziyarete gittiğini haber verdi. Piskopos ve frerler derhâl oraya gittiler. Piskopos hasta kadının yatağına oturup dünyanın fenalığından bahsetti. Hasta kadın bu adamı dinsizlerin başı sandığı için serbestçe cevaplar verdi.

Piskopos dedi ki: Yalan söylememeli ve bu sefil hayata bel bağlamamalısın. Bunun için imanın ne ise onda sebat et ve ölüm korkusuyla başka şey söyleme, kalbinde ne varsa onu söyle. Kadın cevap verdi: Efendi, ne söylüyorsam inanarak söylüyorum ve bu sefil hayat için fikirlerimi değiştirmem. Bunun üzerine Piskopos

dedi ki: Sen bir dinsizsin ve söylediğin şeyler küfürdür. Ben Tuluz piskoposuyum ve Roma Katolik Kilisesi'nin vekiliyim. Sana da bu kilisenin imanına dönmeni ihtar ediyorum. Fakat bu sözler bir netice vermedi ve piskopos dinsiz kadını Mesih İsa'nın kuvveti ile mahkûm etti. Kadını yatağıyla birlikte kaldırıp odun yığınına götürdüler ve hemen yaktılar. Bu olup bittikten sonra Piskopos ile Dominikan frerleri hazırlanmış olan yemek salonuna döndüler ve büyük bir neşe ile yemek yiyerek Allah'a ve Aziz Dominikus'a hamdūsena ettiler.

Allah bunu böyle takdir etmişti. Bu vakalar Aziz Dominikus'un ilk bayramında onun ismine şan olmak, imanlılar yükselip dinsizler kahrolmak için vaki olmuştur.

Eser bu şekilde devam etmektedir. Fakat bu numune, sevgiye dayanan Hıristiyanlığın kilisesi tarafından yapılan işler hakkında bir fikir vermeye kâfidir.

Papaların dinsiz addettiği ve on birinci asırda Cenubî [Güney] Fransa'da yayılmaya başlayan Pak Hıristiyanlar (Katharer'ler) tarikatına ilk girenler 1022 senesinde Orlean'da yakıldıkları zaman (yakılanlar arasında on tane de katedral başpapazı vardı) tek tük itiraz sedaları yükselmişti ve kaba da olsalar henüz işkenceden zevk almaya başlamamış bulunan bazı kimseler sevgi dininin bu şekilde yayılmasına taraftar olmamışlardır. Mesela Lüttich Piskoposu Wazon, dinsizleri yakayım mı diye soran Şalon Piskoposu Roger'a verdiği cevapta kan dökmenin İsa'nın ruhuna ve sözlerine mugayir [aykırı] olduğunu ve büyük mahkeme gününe kadar buğday arasında ayrık da yetişeceğini söylemişti. O zamanlar henüz Hıristiyanlar arasında insanlar da vardı fakat bunlar bilhassa kilise mensupları arasında sonra sonra hiç görülmez olmuştur.

***

Yukarıda söylediğimiz Pak Hıristiyanlar tarikatına mensup Cenubî Fransalılar aleyhine Papa Üçüncü İnnosans tarafından 1180'de gönderilen Albana Piskoposu Hıristiyanların Hıristiyan-

lar aleyhine haçlı seferleri yapmalarını propaganda eden ilk şerefli papazdır. Pek büyük muvaffakiyetler [başarılar] kazanmış ve papanın adamlarından birinin anlattığına göre arkasında *enine boyuna çöle dönmüş bir memleket, yıkılmış köyler ve şehirler ve bir ölüm manzarası* bırakmıştır.

Papa Üçüncü İnnosans ateşli sözleriyle *Allahsızların* kökünün kazınmasını istiyordu. Pavlus resulün İncil'de yazılı olan şu "Kurnaz olduğum müddetçe sizi hile ile elde ettim!" cümlesine dayanarak kendi vekili olan Albano Piskoposu'na şunları yazıyordu:

Dinsizlerin başında bulunan Tuluz kontunu, kendisine karşı bir hareket yapmaya niyetiniz yokmuş gibi kurnazlıkla kandırınız ve kendisini diğer dinsiz ordularıyla birleşmekten bu şekilde men ediniz. Bilâhare öteki dinsizler ortadan kaldırıldıktan sonra, onu temizlemek kolaydır! Bunu yazan, İsa'nın yeryüzündeki vekili ve sevgi dininin yayıcısıydı.

Bu haçlı seferi 1209 senesinde Beziers ve Karkasson şehirlerini zapt ile neticelendi. Beziers şehri sakinlerinden hangisinin dinsiz, hangisinin dinine sadık olduğu bilinmediği için Papa'nın vekili Hıristiyanlığın esasındaki mülayimliğe uygun olan şu sözleri söyledi: *Hepsini öldürünüz. Allah kendisini sevenleri orada ayırabilir.* Hakikaten bütün şehir halkı din uğruna doğrandı. Bunlar erkek, kadın, çocuk olmak üzere yirmi bin kişiydiler. Halkın kaçıp sığınmış olduğu Mari Madlen Kilisesi'nde yedi bin kişi öldürüldü. Aynı günde Karkasson'da da dört yüz dinsiz yakıldı ve elli tanesi asıldı. Ve bu zaferden sonra Papa'nın vekili Papa'ya şunları yazdı: *Allah'ın intikamı dinsizlerden parlak bir şekilde alındı.*

***

20 Şubat 1213'te Cenubî Fransa'da toplanan Piskoposlar, Üçüncü İnnosans'a şu mektubu gönderdiler:

İnayetli efendimizden, hürmetle önünde diz çökerek ve gözyaşları dökerek istirham ederiz ki şehirlerin en mülevvesi [kirlisi] *olan Tuluz'u içinde bulunan bütün cinayetler, bütün kirlilikler ile birlikte mahvetmeye müsaade buyursunlar. Bu şehrin zehirli yıla-*

na benzeyen mevcudiyeti Sodom ve Gomore'dan daha fenadır ve kökünden yakılmalıdır. Papa bu dindar ricaya muvafakat etti [razı oldu] ve Allah'ın emriyle yalnız malûm olan dinsizler değil, azıcık şüpheli görülenler bile odun yığınına gönderildi.

***

Bir asır kadar sonra bu takiplerden kaçıp Pelvu Dağı'na sığınan ve orada bir mağaraya dolan dinsizlere karşı Papa'nın bir vekili şu insanî cezayı tatbik etti: Mağaranın ağzında büyük bir ateş yaktırarak içeride bulunan kadın, erkek ve çocuk bin beş yüz kişiyi kısmen dumanda boğdu, kısmen yaktı.

***

1550 senesinde Provans'ta öldürülen ve yakılan Pak Hıristiyanlar'ın adedi kadın ve çocuk da dâhil olmak üzere üç binden fazlaydı.

***

Papa'nın tayin ettiği bir Fransiskan engizitörü 1382 senesinde yirmi iki kişilik bir haydut çetesiyle münasebete girerek bunlara dinsizleri yakalayıp öldürmek vazifesini vermiş ve bu dinî hizmetten dolayı çete başı Girardo Burgarone'ye kilise masraflarından ücret tediye etmiştir [ödemiştir].

***

Papa Onuncu Leon, Luther'in "Dinsizleri yakmak Ruhülkudüs'ün arzusuna muhaliftir" sözünü dinsiz bir laf olarak telin etmiştir [lanetlemiştir].

Aynı Katolik Kilisesi bugün ölülerin krematoryumda yakılmasına muhaliftir. Herhâlde canlı olarak yakılmadıkları için.

Temiz Hıristiyanlar neden yakılıyordu? Dinsiz diye mi? *İncil*'e inanmıyorlar diye mi? Ahlâksız bir hayat sürüyorlar diye mi? Bilakis bu adamlar *İncil*'i hürmetle okuyorlar, orada yazılı şeyleri tatbike çalışıyorlar ve ahlâksızlıktan şiddetle kaçınıyorlardı.

***

Goslar şehrinde 1051'de toplanan piskoposlar meclisi birçok kimseleri tavuk kesmekten ve yemekten kaçındıkları ve yalnız nebatî [bitkisel] gıdalarla yaşadıkları için dinsiz addederek yaktırmıştır.

***

1184 senesinde İstrazburg'da dinsizlerle papazlar arasında serbest münakaşa yapıldı. "Dinsizler" her sözlerini *İncil*'e dayanarak söyledikleri için papazlar fena hâlde sıkıştılar ve "Ancak Roma Kilisesi'nin sözleri doğrudur." diye karar vererek İncil'e dayanan dinsizleri yaktırdılar. Yananlar seksen kişiydi. Serbest münakaşanın sonu.

***

Bremen Başpiskoposu İkinci Conrad'ın o civarda Stedinger tabir olunan bir kısım köylülerle arası açılmıştı. Köylüler Kilise'nin tahakkümüne boyun eğmek istemiyorlardı. Bunun için Papa Dokuzuncu Gregor bu köylüler aleyhine haçlı seferi yapılmasını emretti. Bütün Şimalî [Kuzey] Almanya prensleri, papazları bu merhamet ve insaniyet dolu emrini yerine getirmek için Stedingerlerin üzerine yürüdüler. O zamanki bir tarihin yazdığına göre: *Yağma ve haydutluk aldı yürüdü. Kadınlar ve çocuklar öldürüldü. Yalnız yeryüzü değil gökyüzü bile kana boyandı. Yalnız şehirler ve köyler değil yakalanan insanlar da yakıldı. Böylece Hıristiyan Kilisesi'nin şan ve şerefi köylülere anlatıldı.*

Üçüncü defa olarak bu Stedingerler aleyhine yapılan bir seferde haçlı orduları deniz kenarındaki bentleri yıkıp halkı suda boğmak istediler. Halk şiddetle mukavemet etti [direndi]; fakat Alteneş mevkiinde galip gelen kilise ordusu altı bin kişiyi öldürttü ve bugün Bremen şehri için dinî bayram sayıldı.

Marburglu Conrad adında birisi 1212 yılında İstrazburg'a engizitör tayin olundu ve işine seksen dinsizi yakmakla başladı.

***

Allah'ın askeri ve müşfik İsa'nın vekili olan bu Conrad dinsizleri yakmak için şu basit yolu bulmuştu: Conrad ve adamları şehirlerde ve köylerde kimi isterlerse yakalatırlar, hâkimlere teslim ederler ve sadece "Biz Allah'ın vekilleri bu adamdan elimizi çekiyoruz, çünkü bu dinsizdir." derlerdi. Başka bir delile hacet yoktu. Hâkimler kilisenin elini çektiği bir adamı yakmaya mecburdular. Çünkü hâkimler kilisenin yardımı olmadan hiçbir şey yapamayacaklarını biliyorlardı. Bir gün memlekette hüküm süren prenslere şöyle dediler: *Biz birçok zengin dinsizler yakıyoruz. Bunların malları sizin olmalıdır ve piskoposluk olan şehirlerde bu malların yarısı piskoposun yarısı kralın veya diğer hâkimlerin olmalıdır.* Bunun üzerine bunlar sevindiler. Memleketteki engizitörlere yardım ettiler ve bulundukları şehirlere bunları çağırdılar. Böylece birçok masum insan da diri diri yakıldı ve malları papazlarla prensler ve hâkimler arasında taksim edildi. Bu ticaret o kadar genişledi ki neden böyle barbarca hareket ediyorsunuz sualine hâkimler, "Aralarında bir günahkâr bulunduğu takdirde yüz günahsızı da yakarız!" diye cevap vermeye başladılar.

Bu Conrad isimli piskoposun emri ile 1231-1233 senelerinde Almanya'da neler yapıldığını gene eski bir tarihten alalım:

Hiç kimseye kendini müdafaa müsaadesi, hatta bir müddet düşünmek fırsatı bile verilmezdi. Derhâl mücrim olduğunu söylerse tövbekâr olarak saçları tıraş edilir, inkâr ederse dinsiz diye ateşte yakılırdı. Tövbekâr olanlar da yakayı kurtaramazlar, cürüm ortaklarını söylemeye mecbur edilirlerdi, aksi hâlde onları da yakarlardı. Bunun için bazı masumların da yakıldığı zannolunuyor. Çünkü birçokları canlarını ve mallarını kurtarmak için yalan itiraflarda bulunurlar ve cürüm ortakları göstermeye mecbur olurlardı. Bunun için hiç alâkası olmayan insanları ihbar etmişler ve bunu istemeyerek yapmışlardır. Aleyhine bu yolda dava açılan hiçbir kimse için şefaatte bulunmak mümkün değildi. Böyle bir şeye cesaret edenlere de dinsiz gözüyle bakılırdı. Papa bu gibilere, dinsizleri saklayanlarla aynı cezanın verilmesini emretmişti.

Papalar bu vahşete karşı ne vaziyet alıyorlardı? İşte 1231'de Papa Dokuzuncu Gregor şu talimatı vermişti: *Dinsizler şahit din-*

letemezler, itirazda bulunamazlar. Hiçbir avukat, hiçbir noter bunların işlerine bakamaz, aksi takdirde vazifelerinden kovulurlar ve mesleklerini icradan men olunurlar.

***

O zaman Mainz şehrinde başpiskopos olan birisi yukarıda ismi geçen Conrad hakkında Roma'ya şu mektubu yazmıştır:

Üstadımız Conrad hiçbir suçluya kendini müdafaa ettirmiyor, günah çıkarttırmıyor. Her şahıs dinsiz olduğunu ve bir kara kurbağayı elleyip öptüğünü itirafa mecbur ediliyor. Birçokları böyle bir şey söylemektense ölmeyi tercih ediyorlar; bir kısmı da yalan söyleyerek canını kurtarmak istiyor. Kendilerinden bu dinsizlikleri nereden öğrendikleri sorulunca verecek cevap bulamayarak uydurma tariflerde bulunuyorlar. Kendilerine şüpheli birkaç isim söyleniyor ve onlar bunlardan birini cürüm şeriki [suç ortağı] *ve dinsizlerin üstadı diye gösteriyorlar. Kardeşin kardeşi yaktırdığı bile oluyor. Ben, Mainz Paşpiskoposu, üstat Conrad'a evvelâ yalnız, sonra Kolonya ve Trev başpiskoposlarının refakatinde daha mutedil* [ölçülü] *hareket etmesini söyledim, o dinlemedi.*

***

Buna rağmen İsa'nın ve Allah'ın yeryüzündeki vekili Dokuzuncu Gregor, insanlara muhabbetle dolup taşarak bu dindar Conrad'a 10 Haziran 1233'te şunları yazmıştır:

İlaç fayda etmez olunca çürük etleri kılıç ve ateşle uzaklaştırmalıdır.

Aynı zamanda, bütün zulümlerin hükümeti dâhilinde icrasına müsaade eden ve hatta bundan hazinesine kârlar çıkaran Kral Henri'ye de şunları yazıyordu:

Bir günde yirmi üç bin putperesti yok eden Musa gibi bir gayretli nerede? Bir Yahudi ile bir Madianlı kadını bir defa mızrağıyla delen Allah'ın sevgili kulu Fineas gibi bir gayretli nerede? Nerede İlyas Peygamber gibi bir gayretli? O İlyas ki mabud Baal'ın rahibelerinden dört yüz ellisini kılıçla doğramıştı. Nerede Allah'ın kanun-

ları için mabedin mihrabında coşarak Yahudileri öldüren Matatias gibi gayretliler?

***

Nihayet bu Conrad, daha fazla dayanamayan halk tarafından öldürülmüştü. O zaman Gregor şunları yazdı: *Böyle tam fazilet timsali, Hıristiyanlık imanının kahramanı bir adamın katillerini nasıl cezalandırsak gene azdır!*

Malûm olduğu üzere eski Roma'da Hıristiyanlar takip edilirdi. Fakat o zamanlar mabetteki umumî ayine iştirak etmek [katılmak] ve imparatora kurban kesmek masum olduğunu ispata kâfiydi. Kurban kestiğine, kurban etinden yediğine dair bir vesika her türlü takibata karşı taşıyanı muhafaza ederdi. Takibatın çok şiddetli olduğu İskenderiye'de Hıristiyanlardan on erkek, yedi kadın din uğruna can vermişlerdir ve eski Roma'da Hıristiyanlara karşı yapılan takibat vahşilik cihetinden [yönünden] Roma Kilisesi'nden çok geri olduğu gibi öldürülenlerin adedi de mukayese bile edilemeyecek kadar mahdut [sınırlı] idi. Sonra düşünmelidir ki Romalılar bu takibatı kendi dindaşlarına karşı yapmıyorlardı. Hâlbuki Roma Kilisesi'nin öldürttüğü insanlar İsa'ya inanan, *İncil*'e göre hareket etmek isteyen; yalnız Papa'ya icap eden bağlılığı göstermediği sanılan dindaşlardı.

***

İspanya'da hüküm süren Endülüs Arapları kendilerine tâbi olmuş bulunan Hıristiyanlara ve Yahudilere tamamen vicdan hürriyeti vermişlerdi. Kilise ve manastırları duruyordu, serbestçe ibadet edebiliyorlardı. Dinlerinden dönmeye cebretmek [zorlamak] şöyle dursun, biraz tazyik edilmelerini bile Müslüman hükümdarlar iyi görmezlerdi. Buna rağmen birçokları, yüksek bir kültür dini olarak, İslamiyet'i kabul ettiler. Hatta Yahudiler, büyük devlet memuriyetlerine kadar yükseldiler. Hâlbuki Hıristiyanlar zamanında fevkalâde tazyik ediliyorlardı. Bu sıralarda İspanya bütün Avrupa'nın manen ve maddeten en ileri memleketiydi.

***

Endülüs'ün son Arapları İzebena ile Ferdinand zamanında İspanya'dan sürüldüler. Memleket kilisenin nimetlerine gark oldu [boğuldu]. 1480 senesinde Papa Dördüncü Sikst'in gayretiyle engizisyonlar, bilhassa paralı olanların aleyhine işlemeye başladı. Torkemadalı Tomas 1483'te engizisyon reisi oldu. 1492'de bütün Yahudiler İspanya'dan çıkarıldı. Bunlar mallarını satmakta serbesttiler; fakat altın, gümüş vesaire gibi şeyleri memleketten dışarı çıkarmak kendilerine yasak edilmişti. 1492'de Gırnata'nın sukutunda [düşüşünde] Arapların imamına, camilerine ve hukuklarına hürmet edileceği muahedeye [anlaşmaya] yazılmıştı. Katolik prensleri on sene sözlerini tuttular. Sonra, 1502'de bütün Arapları İspanya'dan sürdüler.

***

İspanya kralı İkinci Filip de dinsizler aleyhine otuz sene süren bir savaş açmıştır. Tövbe etmeyen her dinsizi yaktırırdı. Tövbe edenlere inayette bulunurdu [yardım ederdi]; fakat bunlar bir kere kirlenmiş oldukları için ölmeleri lazımdı. Yalnız, ateşte yakılmak yerine, başları kılıçla kesilirdi.

İspanya'da on altıncı asırda Protestanlık, Yahudilik ve Müslümanlık yoluyla dinsizlik ettiklerinden dolayı diri diri yakılanların sayısı on sekiz bin olarak hesap edilmiştir. Bu rakam mübalağalı farz edilse bile düşünülmelidir ki o sırada İspanya'ya tâbi bulunan Hollanda, Meksika, Peru, Sicilya ve Sardunya'da öldürülenler buna dâhil değildir. Oralarda da Allah'ın şefkat dini aynı usullerle yayılmaktaydı.

Şarlken zamanında Hollanda'da öldürülen dinsizlerin sayısı yüz bin kadar tahmin ediliyor. Alba Dükası beş altı sene içinde imanı zayıflardan on sekiz bin kişi kadar öldürttüğünü iftiharla söylerdi. "Harp meydanında daha çoğunu geberttim." derdi. Böylece en aşağı kırk bin adamın celladı olmuş demektir.

***

Roma'da son diri diri yakmak hadisesi 22 Ağustos 1781'de olmuştur. Roma'da yakılan bu insan daha evvel asılarak öldürülmüştü.

***

Voltaire yazmış olduğu *Allah ve İnsanlar* adlı eserinde papalığın azamet devri esnasında *insanların müşfik validesi* kilise uğruna kurban edilenlerin sayısını on milyon olarak hesap etmiştir. İnsanları bu vahşetten kurtaran Rönesans'ın filozoflarıyla Fransız İhtilali ve tabii ilimlerin terakkisidir [doğa bilimlerinin ilerlemesidir]. Sevgi dininin rolü azaldıktan sonra dünyada insan sevgisi başlamıştır.

Ahlâk

Azizlerden Hieronymus (420 senesinde ölmüştür) hatıralarında kendi zamanında Gall'de insan eti yiyenler olduğunu söylemiştir. Bir yazısında şöyle diyor: *Başka milletler için ne diyebilirim? Kendim bizzat gençliğimde Gall'de iken Attikot tabir edilen bir Cermen kabilesinin insan eti yediklerine şahit oldum.*

***

Fransa Kralı Klodvig, Kral Sigbert'in oğlu Kloderih'i, babasını öldürmeye teşvik ederek kandırdı. Bu kanlı işten sonra ölünün hazineleri aralarında pay edilecekti. Katil oğul paylaşma sırasında başını mücevherat sandığına sokunca Klodvig'in adamlarından biri balta ile işini bitirdi. Gerçi Klodvig Sigbert'in ölümünde alâkası olmadığına yemin etti; fakat bütün hazineleri kendisine almakta tereddüt etmedi. Kral ailesinden ve kendisine rakip olabilecek olan Kambray Prensi Ragnahar ile kardeşi Rişar'ı yakalattırdı ve karşısına getirtti. Bunlardan birincisini korkaklığı ile kral ailesinin şerefini lekeledi diyerek balta ile öldürdü. Hücuma uğrayan kardeşine kâfi derecede yardım etmedi diye Rişar'ı da temizledi. İşte bu kral hakkında, ki malûm olunduğu üzere Hıristiyanlığı kabul etmiştir, Tur Piskoposu dindar Gregor şunları yazıyor:

Fakat Allah her gün düşmanlarını onun önünde yerlere serdi ve devletini artırdı. Çünkü sadık bir kalple Allah'a gelmiş ve Allah'ın gözlerine hoş görünen işler yapmıştı.

***

Dokuzuncu asırda üç Alman kraliçesi Sofu Ludwig'in karısı Judit, Şişman Karl'ın karısı Rişenta ve Arnulf'un karısı Ota kocalarını aldatmakla itham edilmişlerdir. İkinci Heinrich'in karısı Kunigunde'ye karşı da aynı şey yapılmıştı.

Şarlman'ın kızlarının serbest hayatı ise herkese malûmdu. Hatta Şarlman'ın dostu ve müverrihi [tarihçisi] olan Einhard bile bu noktayı sükûtla geçiştirememiştir. Kızlarından biri olan Hruotrud'un Kont Rorich'ten Ludvig isminde gayrimeşru bir oğlu olmuştur. Diğer kızı Berta ise Papaz Angilbert'e evlenmeden iki çocuk doğuruvermişti.

***

On birinci asır başlarında meşhur bir tarih kitabı yazmış olan Almanya'daki Merselburg şehri piskoposu Titmar, bir ev kadınını methederek onun şehrin diğer kadınlarına benzemediğini söylüyor ve diğer kadınlardan şöyle bahsediyor: *Çünkü bunlar ekseriya vücutlarının birçok aksamını terbiyesizce açıp âşıklarına göstererek dolaşmaktadırlar. Bu hâlin Allah'a karşı bir günah, insanlara karşı bir hayasızlık olduğunu bilmiyorlar. Hiçbir günahkâr saklanmak ihtiyacını duymuyor ve herkes, âleme fena bir misal olacağını düşünmeden, günahlarını açıkça işliyor...*

***

Aynı kitabın ikinci faslında Matilde isminde bir rahibeden bahsedilmektedir. Vücudunu İsa'ya vakfetmiş olan bu bâkire bir İslav'la evlenmiştir. Sonra başka birisinden bir çocuk doğurmuş; fakat buna rağmen bir manastıra başrahibe tayin edilmiştir.

***

1000 seneleri sırasında yazılmış bir kitabın o devrin afif [namuslu] kadınlarını tasvir eden bir babından:

Günahların serbestçe icra edildiği zamanımızda birçok baştan çıkmış genç kızlardan maada bir hayli da evli kadınlar türlü rezaletlerde bulunuyorlar. Bu da yetmezmiş gibi birçoğu kocalarını dostlarına öldürterek daha serbest kalmak istiyorlar. Bazıları uşaklarını yataklarına alıyor ve kocalarını tahkir ediyorlar [aşağılıyorlar]. *Bu gibi ahlâksızlıklara karşı ağır cezalar tatbik edilmeye başlanmalıdır. Çünkü kadınların bu hâlleri yeni bir moda olmak istidadını gösteriyor ve günden güne yayılıyor.*

***

Onuncu asrın ikinci yarısında yaşamış muharrir rahibelerden biri olan Roswitha Gandersheim bütün ahlâksızca ve dinsizce eserlerin yakılmasını teklif etmiştir.

Kendi yazdığı kitaplardan birinde mufassal [açıklamalı] bir umumhane tasviri vardır ve burada adi bir adamın ölmüş olan sevgilisine nasıl tecavüz ettiğini uzun uzun anlatır.

***

Derebus Alsaticis adlı bir fragmanda şöyle yazılıdır: *1200 senelerine doğru bütün papazların odalıkları vardı, çünkü köylüler onları buna icbar ediyorlardı* [zorluyorlardı]. *Köylülerin fikrince, papazları nasıl olsa rahat durmayacakları için, herkesin karılarına saldıracaklarına her birinin evinde bir kadın bulunması daha muvafıktı* [uygundu].

***

O zamanlarda odalık âdetinin ayıp bir şey olmadığını Caesarius adlı müverrihin bir papazdan bahsederken yazdığı satırlar ispat eder: *Âdet olduğu üzere o da evine bir kadın aldı ve bundan çocukları oldu.*

***

1200 senelerinde Salzburg'da bir tek kadın ile yaşayan papazlara evliya diye bakarlardı.

***

Bal şehri piskoposu Heinrich (1213-1238) ölümünde yirmi tane babasız çocuk bırakmıştır.

***

1281 senesi 6 Eylül'ünde kendi yerine tayin edilen adamı öldüren Lüttich piskoposu Heinrich ise altmış bir tane çocuğa malikti.

***

On birinci asırda Bamberg Katedrali ruhanî bir baş rahibeye ihtar yazarak, rahibelerini sıkıntı içinde yaşattığı için bunların maişetlerini muaşakalar tesis ederek [geçimlerini âşıklar bularak] temine mecbur kaldıklarını, bunun doğru olmadığını söylemiştir.

***

Pederasti [eşcinsellik] on birinci asırda İngiltere'de fevkalâde ilerlemiştir. Aşağı yukarı her kibarın genç bir uşağı bulunması âdetti. Bu ahlâksızlığın diri diri yakılmak cezası bile tamamen önüne geçememiştir.

***

1240 senelerinde ölen Jaques de Vitry, Paris şehrini tasvir ederken bir yerde şöyle yazar:

Fahişeler sokaklardan geçen papazları kollarından çekerek evlerine alırlardı. Ara sıra buna razı olmayan olursa arkasından nefretle pederast diye bağırırlardı. Çünkü bu illet o kadar yayılmıştı ki birtakım kibarlar bu âdetleri olmadığını ispat için iki üç metres tutarlardı.

***

Aynı kitapta Paris'te bazı evlerin üst katında mektep ve alt katında umumhane bulunduğu yazılıdır. Yukarıda papazlar ders okuturken aşağıda fahişeler yoldan adam çevirirlermiş.

***

Şövalyelik devrinde bir kadına zorla tecavüz eden ölüm ile cezalandırılırdı. Böylelerini İngiltere'de kör ve hadım da ederlerdi. Nassau Kralı Adoli bu şekilde müteaddit cürümler [çeşitli suçlar] işlediği için tahttan indirilmiştir. Tebaalar bu noktada nedense fazla hassastılar.

Garip olan cihet bu değildir; bunun istisnalarıdır. Harpte esir edilen kadınlarla yolda giderken şövalyeleri namuskârane bir mücadelede öldürülen kadınlara cebren tecavüz edilebilirdi. Mamafih bu da o kadar şövaleresk addedilmezdi.

***

1394 senesinde Frankfurt'ta toplanan Rayştag esnasında şehirde sekiz yüzden fazla fahişe birikmişti.

***

1414'ten 1418'e kadar süren Konstanz'daki büyük kilise içtimaı [toplanması] esnasında şehirde bin beş yüz kadar fahişe vardı, bunların çoğu yol masraflarını kendileri vererek gelmişlerdi. İçlerinde sekiz yüz altına kadar kazanıp gidenler vardı.

***

1414 senesinde Kral Sigismund sekiz yüz atlı ile Bern şehrine gelip birkaç gün kaldı. Ve belediye meclisi güzel bir misafirperverlik gösterdi: Umumhanelerde bulunan bütün kadınlara emir vererek saraya mensup kimselere iyi muamele etmelerini ve bunlardan para almamalarını söyledi. Kral gittikten sonra bu paraları belediye bütçesinden ödendi. Kral bu hareketinden dolayı belediyeyi takdir etti. Yirmi sene sonra imparator olarak Ulm şehrini ziyaret ettiği zaman maiyetiyle birlikte bizzat umumhaneye gitti

ve bütün masrafları burada da belediye çekti. Sigismund 1435'te Viyana'ya gidince şehir meclisi umumhanelerdeki bütün kadınlara kadife elbiseler dağıtmıştı.

***

Orta zamanda bir şehre kral giderken kendisini karşılamaya çıkanlar masum bâkireler değil, bunların aksiydi. Çünkü namuslu kadınlar için krala ve maiyeti erkânına görünmek pek tehlikesiz olmuyordu. Diğer kadınlar ise ticaret düşüncesiyle daha sabahtan yol kenarlarına dolarlardı.

Birinci Ferdinand'ın çok ciddi ve dürüst bir adam olduğunu anlatmak isteyen müverrihler 1522'de bu kral, Viyana'ya giderken namuslu kadınların da karşı çıktığını zikrederler.

***

On altıncı asır başlangıçlarında umumî ahlâk yükselmeye başlamıştır. Bunun sebebi, frenginin zuhuru ile hasıl olan korkudur.

***

1446 senesinde Frankfurt Belediyesi'nin Kolonya'ya gönderdiği bir murahhas masraf listesinde umumhane ziyareti masraflarını da göstermiştir.

***

Orta zamanda umumhanelerden çok vergi alınırdı. Birçok piskoposların maaşları buraların varidatından tediye olunmaktaydı [kârından ödenmekteydi]. On altıncı asırda papalar bazen bu menbadan [kaynaktan] 20000 Düka altını varidat almışlardır.

***

Umumhaneler varidatı prensler, piskoposlar ve hatta devlet tarafından bazı kimselere tevcih edilirdi.

Würzburg piskoposu Henneberg kontuna bir umumhane varidatını irad [kazanç] olarak vermişti. 1577'de imparator, Mic-

hael Kuhle isminde birine dirlik olarak bir umumhane vermişti. Pappenheim kontları iradlarını, bakkallardan, pehlivanlardan, kumarbazlardan ve uygunsuz kadınlardan aldıkları vergilerle temin ederlerdi.

***

Würzburg katedrali dekanı 1544 senesine kadar arzu ettiği zaman Martinsheim köyünden *güzel bir kadın* getirtmek hakkına malikti.

***

Schaffhausen Belediyesi 1527 senesinde civardaki asilzadelere verdiği ziyafete *müptezel fahişeleri* davet ederek misafirlerini memnun etmiştir.

***

Orta zamanda fahişeler hiçbir sebeple, hatta borç yüzünden hapis tarikiyle [yoluyla] dahi sanatlarını icradan men edilemezlerdi.

***

Kilise fahişelerle izdivacı dine bir hizmet olarak daima tavsiye ederdi.

***

1492 senesinde Bâl şehrinde bir kadın alenen şehir kadınlarını itham ederek bütün kasabada bir tek masum ve pak kadın bulunmadığı ve böyle birini arayanların beşiklere bakmalarını söylemiş ve tekzip edilmemiştir [yalanlanmamıştır].

***

1512 senesinde Regensburg'da bir umumhane sahibi belediyeye tahriren müracaat ederek rekabetten ve zarara uğradığından şikâyet etmiştir. Bu müracaata göre perhiz zamanlarında fahişe-

ler manastırlarda oturuyor, çalışıyor ve böylece vergiden kaçıyorlarmış.

***

Orta zamanın sonlarında on iki yaşında çocuklar bile umumhanelere gitmeye başlamışlardı. 1527'de Ulm Belediyesi on iki-on dört yaşlarında bulunan çocukların böyle yerlere kabul edilmeyerek sopa ile kovulmasını emretmiştir.

***

Orta zamandaki ahlâksızlığın tasviri çok güçtür. Mesela Nördlingen şehri belediye meclisi 1472'de papazların umumhanelere girmelerini men etmeye cesaret edemeyerek sadece bütün gece orada kalmalarını yasak etmiştir.

***

1526'da Nürnberg'deki Klariss Manastırı lağvedilince rahibelerin çoğu derhâl umumhanelere dağılmıştır. Hâlbuki bu Klariss Manastırları kadınlar arasında ahlâksızlığı azaltmak ve *düşkün kızları* kurtarmak için kurulmuştu.

***

Manastırlardaki rahibeleri fuhuştan men için belediyeler her sene birçok tedbirler alır, emirnameler neşreder fakat bir netice alamazdı.

***

On altıncı asırda İsviçre federasyonu bir kanun neşretmiş ve *namuslu kadınların muhafazasını* esbabımucibe [zorunlu sebep] diye göstererek her papazın bir odalık tutmasını mecburî kılmıştır.

***

1433 senesinde Zürich Belediyesi zabıttaki ahlâkiyesi sarhoşluk aleyhinde bir tedbir almış ve buna sebep olarak da halkın

bunlar arasında bilhassa *başrahibe kadının* geceleri sarhoş olup sokaklarda envaı türlü rezalet yaptığını zikretmiştir.

***

Zürich papazlarının ahlâk seviyesi öyle bir hâle geldi ki 1487'de belediye meclisi baştan çıkarma davalarına papazların bakmasını men ederek bu işi dünyevî mahkemelere havale etmeye mecbur kadı.

***

Chronik adlı bir kitabın sahibi Baron Zimmern rahibe manastırlarının çok kere umumhane hâlini aldıklarını zikreder. Bilhassa on altıncı asırda bu hâl pek taammüm etmişti. Mesela İstrazburg'da bir gece bir manastıra yıldırım çarpınca halk yangını söndürmek için cebren içeri girmiş ve tasviri imkânsız bir rezalet manzarasıyla karşılaşmıştır.

***

Bu yangın baskınında birçok rahibelerin yatağında genç erkekler bulunmuştur. Tahkikat bunların birkaç taneden ibaret olmadığını göstermiştir. Bunlar, manastırın *piçler pencere*sine bırakılmış çocuklardı (O zamanlar çocuk öldürmenin önüne geçmek için manastırlarda böyle bir pencere vardı ve gayrimeşru çocuklar oraya bırakılır, rahibeler tarafından büyütülürdü). Bu çocuklar erkeklik yaşına gelinceye kadar orada beslenmiş ve sonra ekmeklerini hak etmek için ihtiyar, pis kokulu ve dişsiz rahibelerin heveslerine alet edilmişlerdi.

***

Yukarıda ismi geçen Baron Zimmern'in yazdığına göre rahibeler yalnız fuhuşla kalmazlar, manastırı ziyarete gelen kadınları da baştan çıkartıp vasıtalık yaparlarmış.

***

Fransa Kralı On Beşinci Louis'nin içki ve kadın meclislerini idare ile mükellef hususî bir memuru vardı ve unvanı *Intendantdes Menus-Plaisirs* [Zevk Menüsü Görevlisi] idi.

***

On Beşinci Louis'nin metresi Margiz Pompadour meşhur ve muazzam bir umumhane hâlindeki *Geyik Bahçesi*'ni yaptırdığı zaman bütün memlekette kadın dellâlları dolaşarak güzel kadınlar aramış ve getirmişlerdi. Bu bahçeler için yapılan masraflar tarihte bu nevi şeylere verilen paralara nazaran pek muazzamdır. Burada bulunan güzel kadınlardan her birinin devlet hazinesine bir milyon Fransız lirasına mâl olduğu hesap edilmiştir. Bu *Geyik Bahçesi* işlediği müddetçe topyekûn bir milyara oturmuştur. Bu parayı kral kendi hazinesinden değil, halktan alınan vergilerden ödemiştir. Casanova'nın anlattığına göre bu bahçeye ancak saraya takdim edilmiş kadınlar girebiliyorlardı.

***

Polis raporlarına nazaran 1793'te Paris'te ihtilâl parkında ve Montansier Tiyatrosu'nun galerilerinde yedi-on beş yaş arasında çocuklar yarı çıplak bir hâlde dolaşırlar ve türlü ahlâksızlıklar yaparlardı.

***

İhtilâl senelerinde Paris'te opera tiyatrosunda *çıplak balolar* veriliyordu. Buraya gelenlerin yalnız yüzlerinde bir maske bulunurdu. Her gece Paris'te yüzlerce balo verilir ve bunlarda da halk *Eski Yunanlılar ve Romalılar* gibi giyinirdi.

***

1770'te Paris'in altı yüz bin nüfusu vardı. Bunların yirmi bin tanesi fahişeydi. Bu rakam büyük ihtilâl esnasında otuz bine kadar yükselmiştir.

***

Balet kadınların evliya olmadıkları eskiden beri malûmsa da Casanova'nın anlattığı şu hikâye o zamanki Paris'in ahlâk durumu bakımından enteresandır: Casanova bir gün opera tiyatrosu balet şefinin yanında on üç-on dört yaşlarında beş altı kız görmüş. Hepsini anneleri getirip götürüyorlarmış ve hepsi de pek mahcup mahlûklarmış. Casanova bu küçük hanımlara iltifat etmiş, onlar başlarını önlerine eğerek dinlemişler. İçlerinden biri baş ağrısından şikâyet etmiş. Casanova derhâl cebinde taşıdığı kolonya şişesini takdim ederek "Herhâlde gece iyi uyuyamadınız!" demiş. Ve bu söze masum bâkire yorgun yorgun, "Hayır ondan değil, bilmem ama galiba gebeyim." diye cevap vermiş.

Casanova genç kızı bekâr zannettiği için hayret etmiş ve "Af edersiniz evli olduğunuzu bilmiyordum." demiş. Kız bu söz üzerine hayretle karşısındakine baktıktan sonra saflığın bu derecesine arkadaşlarıyla birlikte katıla katıla gülmüş.

***

Concourd biraderlerin *On Sekizinci Asırda Kadın* isimli eserlerinde yazdıklarına göre o zamanki Fransız kadınları kendilerine hürmetkârane bir şekilde muamele ederek sulanmayanları güzelliklerine hakaret etmiş sayarak istihfaf ederlermiş [küçümserlermiş].

***

Ruhanîler de diğer halktan pek farklı değildiler. 1789'da Bastil'in zaptında bulunan evrak arasında *papazların ahlâksızlıkları* dosyaları iki kocaman cilt teşkil etmekteydi. On Beşinci Louis'ye her sabah Paris umumhanelerinde yakalanan papazların bir listesi verilirdi.

***

Bugün manastırlarda, erkekler olsun, kadınlar olsun banyoya çıplak olarak giremezler. Kendi vücutları bile olsa, çıplak bir vücudu görmüş olmamak için gömleklerini çıkarmadan yıkanırlar. Bugün bu derece masum ve afif oluvermişlerdir.

Harp ve Askerlik

Almanya'da dâhilî harpler esnasında ve 1078 tarihinde Rudolf von Rheinfelden'in askerleri kral Dördüncü Heinrich'i Neckar Nehri kenarında mağlup edince Rudolf aldığı esirleri hafif bir cezayla kurtulsunlar diye sadece hadım edip bırakmıştır.

***

Fredrik Barbaros Tortona şehrini zapt eder etmez şehrin kapılarının önüne darağaçları koydurup bütün esirleri astırmıştır. Verona'yı zapt ettiği zaman da iki yüz kişinin burun ve kulaklarını kestirmiş, iki yüz kişiyi astırmıştır.

***

Kültür tarihi bakımından enteresan olan nokta, bu gibi vakaları münevverlerin zikrediş tarzlarıdır. Fredrik Barbaros kendisine karşı bir hatada bulunmuş olan bir adamını, cülus gününde ayaklarına kapandığı hâlde affetmeyince müverrih Ottovon Freising bunu takdir ederek, "Şiddetli ve sert olmak faziletini merhametli olmak hatasına feda etmedi." demektedir.

***

Tortona şehri papazları bu kralın huzuruna çıkarak, içinde veba hüküm sürmekte olan şehri terk etmek müsaadesini yerlere

kapanarak istirham etmişlerdi. Fakat kral, müverrihin ifadesince, *kalbi merhametle dolu olduğu hâlde zaaf eseri göstermiş olmamak için,* eski sertliğini muhafaza etmiş, papazları huzurundan kovmuş ve dediklerini yapmamıştır.

***

Milano hükümetine karşı yaptığı harpte Fredrik Barbaros; bu şehri ve civarını tahrip etmiş, bahçeleri ve bağları imha ettirmiş, meyve ağaçlarını söktürmüştür. Ve düşmanları yaptığı zaman bu hareketi *barbarlara karşı bile yapılması doğru olmayan bir vahşet* diye tavsif eden [vasıflandıran] müverrih Rahewin, imparatorun bu vahşetleri hakkında en ufak bir tenkit kelimesi bile kullanmamaktadır.

***

Crema şehrini muhasara eden [kuşatan] Fredrik Barbaros esirleri astırmış, rehinleri idam ettirmiş, hatta elinde rehin olarak bulunan çocukları muhasara makinelerine bağlayarak şehri zapta uğraşmıştır. Muhasarada bulunanlar bu yüzden attıkları oklarla, makinelere bağlı olan kendi oğullarını öldürmeye mecbur olmuşlardır. Müverrih Rahewin, "Bu ne vahşet!" diye feryat etmekte; fakat bununla imparatoru değil, çocuklarının ölümü pahasına da olsa müdafaaya devam edip ok yağdıracak kadar cesaret ve vatanseverlik gösteren muhasaradakileri kastetmektedir. Bu ve buna benzer birçok zalimlikler sayesinde Fredrik muasırları tarafından *çok mülayim ve insan* bir imparator olarak tarihe geçirilmiştir.

***

Chroniquesdesducs de Normandie adlı esere nazaran İngiltere Kralı Eldred esir ettiği Danimarkalı kadınları çıplak olarak göğüslerine kadar toprağa gömdürmüş ve onları böylece köpeklerle yırtıcı kuşlara parçalatmıştır.

***

1198'de İngilizler on beş Fransız şövalyesi esir almışlardı. Kral Aslan Yürekli Rişar bunlardan on dördünün her iki gözünü çıkarttı, on beşincinin yalnız bir tek gözünü çıkartıp diğerlerini bununla birlikte Fransız karargâhına yolladı. Fransa Kralı bu vahşete derhâl on beş İngiliz şövalyesini kör ettirerek mukabele etti [karşılık verdi].

***

Zapt edilen şehirleri ve kaleleri tahrip etmek, ahalisini katletmek veya esir etmek, âdetti. Kadınlar ve kızlara tecavüz de harbin tabiî neticelerindendi. Bilhassa kibar kadınlar seyislere ve neferlere verilirdi. Yalnız din düşmanlarıyla ve yabancılarla değil, kendi dindaşlarıyla ve kendi milletleriyle yapılan harplerde de başka türlü hareket edilmezdi.

***

İmparator Sigismund 1412'de Venedik aleyhine yaptığı bir harpte Motta Şatosu'nu zapt edince içinde bulunan yüz seksen kişinin sağ ellerini kestirmiştir.

***

Benedikt von Wietmil adındaki müverrihin yazdığına göre Bohemya Kralı Dördüncü Karl'ın askerleri, kendi vatanları olan Bohemya'da *fakirlerin malını yağma ederler, hayvanlarını alırlar, para koparmak için işkence yaparlar ve kadınların elbiselerini zorla çıkarıp genç kızlara tecavüz ederler*miş.

***

Orta zamanda harp daima ücretli askerlerle yapılırdı ve bir harpten sonra bunları dağıtmak bir mesele olurdu. Hele ücretten alacakları kalmışsa hiç gitmezlerdi. Macarlar 1492 senesinde bunun kolaylığını bulmuşlardır: Ücretini alamamış sekiz bin askerden altı bin tanesini katlettirmişler ve kalanlarını canlarını kurtarmak için Avusturya'ya kaçmaya mecbur etmişlerdir. Hâl-

buki buraya sığınanlar hayatlarını temin için haydutluk yapmaya mecbur kaldıklarından İmparator Üçüncü Friedrich'in takibine uğramışlar ve 1493'te imparator bunlardan aldığı bin yüz esiri astırmıştır. Bu şerait altında ücretli askerlerin ücretlerinin borca bırakılmasına asla taraftar olmayarak hatta isyana kadar varmalarını tabiî görmelidir. Çünkü hükümetlerin borcu ödemek tarzları biraz hoşa gitmeyecek şekildeydi.

***

Oliver Cromwell 1649'da İrlanda'nın başşehri olan Drogheda'ya hücum ile burasını zapt etmiş ve içinde bulunan iki bin muhafızı öldürtmüştür. Bilahare aynı şekilde bir kan dökümü Wexford'un zaptında yapılmıştır. 1652'de bu İrlanda muharebesi bittiği zaman memleket halkının yarısından çoğu yok olmuştu. Bu halk kısmen harplerde, kısmen açlıktan ve hastalıktan ölmüş, kısmen de köle olarak Hindistan'a gönderilmişti.

***

1796'da Jourdan ordusunun ricati esnasında şu hadiseler olmuştur:

Köylüler karıları ve çocukları ile birlikte ordunun dağınık bakiyesi üzerine hücum ederek bir zamanlar kendilerine yapılan zulümlerin intikamını almaya kalkmışlar ve bunun için ellerine geçeni öldürmüşlerdir. Bir zamanlar gözlerinin önünde karılarına ve kızlarına tecavüz edildiğinden dolayı köpürmüş olan kocalar ve babalar askerlerin bu cürmü işleyen uzuvlarını diri diri kesmişlerdir. Birçok neferler domuz boğazlanır gibi öldürülmüştür. Bu esnada yapılan vahşet tasvir edilemeyecek derecededir.

***

Eski Yunanlılar milattan evvel sekizinci asırda beynelmilel emniyet misakları [antlaşmaları] yapmışlardı. Bu misaka dâhil olan muhtelif milletler şunları taahhüt ederlerdi: *İttifaka dâhil olanlara ait hiçbir şehri tahrip etmeyeceğim, ne harpte ne de sulhta akarsuları kesmeyeceğim. Herhangi bir taraf bu muahedeye riayet*

etmezse [sözleşmeye uymazsa] *onun aleyhine harbe girip şehirlerini tahrip edeceğim...*

Bu imansızların sözlerinde ve taahhütlerinde durdukları da tarihçe tespit edilmiştir. Ancak iki bin yaşındaki Hıristiyan Avrupa buna benzer muahedeler yapabilmiş fakat bunlara riayet etmemiştir.

***

Hindistan'daki Magadha'nın büyük kralı Açoka (İsa'dan önce 259-226), komşu hükümetlere alacakları tavır hakkında memurlarına şu tamimi göndermişti: *Kralın arzusu komşularının kendisinden korkmamaları ve kendisine itimat etmeleridir. Komşularım benden felaket değil, yalnız saadet geleceğine inanmalıdırlar.*

Şu hususları da bilhassa bildirmiştir: *Komşu hükümetler bilmelidirler ki kral onlara bir baba gibidir ve kendisini nasıl seviyorsa onları da öyle sever. Bu hususları temin için bu tamimi gönderdim. Memurlarım daima komşularımızın itimadını kazanmaya ve onların Buda kanunlarına riayetlerini temine çalışmalıdırlar.*

***

Bu Açoka, ilk defa Budizm'i kabul eden kraldır. Bu mezhebe bütün kalbiyle bağlıydı. Fakat hiçbir zaman taassuba [tutuculuğa] düşmemiş ve her zaman başka dinde olanlara karşı müsamaha gösterilmesini propaganda etmiştir. Brahma dinine karşı bile en ufak bir tazyike müsaade etmemiş, düşmanca harekata geçilmesine izin vermemiştir.

Bu kralın zamanında harp eden iki ordu arasında köylüler sükûnetle tarlalarını sürerlerdi.

***

Halife Ebubekir yedinci asırda ordularını Suriye'nin zaptına, yani dünya tarihinin en ehemmiyetli bir harbini icraya yollarken onlara şu talimatı vermiştir:

Ey nâs, size tamamıyla riayetiniz icap eden on şey söyl'eyeceğim. Kimseyi aldatmayınız ve hırsızlık yapmayınız; sadakatten ayrılmayınız ve hiç kimsenin azalarını kesmeyiniz; çocukları, ihtiyarları ve kadınları öldürmeyiniz; hurma ağaçlarının kabuklarını yolarak yakmayınız, meyve ağaçlarını kesmeyiniz ve ekili tarlaları tahrip etmeyiniz. Koyunları, sığırları ve develeri muhakkak ihtiyacınız olmadıkça öldürmeyiniz. Oralarda başları tıraşlı keşişler göreceksiniz, kılıcınızla başlarına vurarak geçiniz. Orada hücrelere kanmış târikidünyalar göreceksiniz, bırakınız kendi dinlerinde ibadete devam etsinler.

Bu talimata Müslüman ordunun tamamen riayet ettiğini tarih bize bildiriyor.

Hıristiyan Avrupa'nın medenî orduları 1900'de yaptıkları Çin seferinde bunun gibi bir talimatı göz önünde bulundursalardı herhâlde pek iyi ederlerdi.

***

Orta zamanın ilk devirlerinde ordulara tüccarlarla fahişeler de iltihak eder ve beraber giderlerdi. Haçlı seferlerine bile bu nevi kadınlar kütle hâlinde iştirak etmemişlerdir. Bunlar askerce nizam altına alınmış usturpalarla silahlandırılmış ve hatta kendilerine hususi bir bayrak da verilmiştir. İkinci haçlı seferinde Kral Yedinci Louis pek güvenemediği için biraz hoppaca olan karısını da beraber almıştı. Bunu gören diğer asilzadeler de karılarını yanlarına getirttiklerinden ve bütün bu kadınlar hizmetçisiz yapamadıklarından masum din ordusu kadınlarla dolmuştur. Diğer ordularda da kadınlar çoğaldığı ve askerler işi zevk ve sefaya verdikleri için üçüncü haçlı seferinde (1188) Kral İkinci Heinrich ile Aslan Yürekli Rişar *Din uğrunda yapılan bu sefere, ihtiyar çamaşırcı kadınlardan başka kadın iştirak edemeyeceğini* bildirmişlerdir. Mamafih burada fenalığın önünü almak için ortaya sürülen ihtiyar tabirinden bir şey çıkmadığı ve ihtiyar kadınların da tecavüzden kurtulamadığı bilahare görülmüştür.

***

Orta zaman ordularında askerler çok kere karılarını ve çocuklarını yanlarında gezdirirlerdi. Bekârlar da pek sıkıntı çekmezlerdi. Çünkü birçok ahlâkı gevşek kadınlar ordunun yanından ayrılmazlardı. Otuz Sene Muharebeleri esnasında üç bin mevcutlu bir alay yanında iki bin kadın götürmüştür. Bu kadınlar asker nizamlarına tâbiydi ve askerlere ait bütün işleri yaparlar, bütün sıkıntılara tahammül ederler ve merhametsizce muamele görürlerdi. Doğurdukları çocuklar analarıyla beraber sefalete terk edilir ve kovulurdu. *Ordugâh çocukları* denilen bu çocuklar dilenci, hırsız veya haydut olmaya mahkûmdular; en iyi bir ihtimalle asker olurdular ki, bu da mahiyet itibarıyla pek başka bir şey değildi.

***

On beşinci asırda İtalyanlar pek nefis harp ederlerdi. Ücretli askerler harbi öyle bir ticaret hâline sokmuşlar ve usüllendirmişlerdi ki, ekseriya iki taraf da telefat vermeden mağlup olurdu. Bütün İtalya'da meşhur olan Zogouara mağlubiyetinde bir kişi ölmüştü. Fakat bunun da ölümü silahla değil, attan bataklığa düşüp boğularak olmuştur. Molinella'da yarım gün devam eden şiddetli bir harpte bir kişi bile ölmemiştir. Leonardo da Vinci'nin bir tablosuna ve Rubens'in *Süvariler Muharebesi* adlı eserine mevzu olan Anghiori Muharebesi'nde bir kişi, o da atlar tarafından çiğnenerek telef olmuştur. Bu malûmat Machiavelli'nin *Floransa Hikâyeleri* adlı kitabından alınmıştır.

***

Ücretli askerlerin yaptığı bu harplerde iki taraf da mağlup olur ve zamanın bir tabiri ile *sadece korku galip gelirdi.* Machiavelli bu hususta şunları yazıyor:

Hiçbir zaman yabancı bir memlekette yapılan bir harp bu kadar tehlikesiz olmamıştır. Bütün muharipler süvari ve zırhlı oldukları için ölüm tehlikesinden azadeydiler. Teslim oldukları zaman da kendilerine bir şey yapılması âdet değildi, bunun için canlarını

vermeye lüzum hissetmiyorlar ve sebep görmüyorlardı. Bunun için uzun süren sulh zamanlarının milletlere unutturmaya başladığı cengaverlik meziyetlerini İtalya'da bu nevi harpler yok etmişti.

***

Caldana'yı muhasara eden Floransa ordusunun iki yüz neferi, ordugâhta şarap kalmadı diye kaçıp düşman Napoli ordusuna iltihak etmişlerdi. Bu şarap yoksunluğu yüzünden muhasaraya devam edilememiş ve ricat edilmiştir [geri dönülmüştür].

***

Malûm olduğu üzere Prusya Kralı Birinci Friedrich iri asker toplamaya pek meraklıydı. 1713 senesinde yazılmış bir yazıya göre, asker toplayıcılar sokaklarda veya posta arabalarında giden iri yarı yolcuları yollarından çevirip asker yazarlardı. Bunlar 1714'te ibadet esnasında bir kiliseye girerek iri vücutlu gençleri toplayıp götürmüşlerdir. Bu hareket papazın gücüne gitmiş, zavallı on gün sonra teessüründen ölmüştür. İbadet esnasında kiliseden asker toplamak 1720 senesine kadar devam etmiştir. Bu şekil nihayet bir isyan doğurmuş ve iri yarı gençlerin birçoğu Prusya'yı terk ile Barmen ve Elberfeld şehirlerinde sanayi ameleliğine girmeye mecbur kalmışlardı.

***

Asker toplayıcılar Prusya hükümeti hudutlarının dışında da faaliyette bulunurlardı. K. J. Weber isminde bir muharrir [yazar] ve âlim Nünberg'de ilahiyat tahsil eden ve muallimlik yapan yeğeninin yolda giderken Prusyalı asker toplayıcılar tarafından yakalanıp bağlandığını ve Postdam'a götürüldüğünü yazmaktadır. Kaçırmanın sebebi oğlanın 1.90 boyunda olmasıymış. Bu boy onun istikbalini mahvederek onun neferlikte kalmasına sebep olmuştur. Kilisede ayin yaptıran bir papaz ile Romalı bir keşiş bile bu tehlikeye uğramışlar ve yakalanıp asker edilmişlerdir. Komşu hükümetler bu nevi hareketlere uzun zaman tahammül etme-

mişlerdir. Mesela Hessen-Kessel'de birçok asker toplayıcı Prusya zâbitleri asılmıştır.

***

Uzun boylu olacağa benzeyen beşikteki çocuklara kırmızı bir kurdele bağlanır ve ana babalarına avans olarak para verilirdi.

Kral uzun boylu askerlerini uzun boylu kadınlarla birleştirerek daha uzun çocuklar elde etmek istemiş fakat bu tecrübesi büyük bir muvaffakiyetsizliğe uğramıştır: Çocukların ekserisi ortadan kısa olmuşlardır.

***

İtalya'daki Gaeta kışlası zâbitleri 1730 senesinde kadar sularını Dük Charles de Bourbon'un mumyasından çıkarılmış bir kafatasıyla içerler ve bunu kahramanlığa götüren ilk tılsım sayarlardı.

***

Hessen-Kessel Kontu İkinci Friedrich, ki payitahtını Almanya'nın en güzel şehri hâline getirmişti ve sanat seven, uyanık bir adamdı, 1775'te kendi memleketi halkından on iki bin sekiz yüz kişiyi müstemlekelerde kullanılmak üzere İngiltere'ye satmıştır. 1782'ye kadar altı bin altı yüz kişi daha gönderilmiştir. O zamanlar bu hükümetin nüfusu dört yüz bin kişi olduğuna göre hükümdar milletinin yirmide birini satmış demektir.

İngiliz komiserleri Kessel'e gelerek satılanları pazar yerinde gözden geçirmişler ve muayene etmişler ve bunların her biri için 300 Mark vermişlerdir. Satış bittikten sonra gemilere bindirilerek Weser Nehri üzerinden sevk edilen bu adamlar Prusya hudutları dâhilinden geçerken büyük Friedrich sığır tarifesi üzerinden transit gümrüğü almıştır.

Satılanların babaları şikâyet edince madenlerde ve fabrikalarda işçiliğe, anaları şikâyet edince hapishaneye sevk edilmişlerdir. Firar edenlere günde on ikişer defadan iki gün kırbaç cezası verilmiştir ki bundan ölenler de vardır.

Bu on dokuz bin dört yüz adamın on bir bin dokuz yüz tanesi 1783 sonbaharında ve 1784 ilkbaharında dönmüşlerdir. Yedi bin beş yüz tanesi müstemlekelerdeki harplerde ölmüştür.

Aynı sene zarfında bu Hessen hükümeti kanunları işkenceyi men etmiş ve idam cezasını pek nadir hâllere hasretmiştir. Ne büyük tezat.

İnsan tüccarlığı yapan Kont İkinci Friedrich bu işten oldukça kazanmıştır. Çünkü ölümünde, yaptırdığı birçok inşaata büyük sefahatlerine ve seyahatlerine rağmen yüz yetmiş milyon Mark'a yakın para bırakmıştır.

***

İngiltere Kralı Üçüncü Georg, Fransa'ya karşı yaptığı bir harpte Hannover hükümeti ordusunu kiralamıştı. Yapılan mukaveleye göre bir ölü nefer veya üç yaralı nefer için piyadede seksen dört Mark, süvaride otuz üç Mark ücret tediye edilecekti. Buna mukabil bir ölü veya üç yaralı beygirin bedeli 270 Mark'tı. Şu hâlde on sekizinci asır sonlarında bir Alman askerinin kıymeti bir beygirin kıymetinin birkaç misli aşağısındaydı. Aynı günlerde İngiliz iktisatçısı William Petty bir insanın kıymetini sekiz bin altı yüz altmış dört Mark olarak hesap etmişti.

***

1906 senesi sonbaharının güzel bir gününde bir yüzbaşı, Berlin civarındaki yollardan birinde atıştan dönen birtakım askere tesadüf etti. Elini kaldırarak bu askerleri durdurdu ve takımın başına geçerek o civardaki Kopernick kasabasına doğru yürüdü. Orada kasaba polisiyle beraber belediye dairesini çevirdi ve yanına iki nefer alarak belediye reisinin odasına gitti, bir emirname göstererek kasa mevcudunu kontrol etti ve makbuz mukabilinde kasadan dört bin Mark aldı. Sonra belediye reisi ile veznedarı tevkif ederek Berlin'e sevk etti.

Belediye reisi aslında ihtiyat zâbitiydi, hâlbuki bu *yüzbaşı*nın mesleği kunduracılıktı. Hayatının uzun seneleri hapishanede geçmişti. Bu görülmemiş sahtekârlığı yaparken askerî makam-

ların belediyelere müdahaleye salahiyeti olmadığını bilmiyordu. İhtiyat zâbiti olan belediye reisi de bunu düşünmemiş olacak ki hiç mukavemet etmedi. Mukavemetin bir faydası olmayacağı da muhakkaktı, çünkü neferler, bilahare mahkemede itiraf ettikleri gibi, yüzbaşının bir işareti üzerine reisi süngülemeye amadeymişler.

Bütün bu hadise esnasında yüzbaşının ihtiyar ve kılıksız olduğu, usule riayet etmeden giyindiği ve teftişi usulü dairesinde başında miğfer olarak değil, serpuşla yaptığı hiç kimsenin gözüne çarpmamıştır. Bu yabancı zâbitin kâğıtlarını sorduktan sonra emirlerine itaat etmek hiçbir neferin aklına gelmemiştir. Bu hadiseye bütün Avrupa gülmüştür.

Böyle bir hadisenin mümkün olabildiği bir memlekette askerlerin ne büyük nüfuzu olduğu düşünülmelidir. Bir üniforma bütün bir şehri ayaklandırmaya, şehrin en büyük amirlerini mukavemetsiz bir tevkife kâfi gelmektedir. Yapılan şeylerin kanuna aykırı olduğunu Köpernick'te bittabi biliyorlardı, fakat üniformanın nüfuzu mantık ve muhakemeyi susturmuştu.

***

Acaba istikbal, Avrupa devletleri zâbitlerinin diğer devletlerin ordularını tensik etmeleri [düzenlemeleri] hakkında ne gibi bir hüküm verecektir? 1900 senesinde Avrupalılar tarafından Çin'e karşı yapılan harpte Çin askerleri Alman mavzeri kullanıyorlar, Alman dürbünleri ile etrafa bakıyorlar, Alman muharebe usullerini ve Alman disiplinini tatbik ediyorlar ve Almanlara kurşun atıyorlardı.

Hak ve Adalet

Hammurabi Kanunu'ndan:

Madde 250 ve 251: *Bir öküz yolda veya pazar yerinde birini süser [boynuzuyla vurur] ve öldürürse hukuken bir şey yapılması icap etmez. Eğer bir kimse bir öküzün sahibine hayvanının süsücü olduğunu söylemiş fakat sahibi öküzün boynuzlarını bağlamamış ve hayvanını muhafaza etmemiş ise bu öküz birini süsüp öldürdükte sahibi yarım ölçü gümüş verir.*

Yani ancak ihmal görülürse ceza veriliyor. Aynı kanunda doktorlar için de şu hüküm mevcuttur:

Madde 218: *Bir doktor bir şahsa bronz bir ameliyat bıçağı ile bir yara açar ve onu öldürürse veya bronz bir ameliyat bıçağı ile bir çıbanı deşip gözünü kör ederse bu doktorun elini kesmelidir. Ve bir doktor bir şahsa bronz bir ameliyat bıçağı ile bir yara açar ve onu iyi ederse veya bir çıbanı deşip gözünü sakatlamazsa kendisine on ölçü gümüş verilmelidir.*

Bu şartlar altında, ücret fazlaca olsa da operatörlük pek kolay olmasa gerek...

***

Eski Alman hukuku mucibince hâkim, elinde asası ile birlikte güneş batıncaya veya mahkeme sona erinceye kadar kımıldama-

dan oturmak mecburiyetindeydi. O zamanın usulü muhakemat kitabı hâkimin *kızgın bir aslan gibi hâkim iskemlesine kurulup sağ ayağını sol ayağının üstüne atarak hareketsiz durmasını* âmirdir. Hâkim ayağa kalkar veya asasını elinden bırakırsa mahkemenin kaza salâhiyeti derhâl zail olurdu.

***

Hâkimin verdiği idam hükümleri güneş batmadan icra olunmak gerekti. Mahkûm idam edilirken hâkimler civarda oturup mahkemenin yorgunluğunu dinlendirmek için yemek ve içmekle meşgul olurlardı.

***

Alman mahkemelerine işkence, kilise engizisyonuyla birlikte girmiştir. Eski Cermen hukukuna nazaran maznun [sanık] yemin veya yeminli şahitle yakasını kurtarabilirdi. Pek nadir ahvalde tarafeynin [iki tarafın] dövüşüne karar verilirdi. Şu hâlde kilise adalete mülayimlik değil, işkenceyi sokmak suretiyle büsbütün sertlik getirmiştir.

***

Orta zamanda her on idam mahkûmundan biri cellada aitti ve cellat istediği takdirde, para mukabilinde, bu mahkûmu serbest bırakabilirdi. İmparator veya mukaddes Roma kralı istediğini affedebildiği gibi, mahkûm imparatorun elbisesine dokunur ve bunu şahitler muvacehesinde [önünde] öperse gene affedilirdi.

Bir şehirden nefyedilenler, bu şehre kral girerken onun atının dizginini tutabilirlerse tekrar avdet ederler [geri dönerler] ve bütün hukuklarına sahip olurlardı.

Mamafih bu imkânlara rağmen cellatların eli boş kalmazdı. Dâhilî harp esnasında Bâl şehri celladının beş yüzden fazla kelle uçurduğu tarihlerde yazılıdır.

***

Hâkim büyük bir şefkat eseri olarak celladın mahkûmun dirisine veya ölüsüne elle dokunmasını men eder ve böylece onun ailesini büyük bir şerefsizlikten korurdu.

***

İdamdan evvel cellat mahkûma sokulup, adalet namına yapmaya mecbur olduğu iş yüzünden ona azap vereceği için af dilerdi. Şarlken'in Carolina adlı kanunnamesinin 98'inci maddesi mucibince cellat işini bitirdikten sonra kanlı kılıcı ile hâkimlere dönerek, "Haklı bir iş yaptım mı?" diye sorar ve hâkimler, "Hak ve adaletin istediğini ve zavallı günahkârın layık olduğunu yaptın!" diye cevap verirlerdi. Bunun üzerine cellat, "Bu yaptığım işten dolayı Allaha' ve bana bu sanatı öğreten ustama şükrederim." der ve çekilirdi. Cellat işinde acemilik edip kılıcı yerine vuramazsa seyreden halk tarafından öldürülürdü.

***

Asılarak idam edilenin ölüsü gömülmez ve olduğu yerde çürümeye bırakılırdı. On altıncı asırda Freiburg'da iki kardeş asılmış olan diğer bir kardeşlerinin ölüsünü gece darağacından alıp gömdükleri için mahkemeye sevk edilmişler ve iki gözlerinin çıkarılması suretiyle cezalandırılmışlardır.

***

Mayıs böceği, çekirge, tarla faresi gibi hayvanlar, piskoposların müsaadesi üzerine, ruhanî muhakemeye sevk edilirlerdi. Rahip kilise kürsüsünden bağırarak mücrim hayvanları mahkeme huzuruna davet ederdi. Her böceğe birer de avukat tayin olunur, adamakıllı muhakeme yapılırdı. Bu nevi muhakemelerin zabıtları bugün mevcuttur. Nihayet aforoz kararı verilir ve ancak o zaman bu hayvanlarla mücadeleye geçilebilirdi.

***

1796'da Svab'da sığır vebasının önüne geçmek için mahkeme kararıyla bir boğa diri diri gömdürülmüştür.

***

Salzburg civarında Weistum kasabasında 1400 seneleri sularında şöyle bir karar alınmıştır:

Bir köylü para cezasına uğrar ve bunu veremeyecek hâlde olursa karısına tecavüz edilecektir. Vazıikanun [kanun koyucu], kadının hâkimin hoşuna gitmemesi ihtimalini de düşünerek bu cezanın tatbikini mübaşire havale müsaadesini de vermiştir. Mübaşir de kadını beğenmezse bu iş hademeye gördürülecektir. Hademenin zevki vazıikanunca nazarı itibara alınmamıştır.

***

Felix Platter adlı birinin hatıratında anlattığına göre 1556'da Fransa'da bir çocuk katilinin, idam edildikten sonra teşrih derslerinde kullanılan cesedinin muhtelif parçaları darağacında teşhir edilmiştir.

Prusya encümen-i adlisi 1709 senesinde, veba esnasında ilaç almadan ölenlerin cenazelerini tabutlarıyla beraber astırmak için hususî darağaçları yaptırmıştır. Encümen herhâlde hastaların doktorsuz da ölebileceklerini ispat etmelerini hoş görmüyordu.

***

1711'de Prusya'da asker kaçaklarının burun ve kulaklarının kesilmesine dair bir kanun çıkmıştır.

***

1751'de intişar eden Bavyera Ceza Kanunu'nda işkenceye yer verilmekteydi. Bu kanunun ahkâmına nazaran işkence üç defadan fazla tekrar edilmeyecek fakat maznun hissizlik gösterirse şiddeti arttırılacaktı. İşkence esnasında yeni birtakım şüpheler uyanırsa devam olunacaktı. İcabında söyletmek için şahitlere de işkence caizdi. Başparmağı vidalamak, saçlardan asmak, telle dövmek, kırk sekiz saat belde bırakılan dikenli kemerler takmak kanunun kabul ettiği işkence usulleriydi.

***

İşkenceyi ilk kaldıran Alman hükümdar, Prusya Kralı Büyük Friedrich'tir. 3 Temmuz 1740'ta, yani tahta çıkışından pek az sonra, orta zamanın bu fena âdetini şiddetle men etmiştir. Mamafih Avrupa'da bu ileri hareketi ilk gösteren kendisi değildir. Friedrich'in yasağından yüz on iki sene evvel İngiltere'de işkence men edilmişti.

Cizvitler Friedrich'in kararına şiddetle itiraz etmişler ve Almanya'daki bütün haydut çetelerinin Prusya'ya koşup gelecekleri ileri sürmüşlerdir. Fakat Friedrich adliyeci olmadığı, bilakis aklı başında, hür düşünceli, kilise nüfuzundan azade bir adam bulunduğu için attığı adımdan geri dönmemiştir.

***

Bavyera'da işkencenin tamamen kaldırılması tarihi 1806'dır. Hannover'de ise bu usul 1840 senesine kadar devam etmiştir.

***

Prusya'da insan yakmak için son odun yığını 15 Ağustos 1786'da ateşlenmiştir. 1804'te Eisenach'ta zorla toplanan mektep çocuklarının huzurunda, dört defa sabıkalı bir kundakçı diri diri yakılmıştır. Aynı şekilde bir idam da 1813'te, çok sabıkalı olan bir kundakçı karı kocaya Berlin'de tatbik edilmiştir.

***

Krallar ve saraya mensup hâkimler diğer hâkimler gibi hediye kabul ederlerdi. Frankfurt şehrinin imparator nezdindeki mebusu şehrin belediyesine verdiği bir raporda *imparatora daha çok ve kıymetli hediyeler gönderilmesini, Nürenberg şehrinin daima fazla hediyeler gönderdiği için diğer şehirler arasında hüküm ve nüfuzunun fazla olduğunu* yazmaktadır.

***

1722'de Frankfurt şehir meclisi Ochs ismindeki bir murahhası [delegeyi], şehre ait bir işin halli için imparatorluk payitahtı

olan Viyana'ya yollamıştı. Saraya müracaat eden Ochs, teşrifat nâzırı Stein ile temas ettikten sonra şehir namına şu yolda bir taahhütte bulunmaya mecbur kalmıştır.

Eğer işimiz olur ve şehir meclisimizin meşruiyeti tasdik edilirse Ekselans Stein'e bu pek büyük işimizi hâl ve intaç ederken [bitirirken] *maruz kaldığı yorgunluk mukabili olarak peyderpey ve azamî bir sene içinde 30.000 Mark vereceğiz.*

***

İmparator da hediyelere karşı pek lakayt değildi. Yukarıda ismi geçen Ochs, 1729'da imparatora Frankfurt şehri namına 100.000 Florin vermeye memur edilmişti. Bu para ile Viyana'da bir saray yaptırılacaktı.

Fakat Ochs hiç ümit etmediği bir vaziyetle karşılaşmıştır: Başvekil muavinine kemali nezaketle şehrin bu yolda bir hediyede bulunmak istediğini arz etmiş. Mumaileyh [az önce adı geçen] dikkatle dinledikten sonra, bu teklifin haddizatında iyi olduğunu fakat diğer bazı şehirlerin bu yoldaki hediyelerinin miktarca daha fazla bulunduğunu, mesela 200.000 filan verdiklerini söylemiştir. Sonra daha şahsî meselelere geçerek birçok şehirlerin kendisini de unutmadıklarını zikretmiş ve açıkça on dokuz senelik Hochheim şarabından bir miktar gönderilmesini istemiştir.

Ochs hatıralarında, imparator sarayında nereye başvurduysa rüşvet isteğiyle karşılaştığını ve bunların hepsini doyurmaya Frankfurt şehri belediye kasasının kâfi gelmeyeceğini yazmaktadır.

***

Orta zamanda bazı diri diri yakma cezaları, bir lütuf olarak kaynar su, şarap veya zeytinyağına atmak cezasına tebdil edilirdi.

1466'da Frankfurt'ta yakılmaya mahkûm edilen bir adam, hasta olduğu için, merhameten suda boğularak öldürülmüştür.

***

Bütün orta zamanda ve bilhassa bu devrin sonlarına doğru verilen cezalar hiç de insanî mahiyette değillerdi. Hatta dört bin sene evvelki Hammurabi Kanunu'na ve Hint, Çin, İran kanunlarına nazaran çok daha vahşice idiler. Kanunların medenî Avrupa'da gösterdiği cezalar şunlardı:

Dörde bölmek, çarka bağlayıp ezmek, kazıklamak, yakmak, suda boğmak, duvara gömmek, diri diri gömmek, bağırsaklarını deşmek, dil kesmek, göz çıkarmak, kaynar su ve yağda kaynatmak, deri yüzmek vesaire...

Bu cezaların birçoğu on sekizinci asra kadar devam etmiştir. Ve şefkat dininin kilisesi bunları hafifleteceği ve azaltacağı yerde engizisyonlarıyla bir kat daha fenalaştırmıştır.

***

Beynelmilel Kriminal Cemiyeti'nin 1909 senesi içtimaında, Almanya'da bir senede polis tarafından on milyon kişi cezalandırıldığı tespit edilmiştir. Yani ceza ehliyetini haiz her dört Alman'dan biri devletin müşfik eliyle temasa gelmiştir.

***

Alman ceza kanununa göre, muayeneye tâbi fahişeler sadece her türlü cezadan muaf olmakla kalmazlar, devlete birçok vergiler vererek faydalı vatandaşlar arasına girerler. Fakat kim bir fahişeye ikametgâh kiralarsa cezaya çarpar. Şu hâlde bu kadınların fahişelik yapmalarına müsaade edilmekte, bir yerde oturmalarına izin verilmemektedir!

***

Genel harpten evvel Avusturya'da her şahıs ister Protestan, ister dinsiz, ister Yahudi olsun, Katoliklerin baş papazını selamlamaya mecburdu. Bundan haberi olmayan ve selamı unutan bir İsveçli hapis ile cezalandırılmıştır.

***

1905 senesi Temmuz'unun 28'inde gece saat 1'de Berlin'de bir adam karısı, baldızı ve köpeği ile birlikte sokağa çıkmıştı. Önlerine çıkan sarhoş bir yolcu o civardaki polise köpeğin ağzının kapatılmamış olduğunu ihbar etti (hâlbuki ısırmasını men için köpeğin ağzına hususî bir sepet geçirilmişti). İşgüzarlık etmek isteyen polis, bu şikâyet üzerine köpeğe göz bile atmadan sahibine kabaca ve şiddetle bağırdı. Adam kendisine böyle hitap edilmesine itiraz edince polis zavallıyı gırtlağından yakalayarak itti. Bu harekete karşı yapılan protestolara da yumruk ve tekme ile mukabele etti. Adamın köpek bulundurmaya salâhiyeti olduğunu gösteren ve polis nezaretince verilmiş olan av tezkeresi polis tarafından "Bu paçavra bir işe yaramaz!" hitabıyla karşılandı. Köpek sahibinin bu hareketlere karşı susmayan karısı göğsüne yumruklar yedi (Bütün bu dayaklar bilâhare doktor raporuyla tespit edilmiştir). Adam ertesi gün derhâl polis memuru hakkında dava açtı.

Buraya kadar her şey yolundadır ve küçük bir memurun vazifesini suiistimal ederek kabalık ve edepsizliklere kalkması burada zikredilecek bir şey değildir, fakat işin sonu var:

Müddeiumumilik [savcılık] devlet vasıtalarından biri olan polisin aleyhinde tahkikat açmak istemedi ve bağırarak polisin gayet doğru hareket etmiş olduğunu söyledi. Dava istidası [dilekçesi] bir kere verilmiş olduğu için muhakeme başlasa, köpek sahibinin karısı ile baldızı şahit olarak dinlenecek ve polisin kanunsuz dayak attığı sabit olacaktı. Bunun önüne kolayca ve şöyle geçildi: Her üç davacı daha evvel polisin müracaatı üzerine maznun olarak muhakemeye sevk edildiler, polis de şahit olarak dinlendi, mahkeme de polise inanarak köpek sahibine polise tecavüzden dolayı 50 Mark para cezası, karısına bir mevkufu kurtarmaya teşebbüsten dolayı üç gün, baldıza aynı suçtan bir gün hapis cezası verdi.

***

Jena civarında Wasungen'de saat kulesi bekçisi König yılbaşı gecelerinde saat tam 24'te şehir mezarlığında bir ışık dolaştığını

birçok seneler görmüş ve dehşetlere düşmüştü. Bir gün arkadaşlarıyla iddiaya girişti. 1906 yılbaşı gecesi Bach ismindeki arkadaşı, tanıdık bir garson ve iki hemşiresiyle birlikte bu esrarengiz hayaleti görmeye gittiler. Filhakika saat tam 24'te elinde ışıkla hayalet göründü. İki hemşire derhâl kaçtılar, fakat cesur Bach tabancasını çıkararak bu *ruh-ı habise* ateş etti ve yanında getirdiği kılıçla hayaleti bir hayli ıslattı. Bunun üzerine esrarı meydana çıkan hayaletin şehir ahalisinden Gunkel adlı biri olduğu ve yılbaşı gecesi mezarlara konulan çelenklerden koparılan dalların hayvanlarda ve insanlardaki hastalıkları iyi ettiği yolundaki bir batıl kanaat yüzünden buraya dal koparmaya geldiği anlaşıldı.

Hayalet kendisini yaralayan ve döven Bach aleyhinde dava açtı ve mahkeme maznunu, cerh suçundan altı ay hapse mahkûm etti. Cesareti zekâsından fazla olduğu için bu işi yapmış olan Bach bir insana ateş ettiğini asla bilmediğini ve bir hayalete, bir habis ruha ateş ve hücum ettiği kanaatinde bulunduğunu ısrar ile mahkemede söylemişse de cezadan kurtulamamıştır.

Acaba devlet ceza vereceği yerde mekteplerde tedrisatı kontrol etse ve vatandaşların bu kabil itikatlardan kurtulmuş olarak yetişmelerini temine çalışsa daha mı fena yapardı? Çünkü Bach, hiçbir fena niyeti olmadan silahına sarılmıştı ve kafasında hâkim olan kanaatler, kilisenin asırlarca telkin ettiği, doğruluğuna inanmayanları yaktığı fikirlerdi.

Bu hadise hem halk terbiyesi hem de ceza mantığı bakımından çok şayanı dikkattir.

Hekimlik

On üçüncü asır başlarında Papa Üçüncü Honorius hekimliği hakir gördüğü için papazların ve kilise mensuplarının bu mesleğe girmelerini yasak etmiştir.

***

Würzburg ruhanî meclisi 1298 senesinde yalnız papazların cerrahlık yapmalarını men etmekle kalmamış, bunların bir cerrahî ameliyatta hazır bulunmalarını bile katî surette yasak etmiştir. Bu yüzden cerrahlık mesleği uzun zaman meşum addedilerek ihmal edilmiştir.

***

1416 senesinde Viyana Üniversitesi, doktorluk payesi elde etmek için müracaat eden bir cerrahın teklifini *pek münasebetsiz* bularak reddetmiştir. Ancak 1456 yılında bir *Cerrahî doktoru payesi* verilmiştir. Fakat İmparator İkinci Rudolf 1577'de cerrahlığın şerefli bir meslek olduğunu tekrar ilana mecbur olmuştur.

***

1912 senesine kadar Bavyera sarayına alaydan yetişme itfaiye zâbitleri girebilirler fakat askerî doktorlar giremezlerdi. Hatta

rütbece fırka kumandanına muadil olan ordu sıhhiye reisi dahi bu müsaadeden mahrum idi.

***

Bugünkü doktorların da bazen kullandıkları bir usulü 1300 senesinde Montpellier'de tıp dersleri veren Arnoldus Villanovanus adındaki adam talebesine şöyle tavsiye etmiştir: *İdrarı tahlil edip bir şey bulamazsanız bir karaciğer obstruction'u mevcut olduğunu söyleyiniz. Hasta baş ağrısından şikâyet ederse bu ağrının da karaciğerden geldiğini söyleyiniz. Fakat bilhassa obstruction kelimesini çok kullanınız. Çünkü hastalar bundan bir şey anlamazlar ve onların anlayamayacakları şeyleri söylemek çok tesirli bir usuldür.*

***

Akıl hastaları için eskiden çok tesirli vasıtalar mevcuttu. Etrafı rahatsız ederlerse hapse konulurlar, azarlarsa zincire vurulurlardı. Akıl hastası olan yabancıları ise şehir ve memleket hudutları haricine çıkarırlardı. Fakat daha evvel öyle bir döverlerdi ki hastalarda bir daha geri dönmek hevesi kalmazdı.

***

Avusturya Grandüklerinden Leopold 26 Birinci Kânun 1194'te bir süvari taliminde attan düşerek baldır kemiğini kırmıştı. Kemik o kadar parçalanmıştı ki parçaları deriyi yırtarak dışarı fırlamışlardı. Celbedilen doktorlar icap eden tedbirleri almakla beraber ayağı kesmediler. Ertesi gün bacağın morardığını görünce derhâl kesilmesi icap ettiğine karar verdiler fakat hiç birisi bu ameliyatı üstüne alamadı. Bunun üzerine Grandük baltayı alarak kendi eliyle bacağının üzerine koydu ve mabeyincisi çekiçle üç defa bunun üzerine vurarak hasta uzvu vücuttan ayırdı. Leopold beş gün sonra öldü. Kendisinin hayret verecek kadar kuvvetli sinirlere malik olduğu şüphesizdir.

***

Almanya İmparatoru İkinci Otto İtalya'da bulunduğu sıralarda sık sık hazım teşevvüşlerine [karışıklıklarına] uğruyordu. Bir gün doktorun reçetesi üzerine 17,5 gram sarısabır [aloevera] almış ve derhâl ölmüştür. Bu miktarın onda biri bile bir adamı öldürmeye kâfidir.

***

İmparator Dördüncü Otto da aynı şekilde pek az şairane bir ölümle ölmüştür. 1218 senesinde ilkbaharda her sene olduğu gibi bir müshil almış, fakat ya doktorun veya kendinin kabahati yüzünden miktarı fazla kaçırdığı için beş gün sonra ve feci ıstıraplar içinde gözlerini yummuştur.

***

İmparator Birinci Albrecht'in macerası da gariptir: Bir gün balık ve av eti yerken birdenbire şiddetli bir fenalık hissetmiş ve zehirlendiğini sanmıştır. Çünkü o zamanki siyasî metotlara göre böyle bir ihtimal pek de uzak sayılamazdı. Derhâl doktorlar getirtildi ve panzehirler, ruhlar, tiryaklar ve kokularla tedaviye girişildi. Bu meyanda hükümdarı bacaklarından tavana astılar. Böylece zehrin gözlerden, kulaklardan, burundan ve ağızdan dışarı çıkmasının temini düşünülüyordu. Bu tedavi usulü esnasında Albrecht şuurunu ve bir gözünü kaybetti. Bütün hayatı müddetince bu gözünün bebeği bozuk kalmış ve yüzü daima sarı bir rengi muhafaza etmiştir.

Bu sırada mabeyincilerden [görevlilerden] birkaçı kendi üzerlerinden zehirleme şüphesini atmak için yemeklere atılarak hepsinden yemişler fakat sapasağlam kalmışlardır. Herhâlde doktorlar bir zehirlenmeyi değil, basit bir mide bulantısını tedavi edecekleri yerde ortalığı gürültüye vermişlerdi.

***

Bir asır sonra da buna benzer şeyler olmuştur. İmparator Sigismund 1404 senesinde Znaym şehrini muhasara ederken yirmi

yedi yaşındaki Dük Albercht ile birlikte zehirlendi. Sigismund'u doktoru, göğsü yerdeki bir yastığa dayalı olmak üzere ayaklarından astı. Hükümdar bu feci vaziyette tam yirmi dört saat kaldı. Bereket versin kuvvetli bünyesi hem zehrin hem tedavinin tesirlerine karşı koydu ve doktor bunu kendi usulünün kerameti sayarak övündü.

***

Bütün orta zamanda, siyasî sebepler yüzünden, akıl hastalarıyla izdivaç günlük işlerdendi.

İmparator Birinci Maximilian'ın karısı güzel Maria von Burgund birkaç aylık gebe olduğu hâlde bir ava iştirak etmiş ve attan yuvarlanarak çocuğunu düşürmüş ve ölmüştür. İmparator Sigismund'un karısı Maria da aynı şekilde dünyadan gitmiştir. O zamanlar sıhhat muhafazasına o kadar az ehemmiyet verilirdi ki gebe kadınları ata bindirip ava götürmekte bir mahzur görülmezdi.

1190 yılında Kont Dedo adında çok şişman bir adama doktoru karnını yararak fazla yağları çıkarmayı teklif etmiştir. Bu ameliyatı kabul eden kont, zayıflık hâlini göremeden ölmüştür.

***

Son zamanlara kadar hekimlik bilgisinin ne kadar ehemmiyetsiz ve küçük görüldüğü Molière komedilerinden anlaşılmaktadır. Le Sage'ın meşhur *Gil Blas* romanının kahramanı ağır hasta olarak bir yerde yatmakta iken, o civarda doktor bulunmadığı için kendisini ölümden kurtulmuş saymaktadır.

***

Ölüler üzerinde teşrih [inceleme] yapmak papa tarafından on dördüncü asır başlarına kadar men edilmişti. 1308 senesinde Venedik Senatosu tahsil ve tetebbu [eğitim ve öğretim] için senede bir tane cesedin açılmasına izin vermiştir. Prag'da Dördüncü Karl zamanında hapisteki bir katil şişle öldürülmüş ve ce-

sedi hekimlere verilmiştir. Hollanda'da İkinci Filip 1555'te otopsi yapmak müsaadesini vermiştir. (Fakat o zaman da ancak idam edilmiş olan kimselerin cesedi açılabilirdi). Bu müsaadeden evvel teşrih için bir ceset bulmak, ceset hâline gelmek tehlikeleriyle doluydu.

***

İlk kadın cesedi 1720 senesinde Hollanda'da teşrih edilmiştir.

***

1727-1762 seneleri arasında Paris'te *ihtilaç illeti* ismi verilen garip bir salgın baş göstermiştir. Kadınlar, kızlar, her nevi hastalar St. Medardus Mezarlığı ile civarındaki sokakları dolduruyorlar ve birbirleriyle yarış edercesine ihtilaçlar [nöbetler] ile sarsılıyorlardı. Boylu boyunca uzanan kadınlar geçen erkekleri durdurarak karınlarına vurmalarını rica ediyorlar ve on-on iki erkek tarafından vurulmadıkça sükûnet bulmuyorlardı. Bu garip illet bittabi cinsî temayüllerle karışıyor ve gitgide rezil bir şekil alıyordu. Kadınlara nöbet geldikçe yardımlarına asla kadınları çağırmayıp erkekleri çağırmaları buna bir delildir. Hatta erkeklerin de genç ve kuvvetli olanlarını tercih ederlerdi. Ekseriya pek hafif giyinirler ve Havva anamızın elbiselerini göstermeye pek mütemayil görünürlerdi. Yardımlarına koşan erkeklere isteyen gözlerle bakarlar ve garip vaziyetler alırlardı. İhtilaçları durdurmak üzere kadınların karınlarını, göğüslerini ve baldırlarını ovuşturmaya koşan erkekler bu insaniyetli yardıma her zaman hazır görünürlerdi.

Bu hastalık, ekseriya, duçar olan kadınların birer çocuk doğurmasıyla sona ermiştir.

***

On beşinci asırda Alman rahibe manastırlarında da garip bir salgın baş göstermiştir:

Bir gün faziletli bir rahibenin aklına diğer bir rahibeyi ısırmak gelmiştir. Isırılan bundan hoşlanmış ve başka birisini ısırmış

ve bu illet derhâl yayılmaya başlamıştır, o kadar ki, İsveç'ten İtalya'ya kadar her manastırın sakinleri birbirlerini ısırarak Allah'ın birliğine varmaya gayret gösterir olmuşlardır.

***

On dokuzuncu asrın sonlarında da öpmek hastalığı ortalığa yayılmıştır. Bilhassa Amerika'da birçok hatipler, konferans verdikten sonra dinleyiciler arasındaki kadınların hücumuna uğrarlar ve bunların hayranlık buseleri altında perişan olurlardı.

***

Bir zamanlar Flander'deki bir rahibe manastırında bir bâkire yatağında fevkalâde acayip hareketler yapmaya başlamıştı. Meğer bu da sâri imiş [bulaşıcıymış]. Kısa zamanda bütün manastırlardaki rahibeler geceleri yataklarında öyle şiddetli hareketler yapmaya başladılar ki tahta karyolalar zor mukavemet eder [dayanır] oldu. Nihayet kilise müdahaleye lüzum gördü ve hakikaten mukaddes su ve dua vasıtasıyla şeytanı masum bâkirelerin vücudundan kovaladı.

***

Burada birkaç tane de başka neviden salgın hastalık zikredebiliriz. Gerçi bunların zuhurunda cinsî sebepler yoktur, fakat buna rağmen çok yayılmışlar ve bir *umumî delilik* hâlini almışlardır:

Beşinci asırda Bizans'ta bütün halkı saran bir ihtiras baş göstermişti: Dogmatik vecizeler hastalığı... Bu illet halk tabakaları arasına da yayılmıştı. İnsan Allah'ın müşabihi midir, Allah'ın aynı mıdır sualleri büyük bir heyecan ve espri bolluğu ile her yerde münakaşa ediliyor ve bütün diğer meseleleri unutturuyordu.

***

Buna müşabih, fakat daha cazip bir mâni de Endülüs Araplarının şiir hastalığıydı. Bütün halk vezin ve kafiye ihtirası ile ken-

dini unutmuştu. Her yerde şiirler, beyitler, manzum hikmetler duyuluyordu. Şairler hükümdarların en nüfuzlu müşavirleri olmuşlar, servet ve şerefe gark edilmişlerdi. İyi bulunmuş bir kafiye, zarif bir tasvir, sanatkârane bir vezin kıvrılışı bir insana en parlak istikbali hazırlayabiliyordu.

***

Haçlı seferlerini de bir *kütle psikozu* olarak tefsir etmek hatalı olmasa gerektir. Fakat iki asır süren ve en mükemmel ve sağlam insanlardan en aşağı bir milyon kurban verdiren bir tarih hadisesine, marazî bir mana vermekten içtinap olunsa [sakınılsa] bile, 1212 senesinde Cenubî Fransa'da otuz bin çocuğun giriştiği haçlı seferine akıllı işi demek mümkün olmayacaktır. Çoban çocuğu Etienne tarafından sevk ve idare edilen bu zavallı çocuklar yedi gemiye doldurularak Marsilya'dan arz-ı mukaddese doğru yola çıkarılmıştı. Gemilerin ikisi içindekilerle birlikte batmış, beş tanesi Mısır'a varabilmiş ve içindeki çocuklar orada köle olarak satılmıştır.

***

Zahiren din bağlarından oldukça kurtulmuş görünen yeni zamanlarda bile *kütle psikozu* olarak tavsif edilebilecek hadiseler az değildir.

Morzine-Savoyen'de 1857'den 1862'ye kadar *Ecinli çarpması hastalığı* hüküm sürmüştür. Cenubî Baden eyaletinde 1852 ve 1853 senelerinde ve Nilsiac'da 1888'de *Vaiz dinleme hastalığı* salgın hâline gelmiştir. On dokuzuncu asır sonlarında Habeşistan'da, 1863'te Madagaskar'da ve 1868-1873'te Laponlar arasında müthiş bir dans salgını hüküm sürmüştür. Bugün Kanada'da Dochoborz denilen bir tarikatın mensupları kış kıyamette Mesih İsa'yı aramak için anadan doğma soyunarak ormanlara dalarlar. 1896 senesinde Kiev'de ihtiyar bir kadının zırva sözleri ve vaazları neticesinde otuz kişi kendilerini diri diri toprağa gömdürmüşler ve feci bir ölümle ölmüşlerdir.

***

Yirminci asır başlarında, Almanya'da, bu gibi şeylere tesadüf mümkündü: 1907'de *Mavi Salib* tarikatı Kassel şehrinde bütün temmuz ayında içtimalar yapmış ve bu içtimalara iştirak edenler hep beraber çırpınmış, kendinden geçmiş, cezbeye tutulmuştu. İlahiler ve günah itirafları ile anlaşılmaz feryatlar, vahşi çığlıklar, kudurmuşça hareketler birbirine karışmış ve sokakları doldurmuştu. Bütün yollarda kendinden geçip yere serilmiş insanlara ve kendilerini etrafa çarpan coşkunlara rastlanıyordu. Bunların içinden bazen biri ortaya fırlayıp anlaşılmaz sesler çıkarıyor ve tarikat başkanı bu sesleri gökyüzünden gelen bir haber olarak tefsir ediyordu. Bunun üzerine herkesi bir ürperme sarıyor, herkes birbirini kucaklıyor, kadınlar hayaller görüyor ve heyecan son haddine varıyordu.

Birkaç hafta içinde bu tarikat Kassel civarına da yayılmış ve bilhassa köylüler arasında birçok mürit bulmuştur. Halkı ikaz etmek isteyenler şeytan diye sopayla kovulmuş ve ancak ağustos ayında bir döğüş hâlini almaya başlayan ibadetler polis tarafından yasak edilmiştir.

***

John Evelyn adındaki İngiliz 1641'de Rotterdam'daki kermesi ziyaret etmiş ve orada edindiği intibaları [izlenimleri] şöyle anlatmıştır: *Senelik Rotterdam panayırı baştanbaşa satılık tablolarla doluydu. Buna hayret ettim ve sebebini öğrendim. Meğer burada para kazanan köylüler, toprak kıt olduğu için kazançlarını yeni araziye yatıramazlar ve bunun yerine böyle tablolar satın alırlarmış. Bir köylünün 2000-3000 lira vererek tablo aldığı günlük işlerdenmiş ve bu tabloları diğer bir pazarda veya panayırda büyük kazançlarla tekrar satıyorlarmış.*

Tarihte köylülerin sermayelerini sanat eserlerine yatırdıkları ilk defa burada görülmüştür.

***

Avrupa Laleyi Türklere borçludur. Avrupa'da ilk defa 1559 senesinde Augsburglu bir tüccarın evinde görülmüştür. Yirmi

otuz sene sonra bütün Avrupa'ya yayılmış ve bilhassa Hollanda'da bir ihtiras [tutku] hâline gelmiştir. Nadir neviler yetiştirmek, yeni neviler vücuda getirmek iptilaları [düşkünlükleri] bu memlekette hele on yedinci asırda millî bir felaket olmuştur. Bir soğana 2000 Hollanda altını ve daha fazla verildiği görülmüştür. Bütün halkı bir spekülasyon hırsı sarmış gibiydi, ki bu hırs bu nevin Avrupa'da görülen ilk şeklidir. 1637'de nihayet bu heves geçince birçok servetlerin sahip değiştirmiş olduğu görülmüş ve iktisadî hayat bir müddet felce uğramıştır.

***

Buna benzer bir mâni de 1717'de kurulan Missisipi şirketi vesilesiyle baş göstermiştir. Umumî bir illet hâlinde herkes bu şirketin aksiyonlarını almaya koşmuş, akıl ve muhakemeyi bir tarafa bırakarak 500 liralık bir hisse senedine 18.000 lira vermeye başlamıştır.

Neticede devlet hazinesi iflas etmiş ve o zamana kadar görülmemiş bir borsa krizi baş göstermiştir.

***

Kadın doktorlar orta zamanda da mevcut ve hatta itibarda idiler. On birinci asırda yetişen Trottula adlı bir kadın doktor bütün meslektaşlarını gölgede bırakan bir şöhret kazanmıştır. On ikinci asırda da birçok kadın doktorlar yeni birtakım ilaçlar keşif ve tatbik etmişlerdir. Hatta bunlardan Mercuriade isminde birisi operatörlükte pek ileri gitmişti. 10 Eylül 1321 tarihinde Salerno'da verilmiş bir müsaade tezkeresinde Matthaus de Romana'nın karısı Francisca'nın operatörlük yapmasına izin verildiği yazılıdır. Bu kadının Salerno Üniversitesi'nden aldığı şahadetnamede *fevkalâde imtihan verdiği* de yazılıdır. Orta zamanda erkek doktorların kadınlara bakması pek hoş görülmediği için kadın doktorlar bu kadar çoğalmıştır. Nitekim altıncı asırdaki bir Westgot kanunu erkek doktorların kocaları veya akrabaları mevcut olmadıkça kadın hastalara bakmalarını yasak etmektedir.

***

1351 senesinde Münih'te bir kadın göz doktoru vardı.

***

1807 senesinde Würzburg Üniversitesi'nde R. J. Von Siebold adlı bir kadın tıp tahsil etmiş ve mezun olmuştur. Sonraları Almanya'da 1910 senesine kadar, kadınların tıp tahsili yapmalarına imkân yoktu. Baden ve Bavyera'dan maada [başka] hükümetler tıp tahsil eden kadınlara doktorluk şahadetnamesi vermezlerdi.

***

Fransa'da eski zamanlarda kralların eli sıracayı [tüberkülozu] iyi eder diye bir kanaat vardı. Bunun için senede altı yedi defa kiliselerde kralın hastalara *dokunacağı* ilan edilirdi. Bunun üzerine Versailles'da yedi yüz, sekiz yüz hatta daha fazla hasta toplanır ve muayyen fasılalarla [belirli aralıklarla] sıra olurlardı. Kralın doktorları bunları muayene ederlerdi. Bu muayene hakikaten lüzumlu idi, çünkü birçok yalancı hastalar araya sokulmak ve kralın her hastaya verdiği iki santim paraya iştirak etmek isterlerdi. Muayeneden sonra kral görünür ve bir muhafız kıtasının arasında ilerlerdi. Doktorlar diz çökmüş bulunan hastaların arkasında dururlar ve onların başlarını elleri arasına alırlardı. Muhafız yüzbaşı da hastaların ellerini tutarak bir suikastın önüne geçmek isterdi. Ancak bu tedbirlerden sonra kral hastaya yaklaşır ve elini onun başından çenesine, bir kulağından öbürüne gezdirerek bir salip [haç] işareti yapar ve "Kral sana dokundu, Allah seni iyi edecektir!" derdi. Bunu müteakip hasta santimlerini [yüzdeliklerini] alarak savuşurdu. Tekrar sıraya girmemesi ve kralın gani gönüllülüğünden istifade etmemesi için de ayrıca tedbirler alınırdı.

Kral bu gönül bulandırıcı usul ile tedavide mühim muvaffakiyet elde etmiş midir? Bu ciheti tarih bildirmiyor.

***

Meşhur Doktor Thomas Dover, ki kendi ismiyle anılan ve bugün bile kullanılan bir ilacın mucididir, yaman bir korsandı.

1660'ta doğmuş ve tahsilini bitirdikten sonra Bristol'de yerleşmiştir. Burada beş on kuruş para edinince birkaç tüccarla birleşerek 1709'da bir deniz seferine çıkmıştır. Bu seyahatte uğradığı Juan Fernandez adasında tek başına yaşayan Alexander Selkirk isminde İskoçyalı bir tayfa görmüştür. Bu Selkirk meşhur Robenson hikâyesindeki tipin aslıdır. Bu adadan ayrılan Doktor Dover Cenubî Amerika'daki Guayaquil şehrine hücum etmiş, Peru ve Kaliforniya sahillerini de soyarak Büyük Okyanus üzerinden 1711'de İngiltere'ye dönmüştür. Elde ettikleri ganimet üç buçuk milyon Mark kadardı ve bunun en çok hissesini doktor almıştır.

Bu yolda birkaç seyahat daha yaptıktan sonra Dr. Dover Londra'da yerleşmiştir. Burada *Eski Doktorun Mirası* adlı eserini yazmış ve 1733'te neşretmiştir. Kitap popüler bir tıp kitabıydı ve muharririne hasta temin etmek gayesiyle yazılmıştı.

***

Aslında berber olan ve sonra Dördüncü Louis'nin hususî doktorluğuna kadar yükselmiş bulunan Georges Marschal öyle mahir [usta] bir operatör olmuş bilhassa mesane taşı almakta o kadar maharet kazanmıştır ki bir gün yarım saatlik bir zaman içinde 8 hastaya ameliyat yaparak bunları dertlerinden kurtarmıştır. Senelik varidatı 300.000 Frank idi. Bir defa kan almak için 2500 Frank ücret isterdi.

***

1690 senesinde Paris hastanelerinde 700.000 Franklık sülük sarf olunmuştur.

***

Orta zamanda şarap en tabiî ve gündelik içkilerdendi. Belediye meclisi içtimalarında, alelumum [genellikle] müzakerelerde hep şarap içilirdi. Belediyeye mensup her şahsın günde 3 litre şarap tayini vardı. Bu âdet yalnız belediye azalarına ve geceleri şehri bekleyen nöbetçilere falan münhasır olmayıp askerler için

de mevcuttu. Mesela Frankfurt şehrini muhasara eden imparator ordusu kumandanı, nefer başına günde üç litre şarap tayini istemiştir.

***

1411'de imparator intihap etmek [seçmek] için Frankfurt'ta toplanan Alman prensleri kısa zamanda 1400 litre şarap sarf etmişlerdir.

***

Silezyalı bir şövalye olan Hans von Schweinichen hükümdar efendileri gibi içkiye fazla düşkündü. *Hatırat* isimli kitabının hemen her sayfasında bir içki âleminden bahsetmektedir. Bu zata nazaran bir zamanlar Augsburg şehri sokaklarında gece olsun, gündüz olsun ayık insana tesadüf edilemezmiş.

***

Sarayda da vaziyet pek başka türlü değildi. Hatta Rayştag toplantılarında bile aza prensler çok kere sarhoş olarak bulunuyorlardı. Kont Lynar adında bir ecnebi asilzade *çok sarhoşluk yapılıyor* diye Berlin sarayının bir ziyafetine iştirak etmek istememiştir. Saksonya kralının sarayında sarhoşluk nesilden nesle geçen eski bir anane idi. Kilise prensleri bu âdette de geri kalmamak için gereken gayreti gösteriyorlardı. O zamanki insanların içkiye tahammülü bugünkü üniversitelileri utandıracak bir derecedeydi.

İşin garip tarafı ne derece ifrata [aşırılığa] kaçılırsa kaçılsın bu nevi ayyaşlıklar doktorlar tarafından *sıhhat için faydalı* olarak tavsif edilmiştir.

Fikir Hürriyeti

Mülâyim ve insaflı olmakla şöhret kazanan reformistlerden Melanchton bir fikir ihtilafı [çatışması] yüzünden arkadaşı Servet'i yaktırmış olan Kalvin'i bu fiilinden dolayı takdir etmiş ve bütün Katoliklere bu nevi cezaların verilmesini tavsiye etmiştir. Bu düşünce, bu hür fikir mücahitlerinin mücadele ettiklerini söyledikleri şu Katolik formülünün bir neticesinden başka bir şey değildir: *Kim ruhanî hâkimler tarafından bir dinsiz olarak itham edilir ve cezalandırılması için dünya hâkimlerine teslim olunursa bu kimse diri diri ateşte yakılmalıdır.*

***

İkinci Karl zamanında İngiltere'de Protestanlar tarafından Katoliklere yapılan zulümler hakkında Macaulay şunları yazmaktadır: *Bu siyasî ve dinî karışıklıklar arasında masumların iltica yeri olması icap eden mahkeme salonları intihap salonlarından beter bir manzara arz ediyordu. Birtakım vatandaşların Katolik olduğunu söyleyerek onları idam ettirmek için bu mahkemelere Londra'nın bütün umumhanelerinden, kumarhanelerinden ve meyhanelerinden yalancı şahitler akın akın gelmekte idiler.*

***

1554'te Fransa'da Protestanlar idam cezasıyla cezalandırılırdı. Kibar Protestanlar ise donanmaya forsa olarak gönderilirdi. Aynı sene Avinyon'da Protestanlar demir kafeslere konularak ölüme terk edilmişlerdi.

***

Protestan olan Saksonyalılar ise Kalvin'in *batıl mezhebini* memleketlerine sokmamak için gayret gösteriyorlardı. Kral Birinci Christian'ın başvekili Dr. Krell din hususunda serbest düşünceli olduğu için kendisini himaye eden bu kralın defni esnasında hemen tevkif ettirilmiş [tutuklattırılmış] ve Kalvin taraftarı diye mahkemeye verilmiştir. Bundan sonra tam on sene yaz ve kış yarı açık bir hücrede bırakılmış ve nihayet, yerinden kımıldayamayacak bir hâle gelince, sedye ile idam meydanına getirilip kafası kesilmiştir.

***

Fikir hürriyetine hürmet bakımından Hıristiyan mezhepleri hiç birbirlerinden geri kalmıyorlardı. Hepsi de *İncil*'in aynı ayetlerine istinat ederek [dayanarak] diğerlerini takip ve imha ediyorlardı. Bu ayetler şunlardır: *Size birisi gelir ve bu dini getirmezse onu evinize kabul etmeyiniz ve ona selam da vermeyiniz. Çünkü onu kim selamlarsa onun fena işine ortak olmuş olur (Yohanna 10)* ve diğeri: *Kim iman eder ve vaftiz olursa necata erecektir, fakat kim inanmazsa melun olacaktır (Markus 16).*

***

Ancak on yedinci asırda bir memleketin hükümdarına göre mezhep değiştirmesi âdeti tamamen ve her yerde kalkmıştır. Böylece bir hükümdar mezhep değiştirince veya veraset falan yüzünden memlekete başka mezhepte bir hükümdar gelince halkın bu mezhebe dönmesi lüzumu kalmamıştır. Eskiden bu nevi hâdiselerde de halk zorla din değiştirmeye mecbur tutulur ve hatta onların bu yeni dine can ve yürekten iman etmeleri istenirdi.

***

1634 senesinde Saksonya Dükası Birinci Johann Georg'un saray vaizi şunları söylemiştir: *Bir Kalvinistin ibadetine yardım etmek veya izin vermek Allah'ın ve vicdanın arzusuna muhaliftir ve Kalvin dininin asıl mucidi olan şeytana hizmet etmekten farksızdır.*

***

Protestanlığın girmiş olduğu Kassel şehrinin Katolik kiliselerinde org bulundurulması memnu [yasak] idi.

***

Frankfurt şehrinin köprü kulesi denilen mahallinde mevcut olan ve Yahudileri tahkir eden bir tablo 1747 yılında bir gece tahrip edilince belediye dairesi para vererek yenisini yaptırmıştır.

***

1756 yılına kadar Frankfurt Yahudilerinin şehrin ana caddesine ve meydanına (şimdiki Goethe meydanı) çıkmaları yasaktı. Ancak 1806 senesinde şehrin bütün sakinlerinin bütün gezinti yerlerinden istifade edebileceklerini bildiren bir karar çıkmıştır.

***

Orta zamanda Yahudiler, diğer vatandaşlardan ayırt edilebilmek için hususî işaretler, mesela sivri külahlar ve sarı kurdele taşırlardı. 1786'da Frankfurt Yahudilerinin siyah manto giymeleri belediyece emredilmişti. Aynı zamanda bunların baston taşımaları da memnu idi. On sekizinci asrın sonuna kadar Yahudiler pazar ve bayram günlerinde kendi sokaklarından dışarı ancak Hıristiyanların ibadeti bittikten sonra çıkabilirlerdi.

***

1800 yılında Frankfurt'ta umumî bir hamam işleten bir doktor şu ilanı yapmak mecburiyetini hissetmiştir: *Yahudilerin hamamdaki her banyodan istifade edebildikleri hakkında bir dedikodu dolaşmaktadır. Yalnız iki banyonun bunlara hasredilmiş*

olduğunu ve hiçbir Hıristiyan'ın, bir Yahudi'nin yıkandığı banyoda yıkanmasına imkân verilmeyeceğini ve peştamal ve havluların da ayrı olduğunu ilan ederim.

***

1807 senesine kadar Frankfurt'ta Yahudilerin kahve ve gazinolara girmeleri yasaktı.

***

Ancak 1832 yılında bir Yahudi'nin bir evden ve bir bahçeden fazla mülkü olmasına müsaade edilmiştir.

***

1834 senesine kadar mevcut bir kanuna göre Almanya'da bir sene içinde ancak muayyen bir miktar Yahudi evlenebiliyordu. Yahudilere Hıristiyanlarla müsavi [eşit] hukuk 1864'te verilmiştir. Bugün bu hukuk tekrar ilga edilmiştir [kaldırılmıştır].

***

Yahudilerin vaziyeti İtalya'da daha iyi değildi. Keyssler isminde bir seyyahın hatıralarında anlattığına göre 1730 senesinde İtalya'da şu çok şiddetli Yahudi kanunları hüküm sürmekteydi: Mesela Meryem veya azizlere veya bunların resimlerine karşı en ufak bir hürmetsizliğin cezası idamdır. 14 yaşını bitiren erkek veya kız Yahudiler sağ memeleri üzerinde sarı bir daire işareti bulundurmaya mecburdurlar. Ana baba, Hıristiyan olan evladına miras hissesini derhâl verecektir. İsa'nın Ölümü Yortusu'nda [bayramında] Yahudiler üç gün evlerinden çıkmayacaklardır. Çıkanlar hapse atılacak ve kendilerine ekmek ile sudan başka bir şey verilmeyecektir. Bu yortu esnasında Yahudilerin bir musiki aleti çalmaları da şiddetle yasaktır. Aksini yapanlara şehir meydanında aleni dayak atılacaktır.

***

Frankfurt Protestan bir şehirdi ve tam Hıristiyanlara lâyık bir müsamaha göstererek 1591'den beri bir tek Katolik azaya belediye meclisine girmek hakkını vermemişti.

***

1781'de Almanya'da Protestanların bulunduğu yerlerde bir kanun çıkmıştır ki buna nazaran Katolikler, esnaf tarafından çıraklığa kabul edilecek fakat kendilerine usta olmak hakkı verilmeyecekti.

***

1624'ten itibaren Frankfurt'ta Katoliklerin doktorluğuna müsaade edilmemiştir. Ancak 1796'da Lejeune isminde bir Katolik doktor bu müsaadeyi tekrar alabilmiştir.

***

On sekizinci asırda Frankfurt'ta Yahudi veya Katolik mahpusların yanına, idama götürülürken bile papaz veya haham bırakılmaz, bunların yerine Protestan rahipler gönderilirdi. 1750'de bir Katolik idama götürülürken evi yol üstünde olan aynı mezhepten bir papaz penceresinden zavallı mahkûmu takdis etmiş fakat bunun farkına varan halkın elinden canım zor kurtarmıştır. Şehir meclisi bunun üzerine Katolik papazların bu yoldaki müdahalelerini şiddetle meneden ve hapisle tehdit eden bir beyanname çıkarmaya mecbur olmuştur.

***

Hamburg da Protestan bir şehir olmuştu ve burada da Katolikler ancak bir Protestan papazın önünde nikâh edilebiliyorlardı. 1781'de şehirde her mezhebin kilisesi olabilmesine müsaade edildikten sonra bile Katolikler başka bir mezhep papazının takdisi ile nikâhlanmaya mecbur edilmişlerdir.

Hamburg'da bütün Hıristiyan mezheplerinin müsavi olduğu ancak 1806'da ilan edilmiştir.

***

On dokuzuncu asır başlarına kadar hiçbir esnaf loncası ve hiçbir sanat kendi mezhebinde olmayanlara ustalık hakkı vermezdi.

***

1855'te Speier'de bir Yahudi kadın ile evlenmiş olan bir Hıristiyan, dinî meclis tarafından cemaatten kovulmuştur.

***

Gottfried Thomasius adındaki bir din muallimi 1893'te Erlangen'de neşrettiği liselere mahsus din kitabında birçok kerametler savurmakla beraber bilhassa *İncil*'deki *ahirette mükâfat görmek için iyilik ediniz* fikrinin Horatius'un *iyilik etmek için iyilik ediniz* fikrine nazaran ahlâkça daha yüksek bir görüşe tercüman olduğunu iddia etmektedir.

***

Tebaalarına kanunen değilse de fiilen tam bir din hürriyeti veren hükümdar Büyük Friedrich'tir. Bu hürriyet ancak 1794'te Prusya meclisi tarafından tanınmıştır; fakat devletin bir lütfu olarak değil, *halkın anadan doğma bir hakkı* olarak... Telakkiler ne çabuk değişiyor...

***

İmparator İkinci Joseph de tebaalarına din ve vicdan hürriyetini vermek istemiş fakat etrafının müdahalesi yüzünden ancak şu yolda bir kararname neşredebilmiştir:

Katolik dinini terk etmek isteyen şahıslar evvelâ altı hafta müddetle manastırlarda veya mahalle papazları nezdinde ders görecek ve bu esnada kendisine papazlar tarafından, işlemek üzere olduğu dehşetli hatanın büyüklüğü anlatılacaktır. Katolik dinini terk edenler ancak Luther veya Kalvin'in mezheplerine veya Ortodoks mezhebine girebilirler. Herhangi bir tebaa bunlardan başka bir dine dönmek isterse talebi reddedilecek ve kendisine, yeryüzün-

de böyle bir dinin mevcudiyeti tanınmadığı ve mevcudiyetine tahammül edilemeyeceği bildirilecektir.

Buna rağmen bu kararname ruhlarda müthiş bir hürriyet havası gibi esmiştir.

***

Avusturya'da on sekizinci asır sonlarına kadar Katolik mezhebinden maada mezheplerin kiliseleri bulunmasına müsaade edilmezdi. Bunlar ancak *çan kulesi ve caddeye kapısı olmayan* ibadethaneler yaptırabilirlerdi.

***

Fransa'da ihtilalden az evvel ve On Beşinci Louis tarafından verilen bir müsaade ile Protestanların baba, ana ve zevç, zevce olmak hakları tanınmıştır.

***

İngiltere'de vicdan hürriyeti ve din müsavatı ancak 1828 senesinde tamamen verilmiştir.

***

Tam bir vicdan hürriyetini kabul ve tatbik etmek şerefi Fransa ihtilali ile hürriyetçi Amerika cumhuriyetine aittir. Birleşik Amerika Devletleri'nin 13 Birinci kânun 1791 tarihli anayasasında şu madde vardır: *Amerika meclisi hiçbir zaman bir dini esas olarak kabul eden veya diğer dinlerin serbestçe icrasını tahdit eden bir kanun kabul edemez.*

Yukardaki madde ile modern din telakkileri ilk defa hakikat hâline gelmiştir. Acaba bu on beş asırlık mülayim (!) kilise idaresinin bir neticesi midir, yoksa bu karardan evvel de din ve vicdan hürriyetini tanıyanlar var mıydı? İşte: *Dünya tarihinin kaydettiği en büyük insan kasapları* diye medeni (!) Avrupalıların tarihlerine geçen Mongollar tam bir vicdan hürriyetine hassasiyetle riayet ederlerdi. Perugialı Fransiskan misyoneri Andreas 1326 senesin-

de Kubilay'ın ülkesini dolaşmış ve şunları yazmıştır: *Bu devletin hudutları dâhilinde yeryüzünde mevcut bütün milletlere ve bütün dinlere mensup insanlar var ve her birinin keyfi istediği sakilde hususî hayat sürmesine müsaade ediliyor. Çünkü bu devletin başındakiler herkesin kendi dininde selamete ereceği düşüncesindedirler. Biz burada serbestçe ve emniyetle vaaz edebiliyoruz.*

***

Hindistan imparatoru Ekber (1556-1605), din hususunda fevkalâde hür düşünceli ve hakikat dostuydu. Avrupa, mezhep muharebeleri ile birbirini kırar ve din uğruna adam yakarken bu hükümdarın memleketinde her dinin serbestçe icrasına müsaade edilmişti, aynı zamanda bu Müslüman imparator Müslüman ruhanîlerinin nüfuzunu kırmış, sarayında topladığı meclise Brehmenlerden, Budistlerden, Parslardan, Cizvitlerden ve Yahudilerden daimî mebuslar davet etmişti. İşte bunu neticesi, Hindistan ne daha evvel ne de daha sonra iktisat ve kültür bakımından bu kadar yüksek bir dereceye varamamıştır.

***

Wedel ismindeki müverrih, kitabında "Tek din muhakkak lâzımdır çünkü insanları birbirine sevdiren ve birbirinden nefret ettiren dindir!" yolunda mütalaalarda bulunmakla beraber Türklerin vicdan hürriyetine hürmetleri hakkında şunları söylemekten kendini alamamaktadır: *Türkler kendi dinlerine sadık ve bu din üzerinde münakaşa etmeyecek kadar imanlı iseler de hiç bir zaman başka dinde olanları zorla ihtida ettirmeye [dinlerinden döndürmeye] kalkmazlar, din düşmanlarını takip ve onlara zulüm etmezler, bilakis herkesi kendi vicdanının istediği şeyi yapmakta ve istediği dine salik olmakta serbest bırakırlar. Bunun için birçok kimseler Türklerin hâkimiyeti altına girmeye koşuyorlar ve bu yüzden onların devleti büyüyor. Çünkü vicdan bağları ve imanları o kadar kuvvetlidir ki insanlar bunların yüzünden mallarını, mülklerini, çoluk çocuklarını ve çok kere canlarını verirler. Ve fikir*

hürriyeti olmadığı takdirde vatanlarını ve dostlarını terk ederek bu hürriyetin mevcut olduğu yerlere giderler.

***

Alelumum Müslümanlar sadece siyasi hâkimiyet ile iktifa ederlerdi [yetinirlerdi]. Fütuhat [zafer] zamanlarında Hıristiyanların dinlerine hürmet etmişler ve kiliselerine, manastırlarına bile dokunmamışlardır. Dinî kanunlara da müdahaleden çekinmişlerdir. Hıristiyanlar ister iyi geçinsinler ister aralarında kavga etsinler, hiç aldırış etmezlerdi.

***

Çinlilerde vicdan hürriyetine hürmet tarihten önceki zamanlardan beri devam edegelen bir anane idi.

***

Kadim Yunanlılar din işlerinde, tamamen olmasa bile, muhakkak ki çok müsamahakâr idiler. Sokrat vakası gibi şeyler nadiren vaki olurdu. Hâlbuki Yunan medeniyetinin vârisi olduğunu söyleyen Avrupa'da on beş asır din uğruna odun yığınları yakılmıştır.

***

Çok kere İsa'nın katlini Roma devletinin din hususundaki taassubuna misal almak isteyenler olmuştur. Fakat bu hâdisenin mesuliyeti, tarihî hakikatlere bakılınca, Romalılara değil, Yahudilere aittir. Filhakika Yahudiler fikir hürriyetine hürmetsizliğin piridirler. Bundan maada, Ciovanni Rosardi'nin ispat ettiği veçhile, İsa'nın çarmıhlanması Roma hukuku nazarında büyük bir *hata-yı adlî* [adlî hata] idi. Şu hâlde bu vakada, kabahat Romalıların müsamahasızlığında değil, bir şahsın noksanındadır, ki bu nevi noksanları en modern kanunlar bile ortadan kaldırmış değildir.

***

Şimdi artık fikir hürriyetine müdahale edilen bu barbar de-

virler geçmiş, insanların, kafalarındaki bir düşünce yüzünden idam edilmeleri veya riyakârlığa başlamaları tehlikesi kalkmış demektir değil mi? Eskiden muhtelif Hıristiyan mezhep ve kiliselerinin birbirlerine karşı aldıkları vaziyet pek insafsızcaydı ve bilhassa bu mezhepler kendilerine karşı yapılan ufak bir tecavüze karşı bile pek hassas oldukları hâlde kendilerinden başka bir iman taşıyanlara zulmetmekten, vahşet göstermekten çekinmiyorlardı. Fakat herhâlde bu devirler geçti demektir! Hiç değilse Almanya gibi bir kültür memleketinde... Çünkü anayasa herkese iman hürriyeti vermekte ve fikirleri ileri veya geridir diye kimsenin takip edilmesine cevaz göstermemektedir [izin vermemektedir]. Yani bir asırdan beri hür bir memlekette hür birer vatandaş olarak yaşıyoruz.

Yoksa böyle değil mi? Yoksa medeni yirminci asırda da din veya fikir işleri yüzünden birbirine saldıran veya kanunu kendine alet eden şahıslar ve partiler mevcut mu? Yahudi, dinsiz, Protestan, Katolik veya Müslümandır diye bir insanı hakir görenler, bu insanın haklarına tecavüz edenler mi var? Almanya cennetin anahtarı kendinde olduğunu iddia eden ve bu esnada muhabbete değil, nefret ve kine alet olan fırkaların elinde mi harap oluyor? Herhangi bir şahıs fikirlerini serbestçe söylemekten men ediliyor mu? Vicdana tazyik yapılıyor mu?

Bunların cevabını biraz eski tarihlere ait vakalarla vereceğiz:

1907 senesinde Almanya'da yapılan intihaplarda liberaller tarafından Darmstadt'tan namzet [aday] gösterilen Papaz Korell kazanamamış ve çekilerek yerini biri sosyal demokrat diğeri muhafazakâr olan iki namzede bırakmıştı. Papazın intihap dairesi sosyal demokrat namzedi intihap edince kilise amirleri Korell'i cezalandırdı ve buna, *Bir sosyal demokratın intihabı ihtimaline karşı tedbir almamış olmasını* sebep gösterdi. Çünkü *sükût etmesi ve sosyal demokrat aleyhinde müntahiplerini tahrik etmemesi, efkâr-ı umumiyede bir papazın bir sosyalistin intihabına taraftar, hiç değilse lakayt olduğu* intibaını bırakabilirmiş.

***

Gene 1907 senesinde Dortmund cemaati tarafından kilise meclisine intihap edilen Rahip Cesar kilise amirleri tarafından kabul edilmemiştir. Sebep *kilisenin kanaatlerine tamamen sadık olmamasıdır*. Bütün cemaat bu hareketi protesto etmiş ve daha yüksek makamlara müracaat etmişse de fayda vermemiş ve İsa'nın kuzuları kendi çobanlarını kendileri intihap etmekte serbest bırakılmamıştır.

Yani halk, istediğini başına geçirememiş, istemediği fikirlere uymaya mecbur olmuştur.

Bunlar göz önünde durduğu hâlde hâlâ münevverlerin kiliseden yüz çevirmelerine hayret edenler var.

***

Leipzig'deki Gimnasium'da stajını yapmak isteyen bir muallimin talebi, Saksonya maarif nezareti tarafından reddedilmiştir. Çünkü bu muallim hiçbir din ve mezhebe salik olmadığını evrakına yazmış bulunuyordu. Saksonya meclisine müracaat eden muallim buradan da netice alamamıştır. Maarif nâzırı [eğitim bakanı] Beck, bu adamın tayini takdirinde dindar muhitlerin galeyan edeceğini ileri sürmüş ve fikrinde ısrar etmiştir. Şu hâlde bu vakanın cereyan ettiği 1909 senesinde Saksonyada dindar görünen bir riyakâr, fikrini açıkça söyleyen mert bir insana tercih diliyordu.

***

1910 senesinde Bavyera'da da buna benzer bir hâdise olmuş ve bir yüksek mektep muallimi olan Prof. Sickenberger'in bir lise müdürlüğüne tayini hakkındaki talebi reddedilmiştir. Maarif nâzırı müracaat eden profesöre, "Kilise ile arası açık olan kimseler devlet nazarında şüpheli insanlardır!" diye mütalaa [görüş] beyan etmiştir.

Görüldüğü üzere Almanya'da devletten bir iş almak için Hıristiyan kilisesine iman etmek pek lâzım olduğundan istatistiklerde görülen *hakikî müminlerin* yüksek adedine hayret etmemelidir.

***

Almanya'da birçok devlet memuriyetlerinin Yahudilere açık olduğu devirlerde bile dinsizlere karşı her yer kapalı idi.

***

1907 senesinin 26 Mart'ında Wetzlar civarındaki bir kasabanın papazı kilise mezarlığına *serbest iman* cemiyeti azasından birini gömdü diye polis tarafından 15 Mark para cezasına çarptırılmış ve bu ceza mahkeme tarafından *şimdiye kadar âdet olmamış bir harekette bulunduğu için* tasdik edilmiştir.

***

Almanya'da her bilardo veya her kumar kulübü cemiyetler listesine dâhil edildiği, yani şahsiyet-i hükmiyeyi haiz olduğu hâlde serbest din cemiyetleri istisnasız olarak bu haktan mahrumdurlar. Polis bunlara daima müşkülat çıkarır. Mesela Magdeburg'da bulunan böyle bir cemiyet merkez binalarını ve sair mülklerini tapuya kaydettirmek isteyince bu talep reddedilmiştir. Yani hür fikirli ve taassuptan uzak yirminci asırda bir kilisenin kanadına sığınmayanlar mallarına sahip olmak hakkından bile mahrumdurlar.

***

Hannover'de sosyal demokrat bir gazete çıkaran Friedrich Westmeyer günün birinde, Königsberg'de cereyan eden uydurma bir *gizli cemiyet muhakemesi* ve bu muhakemenin efkâr-ı umumiyeye yanlış aksettirilen safahatı hakkında bir makale yazarak Prusya mahkemelerinin içyüzünü göstermiş ve bu meyanda "İsa bu mahkemelerin eline düşse nasıl muhakeme ve mahkûm edilirdi?" diyerek İsa'nın bile böyle hâkimlerin ve böyle kanunların elinden kurtulamayacağını zikretmişti.

Bundan alevlenen ve hele bir sosyal demokratın İsa hakkında hürmetsizlikte bulunmasına tahammül edemeyen müddeiumumi [savcı] derhâl Mesih'in şerefini kurtarmak, hiç değilse kendisine şöhret temin etmek için Westmeyer aleyhine dava aç-

mış ve maznun 1906 senesi Eylül'ünde Alman Ceza Kanunu'nun yüz altmış altıncı maddesi mucibince *dinî hisleri rencide etmek* suçundan üç ay hapse mahkûm edilmiştir.

Westmeyer derhâl adab-ı umumiyeye mugayeret [uymazlık] suçundan yatan bir adamla bir kalpazanın bulunduğu hücreye atılmış, kendisine iş olarak da odun kırmak vazifesi verilmiştir. Mumaileyhin [adı geçenin] bu sıralarda aldığı notlardan birkaç parça:

1 Birinci teşrin [Ekim] 1906: *Gece açlıktan uyuyamadım. Üzerinde yattığım ot çuvalından kalkarak çekmecede ekmek kırıntıları aradım. Yok. Çaresi yok, dışardan yiyecek getirmelerine müsaade edilmesi hakkında tekrar müracaat etmeli. Çünkü hapishane nizamına göre buradaki çalışmalarımdan kazandığım paranın yarısını (bizim paramızla yüz para) yiyecek şeylere sarf edebilirim.*

7 Birinci teşrin 1936: *Dün akşam geç vakit gardiyan karımdan bir mektup getirdi. Dört yaşındaki bir tek oğlum difteri olmuş. Beş yaşındaki kızım da aynı hastalığa tutulmuş, fakat iyileşmek üzere imiş. Ve karım böyle ölüm hâlindeki çocukların yanında yapayalnız. Babaları merhametlilerin merhametlisi İsa'yı tahkir ettiği için mahpus. Bu sıralarda sevgili oğlum ölüm ıstırapları ile kıvranıyor. Gözleri çok sevdiği babasını arıyor.*

Ey Nasıralı İsa, hakikaten seni tahkir etti isem keyfin gelsin, intikamın alındı!

İşte yirminci asırda alman devleti İsa ve din sevgisini halkın kalbine böyle yerleştiriyor. Bu devletin hiç aklına gelmiyor mu ki muhabbet dini olduğunu iddia eden bir din bin beş yüz sene dünyaya hükmettikten sonra hâlâ polisin sopasına müracaata mecbur olursa artık yaşamak hakkına malik değildir!

***

Berlin'de ceza hukuku profesörü Kahl'ın bir istatistiğine nazaran 1881'den 1903 senesine kadar Alman Ceza Kanunu'nun yüz altmış altıncı maddesine istinaden dinî hislere tecavüzden dolayı altı bin dokuz yüz yirmi dört kişi hapis ile cezalandırıl-

mıştır. Bunların yirmi ikisi iki sene ve daha ziyade, yüz elli sekizi bir ile iki sene arasında, bin beş yüz elli biri üç aydan bir seneye kadar ve beş bin yüz doksan tanesi birkaç günden üç aya kadar hapis yatmışlardır.

Bu ceza hukuku profesörü yaptığı istatistikten ne netice çıkarıyor dersiniz? Şunu:

Bu madde kanunda kalmalıdır, fakat Protestan kilisesi esasları da göz önüne alınmalıdır. Katolik mezhebinin dogmaları, seremonileri ve âdetleri daha çok olduğu ve daha ziyade tecavüze maruz kalabileceği için bu mezhebin esas tutulması tabiîdir. İşte, yirminci asırdaki bir ceza profesörü Alman Ceza Kanunu üzerinde bu mütalaaları yürütüyor. Orta zaman papazları bize gıpta etsinler.

***

Vestfalya'nın Hagen şehrinde 1904'te bir cemiyet kurulmuş ve bu cemiyet tarafından, polisin de müsaadesiyle, ölüleri yakmak için bir krematoryum inşa edilmişti. Fakat polis cemiyete *inşasına izin verilen bu binada cesetlerin yakılmasına izin verilmeyeceğini* bildirmiştir. Cemiyet bu binayı canlı zındıkları yakmak için yaptırmadığı ve bunu yapacak kadar koyu dindar olmadığı için Dâhiliye Nezareti'ne [içişleri bakanlığına] müracaat ederek ölü yakmak müsaadesi istemiştir. Nezaret Prusya hükümeti ana yasasının onuncu maddesine istinaden krematoryumdan istifade edilmesini bilâmüddet [süresiz] yasak etmiştir. Bu madde şöyledir: *Umumî asayiş, nizam ve emniyetin muhafazası ve halka veya fertlere gelebilecek tehlikelerin meni için icap eden tedbirlerin alınması vazifesi polise aittir.*

***

19 Ağustos 1907'de Gumbinnen valisi Stockman, muallim Leipacher hakkında inzibatî tahkikat açılmasına karar vermiş ve derhâl mumaileyhi işten uzaklaştırmıştır. Ayda 20 lira kadar bir açık maaşıyla ailesini geçindirmek mecburiyetinde bırakılan

muallimin kabahati *tedris hürriyetini suiistimal* etmekti. Mektep müfettişliği vazifesini de yapan Vierhuff adında bir papaz bu muallimin okuttuğu tabiat ve coğrafya derslerinin, din derslerine uygun olmadığını ve bunun için çocukların imanını sarstığını raporunda yazmıştı. Aynı zamanda bu *papaz müfettiş* muallimin gazetelerde neşrettiği hür düşünceli yazıları da toplamış ve hükümete vermişti. Her şahsın düşüncesini serbestçe neşredebileceği ana yasada tasrih edilmiş olduğu [belirtildiği] hâlde bu yolda bir ihbara hükümetin kulak asması, hatta buna dayanarak harekete geçmesi sarih [açık] bir kanunsuzluk değil miydi? Bunlara rağmen muallim tahkikat neticesinde meslekten çıkarılmıştır. Derste yaptığı en büyük cürüm, çocuklara *İncil*'deki Hazreti Âdem ve Havva masalının yalan olduğunu söylemesiydi. Eğer bunu yapmayarak cennetteki yılanın sözlerinden, bu yılanın nasıl karnı üstünde sürünmeye ve toprak yemeye mahkûm edildiğinden bahsetmekte ve tabiat derslerinde bu yüksek ilmi çocuklara sunmakta devam etseydi her şey yolunda sayılacak ve kendisi yerini muhafaza edebilecekti.

İzdivaç

İzdivaç merasiminin kilisede ve papazlar vasıtasıyla yapılmasına sekizinci asırda başlanmıştır; fakat 1300 senelerine kadar Almanya'da papazsız da evlenilebiliyordu. Trubodurlar devrinde bile kilisede evlenmek, yerleşmiş bir âdet hâline gelmemişti. Nişanlılar iki sağlam şahit huzurunda birbirleriyle evlenmek istediklerini söylerler ise kâfi idi. Bu medenî nikâh kanun nazarında da muteber oluyordu.

***

Zifaf [gerdek] merasimi alenî olarak ziyafet salonunda yapılırdı. Hatta çocukların bile bundan istisna edilmelerine imkân, yoktu. Kral Rudolf von Habsburg'un kızı Guote kendisi gibi bir çocuk olan Bohemya Kralı Wenzel ile evlendirilmiş ve her ikisi bir yatağa yatırılmıştır. Müverrih Ottokor von Steier'in anlattığına göre gelin sabaha kadar bebeklerinden, güvey de beslediği şahinlerden bahsetmişlerdir.

***

İmparator Üçüncü Friedrich 16 yaşındaki Portekiz prensesi Eleonore ile 1452 senesinde Napoli'de evlenince -nikâh Papa tarafından akdedilmişti- zifaf merasimi birtakım güçlükler do-

ğurmuştur: Friedrich bu merasimi Almanya'ya saklamak istiyordu, fakat Eleonore'nin duyduğu beğenilmemek korkusu ve kızı beğenmediği takdirde onu burada bırakmanın, Almanya'dan geri göndermeye nazaran daha basit olacağı düşüncesi, işi Napoli'de halletmeye saik olmuştur. Napoli Sarayı'nın büyük salonunda bir yatak kurulmuş, evlilerin üstü büyük bir yorganla örtülmüş ve sonra yorgan açılarak her ikisi sofraya davet edilmiştir.

***

Almanya prensleri arasında bu âdet on sekizinci asır başlarına kadar devam etmiştir. Zifaf yatağı merasim salonunda kurulur ve genç evliler yatarken aynı salonda sofralar hazırlanır, sonra her ikisi davullar ve borazanlar çalınarak yemeğe davet edilirdi.

***

1491'de Kral Birinci Maximilian güzel Anna von Bretagne ile evlenmişti. Fakat bu izdivaç tamamıyla icra edilememiştir. Çünkü Fransa Kralı Sekizinci Charles rakibi olan güveyinin nişanlısını, Fransa'dan geçerken, verdiği sözü çiğneyerek yakalatmış ve kendisine almıştır. Kadının büyük mirası ona bu ahde vefasızlığı ve ırza tecavüzü yaptırmış olacaktır. Nitekim elinden bu Tunus gediğinin gittiğini gören Maximilian Fransa'ya derhâl harp ilan etmiştir.

***

Azizeler den Elisabeth'in nikâhını kıymaya gelen Aquileja patriği Berthold bir kontesin ırzına tecavüz etmişti. İntikam almaya gelen kont nikâhın kıyılacağı Macar Sarayı'na sokulmuş ve patriğin hemşiresi olan Macar kraliçesi Gertrud'u, bu işte alâkası vardır zannıyla, yatak odasında asarak öldürmüştür.

***

Orta zaman Almanya'sında ahlâk çok bozuk olmakla beraber aile namusu meselesi şiddetle gözetilmekte devam etmiştir. Bir

kadını baştan çıkaran kimse hayatını tehlikeye koymuş demekti, çünkü yakalanırsa diri diri yakılırdı. Bazen daha fenası bile vaki oluyordu: Mesela üçüncü Philipp'in iki gelini Margarethe ile Blanch kocalarına hıyanet ettikleri için saçları kazınarak müebbet hapse mahkûm edilmişlerdir. Bunların âşıkları olan Philipp d'Aulnai ile biraderi Gautier ise şehir meydanında teşhir edildikten sonra hadım edilmişler ve daha sonra da asılmışlardır.

***

Slavlar da ırz meselelerinde daha mülayim değildiler. Müverrih Thietmar von Merseburg'un yazdığına göre böyle vakalarda şu şekilde hareket olunurmuş:

Eğer Slavlar arasında bir kimse bir yabancı kadına tecavüz eder veya bir kadın namussuzluk yaparsa derhâl şu cezaya çarptırılır: Erkek derhâl şehir meydanına götürülür ve husyelerinden [erbezlerinden] *çivilenir. Sonra yanına bir bıçak bırakılarak isterse böyle kanları akarak ölmesi, isterse çivili yerlerini bıçakla keserek kurtulması kendisine bildirilir. Kadının ise günahkâr uzuvları doğrudan doğruya kesilir ve evinin kapısına çivilenir. Bunu görenlerin bu kabil günahlardan ziyadesiyle çekinecekleri tabiîdir. Daha eski zamanlarda kadınların başı bile kesilirmiş.*

***

Mainz şehrinin kanunlarına nazaran bir Hıristiyan kadınla zina eden Yahudilerin erkeklik uzuvları kesilir ve bir gözleri çıkarılırdı.

***

1248'de Johannes Brito adında bir asilzade kızının yanında G. de Miller adında genç bir asilzade yakalanmış ve bu delikanlıyı bacaklarından havaya astıktan ve hadım ettikten sonra dışarı atmıştır. Bunun üzerine, böyle bir asilzadeyi sakat ettiğinden dolayı kral tarafından sürgüne yollanmış ve *zevcelere yapılan tecavüz müstesna olmak üzere* bu gibi hâllerde herhangi bir şahsı hadım etmek yasak edilmiştir.

***

Karısını zina ederken yakalayıp öldürenler orta zamanda pek çoktu. Brantome'un yazdığına göre bu kabil vakalar on altıncı asır Fransa'sında hiç de nadir değildi. Aynı devirde Almanya'da da bu harekete kanunen müsaade vardı. Mesela 1558 tarihli Frankenhaus Kanunnamesi'nde şöyle yazılıdır: *Kim nikâhlı karısının yanında ve aynı yatakta çıplak olarak bir diğer şahsı görür ve hiddet tesiriyle onu öldürürse cezalandırılmaz!*

Zimmer adlı muharririn vakayinamesinde, kâtibiyle karısını banyoda yakalayan bir tüccardan bahs olunmaktadır. (O zamanlar banyonun böyle baş başa âlemleri için pek ziyade makbul olduğu birçok vakalardan anlaşılmaktadır.) Tüccar kâtibini öldürmüş ve hükümet işe müdahale etmemiştir. Vaka Konstanz şehrinde cereyan etmiştir. Bundan birkaç sene evvel de Zürich'de bir papaz gene banyoda safa süreyim derken öldürülmüştür. 1532 senesinde Oberndorf'da diğer bir papaz günah işleyeyim derken zevç tarafından yakalanmış ve elleri ayakları birbirine bağlanarak pencereden aşağı sallandırılmıştır. Bütün bu vakalarda garip olan cihet kadınların hemen daima affedilerek yakayı sıyırmalarıdır.

***

Orta zamanda prensler ve hükümdarlar ekseriya hiç görmedikleri kadınlarla evlenmeye mecbur olurlardı. Faka basıp bir gudubet ile evlenmiş olmamak için ekseriya elçilerini veya saray ressamlarını görücü gönderirlerdi. 1161 senesinde Bizans imparatoru Manuel Trablus prensinin kız kardeşi Milisendis ile evlenmeye talip olunca Bizans sefirleri mufassal malûmat verebilmek için kızı anadan doğma soyarak gözden geçirmişler ve uzun zaman konuşturarak sesini ve dişlerini kontrol etmişlerdir.

***

On sekizinci asra kadar Fransa'da prenslerin nişanlıları akrabadan bir kadın tarafından tamamen ve inceden inceye muayene edilirdi.

***

Orta zamanın ilk devirlerinde erkeklerin karılarını dövmeleri pek yayılmış bir âdet idi. Hatta sopa veya kırbaç ile dövmek bile pek ayıp sayılmazdı. Eski şövalye romanlarında bu nevi hareketlerden pek büyük bir tabiîlikle bahsedilmektedir. Meşhur Nibelungen efsanelerinin kahramanı Siegfried bile sevgilisi Krimhilde'yi, gene efsane kahramanlarından Brunhilde'ye kırıcı sözler söyledi diye adamakıllı pataklamıştır (Nibelungen, on beşinci fasıl, doksan dördüncü mısra).

Baviyara'da 1900 senesinde tatbike başlanan medenî kanun zevcin sopa atmak hakkını kaldırmıştır. Yani ancak yirminci asır başında karılar resmen dayaktan kurtulmuş oluyor.

***

Karısının kendisine sadakatinden şüphe edenler on üçüncü asırdan beri bunlara kilitli birer *iffet kemeri* bağlamak âdetinde idiler. Bu kemerlerin bugüne kadar kalmış olan numuneleri Breslav'daki antikiteler müzesinde, Odenwald'daki Erbach şatosunda Venedik ve Poitiers müzelerinde, Londra'daki Toussaud müzesinde, Paris'teki Cluny müzesinde ve ihtimal daha birçok yerlerde mevcuttur.

Bu kemeri karsına takarak müsterih olmak isteyen kıskanç zevcin şu şüpheyi de içinden atabilmesine imkân yoktu: Acaba kemeri yapan sanatkâr onun anahtarını çift yapmamış ve bir tekini kadına veya âşığına vermemiş midir?

***

Jusprimaenoctis, yani *ilk gece hakk*ının on altıncı asır ortalarına kadar devam ettiği ispat edilmiştir. 1538 senesinde Zürich kantonunun kabul ettiği bir kanunda şöyle yazılıdır:

Bir kimse kendi arazisi üzerinde yaşayan diğer bir kimsenin evine getirdiği yeni zevcesiyle ilk geceyi beraber geçirmek isterse kendi zevcesini de o akşam için o kimseye bırakmaya mecburdur.

***

Yeni evlenen kimse ilk gece hakkını para ile ödeyerek karısını efendisinin koynundan kurtarmak imkânlarına da malik idi. Birçok yerlerde bu hakkı efendilerden satın almak için onlara kadının kalçaları büyüklüğünde peynir veya tereyağı vermek lâzımdı.

Arazi sahibi asilzade ruhanîler de bu haktan istifadeyi ihmal etmezlerdi.

***

Martin Luther *izdivaç hayatı hakkında* adlı risalesinde bize biraz garip gelebilecek olan şu pek münasip fikirleri ileri sürmektedir:

Kuvvetli ve sıhhatli bir kadın âciz bir erkekle evlenmiş bulunur ve başka birisine kaçıp gitmek veya izdivaca hıyanet etmek istemezse kocasına şunları söylemelidir: Bak, sevgili dostum, sen benim hakkımdan gelemiyorsun, hem beni, hem de benim genç vücudumu aldattın. Aynı zamanda benim şeref ve imanımı tehlikeye koydun. Biz Allah'ın nazarında artık evli sayılmayız. Müsaade et de biraderin veya en yakın dostun ile gizli bir izdivaç yapayım, isim gene senin olsun ve malların yabancı mirasçılara gitmesin. Sen beni istemeyerek aldattın, bırak ben de seni isteyerek aldatayım.

Luther'e nazaran erkek bu ricaya muvafakat etmeye mecburdur; bunu yapmaz ve karısı kaçıp giderse darılmamalıdır.

***

Orta zamanda kanunlar kadınların izdivaçtan her suretle istifade etmelerini garanti ediyordu. Bilhassa Vestfalya kanunları cins-i lâtifin [kadının] hiçbir mahrumiyete uğramamasını temine pek gayret gösteriyordu. Erkek vazifesini ifa edemezse ilk olarak komşular yardıma çağrılacaktı. Hattingen şehrinin mahallî bir nizamnamesinde şunlar yazılıdır:

Bir erkek nikâhlı karısına karşı evlenmek suretiyle girmiş olduğu taahhüdü noksansız olarak ifa edemezse karısını sırtına alıp

dokuz duvar aşırı götürmeli, oraya yavaşça bırakmalıdır. Bu esnada kadını asla itip kakmayacak, yere atmayacak, dövmeyecek ve ona fena bir söz söylemeyecektir. Sonra komşularını çağırmalı karısının derdine derman olmalarını onlardan rica etmelidir. Komşular bunu yapmak istemezler veya yapamazlarsa kadını süsleyip püsleyerek pazar günü kilise meydanına yollamalıdır. Burada da derdine çare bulamayan kadının işi şeytana kalmıştır.

***

Kadının derdine derman bulunduğu takdirde ise, aynı nizamnameye göre *erkek karısını tekrar sırtına alarak evine getirecek, onu yavaşça yere bıraktıktan sonra önüne kızarmış bir tavuk ile bir tas şarap koyacaktır.*

***

Aynı hükümler Bochum mıntıkası mahallî kanunlarında da mevcut idi. Bu kanunun üçüncü faslının yetmişinci maddesi mucibince koca karısını pazar yerine gönderirken her ihtimale karşı yanına biraz da para vermeye mecbur ediliyordu.

***

Bu hükümler bize ne kadar garip ve münasebetsiz görünürlerse görünsünler, muhakkak ki derin bir düşünce mahsulüdürler. Bilhassa bugünkü kanunlara nazaran çok daha insan tanıyan ellerden çıkmışlardır. Bugünkü Alman kanunlarına göre iktidarsızlık bir ayrılma sebebidir, fakat bu yüzden zarar gören taraf zarar ve ziyan istemek hakkından mahrumdur. Hele Avusturya İmparatorluğu'nda bu düşüncesizlik daha ileri gitmişti: Orada böyle bir sebepten dolayı kadın kocasından ayrılabilir, fakat bu koca hayatta oldukça başka birisi ile evlenemezdi.

***

Katoliklerde karı koca ölünceye kadar birbirine bağlıdır. Hatta evli taraflardan yalnız biri nikâh esnasında Katolik idiyse ayrıl-

ma imkânı gene yoktur. Yani Katolik olmayan kısım da mensup olmadığı bir mezhebin icap ettirdiği azabı çekmeye mecburdur. Avusturya İmparatorluğu medenî kanununda 1918 senesine kadar yer bulmuş olan bu ahkâm, 1814 ve 1835 senelerinde Avusturya Piskoposu tarafından hatta daha çok şiddetlendirilmişti; mesela Katolik olmayan ve bir kere ayrılmış bulunan bir kadın veya erkek bilahare Katolik olsa artık evlenemezdi. Evvelce Katolik olan bir kimse sonra bu mezhepten çıkmış olsa bile evlenmek işlerinde Katolik nizamlardan ayrılamazdı.

İşin garip tarafı: İsa, bütün eski devir insanları gibi düşünmüş ve nikâhın çözülmez bir bağ olduğunu asla söylememiştir.

***

Kilise izdivacı mukaddes bir müessese addettiği ve ona asla çözülmez bir bağ nazariyle baktığı hâlde, kuvvetli mevkiler işgal eden kimselere karşı bu prensiplerinden pek çabuk fedakârlıklar yapardı. İşte birkaç misal:

Almanya İmparatoru İkinci Lothar 860 senesinde karısı Theutberga'yı boşamış ve sevgilisi Waldrada ile evlenmiştir.

İmparator Friedrich Barbarossa karısı Anna'dan, kısır olduğunu bahane ederek ayrılmıştır. Kadın alelâde bir şövalye ile evlenmiş ve birçok çocuk doğurmuştur.

Bohemya Kralı Ottokar 1261 senesinde Avusturya İmparatoru'nun kızı olan karısı Margarete'den ayrılmıştır.

Brandenburg Kralı Ludwig 1341'de bir Tirol prensesi ile evlenmiştir. Bu prenses Bohemya Kralı'nın oğlundan pek az zaman evvel ayrılmıştı.

Sicilya Kralı Ladislaus 1392'de karısını kovmuş ve 1402'de Mariâvon Lusiguan adlı bir kadınla evlenmiştir. İlk karısını ise zorla Anderadi Capua isminde bir asilzadeye vermiştir.

Bütün bu ayrılmalar ve evlenmeler kilisenin muvafakatiyle olduğu gibi Papa Altıncı Clemens de 1348'de Napoli Kraliçesi Yohannas ile Prens von Tarent'in evlenmesine izin vermiştir.

Hâlbuki bu kadın ilk kocasını zehirleyip öldürmüştü ve bu cinayeti herkesçe biliniyordu. Fakat. Papa nikâhı takdis etmekte

tereddüt etmemiş, buna mukabil de Napoli prensesi ona 80.000 altın gibi ucuz bir bedel mukabilinde Avinyon şehrini satmıştır.

Martin Luther, Hessen kontunun iki karı almasına bizzat izin vermiştir.

***

Otuz Sene Muharebeleri'nin bıraktığı korkunç insan boşluklarını doldurabilmek için Frank Parlamentosu 14 Şubat 1650 tarihinde şu kararları almıştır:

Müzakereler neticesinde nüfusu arttırmak için şu üç şekil en kolay ve tesirli çare olarak kabul edilmiştir:

1. Bundan böyle on sene zarfında delikanlıların ve 60 yaşını aşmamış bulunan erkeklerin manastırlara kabulü memnudur.

2. Bugün rahip, başrahip, manastır keşişi bulunanlar hemen evleneceklerdir.

3. Her erkeğin iki kadın almasına müsaade edilmiştir. Yalnız bu şahısların kadınlara karşı gayet iyi hareket etmeleri, onlara iyi bakmaları, rahatlarını temin etmeleri lâzımdır ve kendilerine iki kadın emanet edilmiş namuslu bir insan sıfatıyla yalnız onları beslemekle kalmayıp aralarında bir anlaşmazlık çıkmamasına da dikkat etmelidirler. Bu hususlar kiliselerde daima vaaz edilmeli ve halka anlatılmalıdır.

Orta zamanda gelin ile güveyinin düğünden sonra misafirlerle birlikte hamama giderek *gelin hamamı* yapmaları âdetti. Bu esnada kadın erkek ayrılmaz ve hep beraber yıkanırdı. Bu hususa ait ve Zittau şehri belediyesince 1616 senesinde alınan bir kararda şunlar yazılıdır:

Gelin hamamları esnasında, mevcut bulunan genç erkek ve kadınların ahlâk ve âdetlere mugayir bir şekilde hamamın iç avlusunda ve çırılçıplak dans ettikleri görülmektedir. Badema hiçbir erkeğin dans esnasında çıplak bulunmasına müsaade edilmeyecektir.

Şeref ve Haysiyet

Bir çocuk mesela bir iskemleye çarptığı zaman kendi kusurunu göreceği yerde nasıl iskemleyi tokatlarsa, orta zamanın insanı da kendi icat ettiği kanlı mahkemelerin ve zulümlerin acısını bir aletten başka bir şey olmayan cellatlardan çıkarmak isterdi. 1543 senesinde cellatların sokağa çıkarken kollarına kırmızı, siyah, yeşil renkte şeritler bağlamalarını emreden bir kanun çıkmıştı. Böylece halkın celladı uzaktan görerek ona yaklaşmamaları temin edilmek isteniyordu. Cellatlar şehir duvarlarının dışında oturmaya mecbur ve medenî hakların hepsinden mahrum idiler. Bir lokantaya girseler diğer müşterilerden uzakta, *cellat masası* denilen bir masada ve üçayaklı bir iskemlenin üzerinde otururlardı. Bunlara şarap verilen tasların kulpu olmazdı ve şarapları kadehlerine elin ters tarafından dökülürdü. Bu âdetin tesiriyledir ki bugün bile birisinin kadehine elin tersinden içki boşaltmak Rayn eyaletinde hakaret sayılır. Cellat para vereceği zaman bu parayı masanın üzerine bırakır ve karşısındaki eliyle sildikten veya üzerlerine üfledikten sonra bu paraları alırdı. Kilisede de celladın diğer *şerefli insan*lardan ayrı bir yeri vardı. Aynı usuller cellat yamağı ile işkenceci için de cari idi. Garpta bu nevi hakaret ifade eden hareketlerle Hindistan'da Paryalara yapılan muamele arasındaki büyük benzerlik dikkate şayandır.

***

Almanya'daki Husum şehri kadınları on yedinci asırda şehir meclisi tarafından kullanılan celladın nikâhlı karısının çocuğunu şehir ebelerinin almasına mâni olmuşlardır. Bundan telâşa düşen ve cellatsız kalacağından korkan meclis, 24 saat zarfında bu kadının imdadına koşacak bir ebe bulunmazsa bademe [bundan böyle] şehirde kadınların ebelik sanatı icrasını yasak edeceğini ve bu işi erkek berberlere gördüreceğini ilân etmiştir. Bu tehdit Hıristiyanlara pek tesir etmemiş ve yalnız ihtiyar ve fakir bir kadın bu işi görmeye razı olmuştur. İntikam almak isteyen şehir kadınları ise bu ihtiyarla bütün münasebetlerini keserek onu sefalet içinde ölüme terk etmişler ve öldükten sonra günlerce cenazesini olduğu yerde bırakmışlardır. Nihayet şehir meclisi cenazeyi gece bekçilerine kaldırtmıştır.

***

Cellat olmak isteyenler pek nadir olduğu için şehir meclisleri çok kere bir idam mahkûmunun cezasını affederek onu cellatlık işlerinde kullanmaya mecbur olurdu. Diğer bir şehirden getirtilen bir cellat yeni meslektaşının, hüviyeti belli olsun diye, her iki kulağını keserdi.

***

Cellatlar yalnız para cihetinden iyi mevkide idiler. Bunların maaşları şehir baş vaizi veya şehir başmühendisi ile aynı derecede idi. Aynı zamanda bunlar hemen hemen her yerde mütemmim bir meslek olarak umumhane işletirler ve doktorluk yaparlardı.

***

Cellatları asırlar süren bu şerefsiz mevkiden Fransa İhtilâli kurtarmıştır. Bu meselede de insan hakları Hıristiyanlık taassubuna galip gelmiştir.

***

Orta zamanda intihar edenler ya sürüklenerek bir odun yığınına götürülür ve yakılır yahut bir fıçıya konarak nehre atılırdı.

***

Kendini asan bir insanın ipini cellattan başkası kesemezdi. Evin kutsiyeti gitmesin diye böyle bir cenaze kapıdan değil, kapının üstünde, duvara açılan bir delikten çıkarılırdı. Bazı yerlerde cesedi pencereden dışarı atarlardı. 1486 senesinde bir kadın intihar eden deli kocasını cellada bırakmayarak bizzat kendisi nehre atmak müsaadesini almış ve bu büyük lütfu sayesinde evine cellat girmek zilletinden kurtulmuştur.

***

1522 senesinde Frankfurt'ta intihar eden bir Yahudi'nin bütün malları müsadere edilmiştir.

***

Frankfurt'ta intihar eden delilerin umumî mezarlığa gömülmesine ancak 1723 senesinde müsaade edilmiş fakat bu işin hiç kimse tarafından görülmeden yapılması şart koşulmuştur.

***

Bulunmuş cesetlere karşı, isterlerse bir cinayete kurban gitmiş olsunlar, intihar edenlere yapılan muamele aynen icra olunurdu. Ölünün Hıristiyan olup olmadığı veya Hıristiyan ise dindar olup olmadığı bilinmez ise gömülmesi için papazlar meclisinden hususi müsaade almak icap ederdi.

***

Loncalar, pak güvercinler gibi her türlü kirlilikten uzak olmalıdır diye bir kaide vardı ve bu şu şekilde tatbik edilirdi: Loncaya mensup birisi bir köpek öldürse esnaflıktan men olunur, yani kendisi ve ailesi açlığa mahkûm edilirdi. Çünkü köpek öldürmek cellatlık mesleğine ait bir işi yapmak sayılıyordu.

***

Orta zamanda asilzadeler ceza olarak köpek taşımaya mahkûm edilirlerdi. Ve birisine köpek göndermek ona düşmanlığını ilân etmek demekti.

***

Köpek öldürenlerin loncadan çıkarılması hakkındaki âdet ancak 16 Ağustos 1731 tarihinde devletin bir kararıyla ortadan kalkmıştır.

***

1690 senesinde Almanya'da bir köylünün oğlu terzilik sanatına girmek isteyince bu arzusu lonca tarafından reddedilmiştir. Bunun sebebi şudur: Köylünün büyük annesi elli sene evvel nikâhsız bir çocuk doğurmuştu.

***

1656 senesinde Grünberg şehri dokumacılar loncası bir çırağı, anası Otuz Sene Muharebeleri esnasında bir şövalyenin tecavüzüne uğradı diye, kadının hiçbir kabahati olmadığını tespit ettiği hâlde, sanattan çıkarmıştır.

***

1691 senesinde Dabağlar Loncası, mesleğe girmek isteyen bir genci, babası 40 sene evvel bir kontun yanında uşaklık ettiği ve bu sırada atların iğdiş edilmesine yardımda bulunduğu için reddetmiştir.

***

O zamanlar bir esnaf loncasına girmek için yalnız meşru çocuk olmak kâfi gelmez, iki ceddinin de meşru olduklarını ispat etmek icap ederdi. Ufak bir iffetsizlik loncadan kovulmak için kâfi bir sebepti. Hammurabi Kanunu'nda bu hususta daha mülâyim düşünülmüştür. Bu kanunun yüz yirmi dokuzuncu maddesi şöyledir: *Bir kimsenin nikâhlı karısı diğer birisiyle yatarken yakalanırsa her iki günahkârı birbirine bağlamalı ve nehre atmalıdır. Fakat kadının kocası karısını affederse hükümdar da tebaasını affetmelidir.*

***

1696 senesinde Hernstadt'da bir kadın hummalı bir hastalık esnasında yatağından fırlamış ve kendini nehre atmıştır. Zavallı koca bir kayık kiralayarak ölüyü sudan çıkarmış ise de karısına gösterdiği bu son muhabbet hem kendisi hem de ikinci karısından olan bir kızı için bir leke addedilmiştir. Çünkü bu kız bir terzi ile evlenmek isteyince babasının o hareketi yüzünden *şerefsiz* sayılmış ve nişanlısı terziler loncasından çıkarılmıştır.

***

1757 senesinde Wınterthurer'de süvari alayı kumandanı olan Hegner adında bir şövalye malikânesinin içindeki gölde boğulan dört atın ölülerini oradan çıkaran adamlarına yardım etmiş ve ipi beraber çekmişti. Bu vakadan biraz sonra Zürich şehrine davet edilerek hükümetçe sorguya çekilmiş ve *bir ölünün ipine asılmak cellâda ait bir iş olduğu hâlde bunu yaptığı için* Dragon Süvari Alay Kumandanlığı'na lâyık görülmeyerek vazifesinden uzaklaştırılmıştır.

***

Loncalardaki bu ahlâk taassubunun aksine olarak asilzadeler pek başıboş hareket ederlerdi. Bunlara bir misal olarak Cilli adındaki Kont sülâlesinin aile hayatından bazı sahneleri anlatacağız. Almanya İmparatoru Sigismund bu aileden Barbara isminde bir kız alarak onlarla akraba olmuştu.

Sigismund'un kayınbiraderi İkinci Ulrich azgın bir delikanlı idi. Bir evli kadınla münasebet tesis etmiş ve kadının kocasını da kolaylık olsun diye, maiyetine almıştı. Adam işin farkına varıp Ulrich'in yanından ayrılma müsaadesi isteyince kendisine bu izin verilmiş fakat arkasından uşaklar gönderilerek yolda öldürtülmüştür. Bu vaka 1455 senesinde cereyan etmiş ve hiç kimse sesini çıkaramamıştır. Bu oğlanın babası İkinci Friedrich de oğlundan hırlı değildi. İlk karısı Elisabeth'i bırakarak gizlice Veronica adında biriyle evlenmişti. Karısı sağ bulundukça ikinci izdivacını saklamaya mecbur kalacağını bildiği için Elisabeth ile barışmış

ve akşam yemeğinde onu bir av bıçağı ile öldürmüştür. Fakat bu sefer öldürülen kimse bir kontun kızı olduğu için mesele örtbas edilememiş, Friedrich idama mahkûm olmuş, sonra affolunarak babasına teslim edilmiştir. Bir müddet sonra babası oğlunu tekrar serbest bırakınca hiç kimsenin karısı ve kızı kendini emniyette hissedemez olmuştur. Beğendiği herhangi birisine tecavüz ettikten sonra zavallıyı uşaklarına teslim edip hiçbir zarar ve ziyan vermeden tekrar kocasına veya babasına yollardı. Hatta karısını bu vaziyette kabul etmek istemeyen küstah bir kocayı para cezası vermeye mahkûm etmişti. Hakikaten nasıl oluyor da bu adi adam kendisine güçlükler çıkarıyor ve böyle aşağı tabakadan birinin kolları arasından çıkan bir kadını kendi asil kucağına almaya tenezzül ettiği için bu yüksek kalpli konta teşekkür etmiyordu? Bu kont, kendi sevgililerinden biriyle münasebette bulunduğundan şüphe ettiği bir diğer asilzadeyi insafsızca öldürtmüştü. Babası Herrmann ise oğlunun gizli nikâhla aldığı karısı Veronica'yı banyoda yıkanırken boğdurmuştur (1428).

Bu asilzade Kont Friedrich dünyaya gözlerini kapayınca Cilli ailesinin tarihçesini yazan müverrih şöyle yanıp yakılmıştır: *Ne kadar dövünsek yeridir. Çünkü merhum Kont fevkalâde dindar, hakperest, mülâyim ve hem zenginin hem fakirin dostu idi.*

***

Ressam genç David Teniers kendisine asilzadelik payesi verilmesi için müracaat etmiş ve bu isteği 1657 senesinde, bir daha resim teşhir etmemek ve para mukabilinde resim yapmamak şartıyla yerine getirilmiştir.

***

Bütün orta zamanda sanatkârlar esnaftan sayılırlardı ve tıpkı kasaplar ve dokumacılar gibi lonca teşkilâtına dâhil edilmişlerdi. Hatta on yedinci asırda bile ressamların eserleri alelumum bir marangozun veya demircinin işinden ziyade itibar görmezdi. En büyük ressamlar bile dükkân levhaları veya soba paravanaları boyayarak para kazanırlardı.

Dürer, Holbein, Burgkmaler gibi devirlerinin en büyükleri sayılanlar bile lonca kaidelerine tâbi olmaya mecbur ve *işçi* sınıfında idiler.

Jean von Goyen, Aart von der Neer, Hobbema, Jan Steen, Jakob von Ruisdael II. ve Collaert gibi on yedinci asrın büyük üstatları ekmeklerini ressamlıkla değil, aşçılık, otelcilik, çorapçılık ve fırıncılık gibi işler yaparak kazanırlardı.

***

Ancak 1773 senesinde İmparatoriçe Maria Theresia tarafından verilen 20 Mart tarihli bir emirname üzerine ressamların, heykeltıraşların, grafikçilerin ve mimarların her türlü lonca kayıtlarından azade oldukları ve bu kimselerin icrayı sanat etmelerinin asalete mâni bulunmadığı ilân edilmiştir. Mamafih bundan evvel de tek tük büyük sanatkârlara hükümdarların iltifat ettikleri görülmemiş değildir. Mesela ne Rubens ne de Guido Reni kimseyi ziyarete gitmezler ve kendilerini ziyaret edenleri atölyelerinde kabul ederlerdi. Guido Reni yaptığı resimlerin fiyatı üzerinde anlaşamayarak hiddetle Bologna şehrini terk ettiği ve Roma'ya döndüğü zaman bu şehirdeki kardinaller arabalarıyla onu Ponte Moll'de karşılamışlardı. Bernini Fransa'ya seyahat ettiği zaman ilk girdiği şehrin anahtarları belediyece kendisine teslim edilmişti ve Paris'ten üç gün uzakta iken Kralın tahtırevanı tarafından karşılanmıştı. Buna mukabil on sekizinci asırda bile ressam loncasına dâhil olanlar eserlerini seyyar satıcılık yaparak satmaya çalışırlardı ve bir ressamın veya bir oymacı sanatkârın pazar yerinde veya köprübaşında sergi kurması mesleğin şerefine mugayir sayılmazdı.

***

Eski Yunan'da en yüksek medeniyet devrelerinde bile heykeltıraş ve ressamlar *işçi* addolunurlardı. Plutark'ın şu sözleri çok enteresandır:

Biz bir eserin kıymetini takdir fakat onu yapanı istihfaf ederiz. Yahut: *Pisa'daki Zevs veya Aargos'taki Hera heykellerini görüp*

takdir eden hiçbir aklı başında genç bu eserleri beğendiği için bir Phidias veya bir Apelles olmayı isteyecek değildir; çünkü bir eserin hoş olması ve beğenilmesi onu yapanın yolunda yürümemizi asla icap ettirmez.

***

Eski ve orta zamanlardan bize bir hayli sanatkâr ismi kalmışsa da şurası muhakkaktır ki o zamanlar umumiyetle bir sanat eserinin yaratıcısı o eseri para verip yaptırana nazaran pek ehemmiyetsiz addolunuyordu. Bir eseri yapan değil, yaptıran takdir edilir ve tabloların, heykellerin üzerinde bunların isimleri bulunurdu.

Misyonerler ve Koloniler

1900 senesinde Çin'de zuhur eden kargaşalıkların mühim bir sebebi de halk arasında misyonerlere karşı beliren hoşnutsuzluktu. Feragat ve muhabbetten başka vazifeleri olmayan misyonerlere karşı düşmanca tavır alabilecek alçak insanlar bulunduğunu duyunca, bu insanlar Çin gibi uzak bir yerde de olsalar, Avrupa'daki dindar Hıristiyanlar dehşetle ürpereceklerdir. Fakat muhabbet dininin mümessilleri ile eski ve yüksek bir kültürün çocukları arasındaki münasebet çok acayip bir çehre göstermektedir. Bu meyanda mezhep ihtilâflarının burada da sona ermediğini, her mezhebin kendisini en doğru ve Allah'a en çabuk götüren yol diye prezante ettiğini [sunduğunu] ve diğerlerinin zındıklık olduğu iddiasından geri kalmadığını zikredebiliriz.

Bu misyonerlerin Çin'de çocuklarla meşgul olan, küçük Çinlileri imana getirmeye uğraşan ve *Oeuvre de la Sainte-Enfance* adını taşıyan bir teşkilatları vardır ve her sene Çinli çocuklarına yardım ve bunları vaftiz için milyonlar sarf eder. Bu müessesenin çıkardığı nevsalin [yıllığın] Haziran 1897 nüshasında şunlar yazılıdır:

1884 senesinden beri 20552 tane çocuğu ölürken vaftiz etmek fırsatına nail olduk. Bunlardan 3558 tanesi bu sene içinde vaftiz edildi. Bütün bu küçük melekler, yukarıda, gökyüzünde imansız Çin'in hidayeti için uğraşmayacaklar mı?

Aynı nüshada 1893 senesinde Yunan eyaletini kasıp kavuran kıtlık felaketinden bahsediliyor. Bu dindar teşkilatın mukaddes misyonerleri şunları yazıyorlar: *Mukadderat bizim mesaimizi pek basitleştirdi, yani himayemiz altında bulunan çocukların mühim bir kısmını Allah yukarıya, kendi yanına aldı. Bir Hıristiyan memleketinde fevkalâde hüzün verici bir hâdise olan bu vakitsiz ölüm bu dinsizlik ve putperestlik diyarında bir neşe ve bir teselli âmilidir.*

Aynı mecmuanın yirmi birinci sayısında iki yüz elli sekizinci sayfada şunlar var: *Peking'deki Mukaddes Bâkire yuvasını ziyaret ediniz. Pek mütevazı bir kapısı vardır, fakat burası bu sene birçok yavruları cennete götüren bir kapı olmuştur. Yarım Dolar mukabilinde ve bakılmak üzere buraya bırakılan 873 çocuktan 843 tanesi, mukaddes su ile vaftiz edilip hayata yeniden doğduktan sonra ölmüşlerdir.*

Diğer bir keşişin aynı mecmuada çıkan bir raporundan: *Bize teslim edilen bir süt çocuğu ayda beş Frank'a mal oluyor. Bu sevgili ve küçük ruhların bizi mümkün olduğu kadar çabuk terk ederek gökyüzüne uçmaları için Allah'a dua ediyorum. Mamafih buna rağmen ölmeyecek olurlarsa onları besleyip terbiye edeceğimiz pek tabiîdir.*

Görüyorsunuz ya, melaike yetiştirmek de zannedildiği gibi pek kolay ve masrafsız değil.

Bu teşkilâta mensup müesseselerden biri aldığı neticeden iftihar duymalıdır, çünkü bakılmak ve buna mukabil Hıristiyan olarak yetiştirilmek için fakir halk tarafından kendisine teslim edilen 12000 Çinli çocuktan ancak 125 tanesi birinci yaşlarını bitirebilmişlerdir.

Piskopos Quierry bu *Oeuvre* teşkilatı misyonerlerini, her sene gökyüzüne vaftiz edilmiş 40 binden fazla masum ruh gönderdikleri için tebrik etmiştir. Buna rağmen misyonerlerin Çinlileri Hıristiyanlığın mükemmelliğine ve şefkatine inandıramamaları hayrete şayandır. Böyle anlayışsız bir halka sarf edilen emek ve yapılan masraf havaya gitmiş demektir değil mi?

***

Almanya kolonilerini kaybetmeden evvel bu kolonilerden birinde çiftlik işleten Gottlieb Bleibtreu adında biri o zamanlar Almanya'da çıkan *Windhuker Nachrichten* gazetesinde bir makale neşrederek çiftliğinin bulunduğu mıntıkadaki yerlilerden şikâyet etmektedir. Bu makaleden bazı yerleri aşağıya alıyoruz:

Çiftlikte çalışan Herero'lar (Cenubî Garbî Alman müstemlekesindeki yerli halkın ismi) kendilerine ve karılarına yetecek kadar yiyecek alamazlarsa ilk işleri oturup açlıktan şikâyet etmek oluyor. Bazen şikâyetlerini o mıntıkadaki hükümet mümessillerine kadar duyuruyorlar ve bizim bunlar hakkındaki herhangi bir şikâyetimiz o zaman mümessiller tarafından biraz şüphe ile karşılanıyor. Bu Herero'lar evvelce bize karşı isyan etmiş oldukları için bugün esir sayılmaktadırlar. Buna rağmen eski âdet ve ananelerinde mevcut olan küstahlıklarını terk etmezler ve böyle kabaca meydana vururlarsa yarın tekrar serbest olunca ne yapmazlar? Buralarda iş görebilmek için bir tek çare vardır, bu da muayyen bir hudut dâhilinde yerlileri cebren [zorla] *çalıştırmaktır.*

Bu Bleibtreu, pek hassas bir zat olduğu için, Herero'ların kendilerini aç bırakan efendilerine karşı gösterdikleri münasebetsiz tavırdan alınmış olabilir, hatta bu sebepten onları cezalandırmayı da düşünebilir. Bu onun şahsına ait bir meseledir. Fakat 23 Eylül 1906 tarihli *Hamburger Nachrichten* gazetesi de bu zata hak vermektedir ki bunu iyi bir alâmet diye telakki edemeyeceğiz.

***

1904 senesinde Schlettwein adında bir zat bir broşür neşretmiş ve burada şu fikirleri ileri sürmüştür: *Biz koloni siyaseti bakımından mühim bir noktaya gelmiş bulunuyoruz. Bir tarafta sıhhatli bir egoizm ve şuurlu bir kolonicilik, diğer tarafta müfrit bir insaniyetperverlik, manasız bir idealizm ve akılsızca bir yufka yüreklilik var. Her şeyden evvel Herero'ların mülkü olmasına müsaade edilmemelidir. Ve yalnız bu kadarla kalmayıp bunları mütesanit bir halk olmaktan çıkarmak için içlerinde millî hisleri uyandıran faktörleri de yok etmelidir. Herero'lar çalışmaya ve hiçbir ücret almayarak sadece boğazı tokluğuna çalışmaya icbar edilmelidirler. Seneler süren bir angarya onların hakkettikleri bir cezadır ve aynı*

zamanda en mükemmel bir terbiye usulüdür. Misyonerlerin vaaz ettikleri Hıristiyanlık hisleri ve birbirini sevmek prensipleri derhâl ve şiddetle men edilmelidir.

Bu satırları yazan adam Alman koloniler nezareti tarafından bütçe komisyonu müşavirliğine tayin edilmiş ve memlekette fikirlerini neşretmesi için kendisine propaganda seyahatleri yaptırılmıştır.

Bu Schlettwein nazariyesini tatbikat sahasına da geçirmiştir. Alman Rayştag'ının 6 Mart 1907 tarihli celsesinde tespit edildiği veçhile bu zat kendi çiftliklerinde ve haralarında çalıştırdığı yerli erkeklere günde bizim paramızla *yüz para* vermekte, kadınlara bir şey vermemektedir. Gene aynı celsede tespit edildiğine göre erkeklere yiyecek verilmekte fakat bunun ne olduğu tasrih edilmemektedir. Kadınlara ise çalışmalarının bedeli olarak *kır yemeği* verilmektedir. Bu *kır yemeği* tırtıllardan, kurbağalardan, çekirgelerden, farelerden ve yeşil ottan mürekkeptir.

***

Uzun zaman Alman müstemlekelerinde [sömürgelerinde] bulunmuş ve buralarda vazife görmüş olan Dr. Vallentin adında biri Berlin'de çıkan *Neuedeutsche Rundschau* mecmuasının Nisan 1894 nüshasında hatıratını neşretmiştir. Oradan şu parçaları alıyoruz:

Bakoko İsyanı hakkında (Bakokolar Afrika'da Kamerun taraflarında bulunan cesur bir zenci kavmidir) 13.3.1893 tarihinde yeni birtakım haberler aldım. Fakat bu haberlerin hiçbiri diğerini tutmuyor. Tenkil hareketini idare eden hâkim muavini Wehlau âsilerin köylerini yaktırırken kadın ve çocukların öldürülmesi hakkında da emir vermiş. Hiçbir erkeği esir almıyormuş. İlk raporunda 150 esirden bahsettiği hâlde şimdi ancak on iki-on beş kadar esir bulunduğunu yazıyor. Bunlar da yorgun, yaralı ve yarı ölü hâlde merkeze getirilmiş. Hepsi kadın ve çocuk. Zincirlere vurularak tekme ve yumruklarla hapishaneye götürülmüşler. Üç tanesi Alman bayrağının dalgalandığı direğin dibinde açlıktan ölmüşler.

***

17.3.1893: Bugün gene mahut Wehlau'ın yaptığı Bakoko Seferi hakkında birtakım malûmat aldım. Hakikaten çok korkunç şeyler. Esirler yakıcı güneşin altında ve günlerce Sodan adlı geminin güvertesine bağlı bırakılmışlar. Vücutlarındaki yaralarda ve iplerin kestiği yerlerde kurtlar yuva yapmış. Zavallılar bu işkenceyi hatt-ı istiva [ekvator] güneşi altında ve günlerce, en ufak bir yardım görmeden çekmişler. Nihayet zavallı esirler ölüm hâline gelince bizimkiler vahşi hayvanlar gibi kafalarına birer kurşun sıkıp hepsini gebertmişler.

***

31.3.1893: Bir müddet hasta yattım, bu sırada hâkim muavini Wehlau seferden dönmüş. Bir tek esir getirmedi. Buraya gelseler nasıl olsa yavaş yavaş ölecekleri için daha evvel vapurda öldürtmeyi tercih etmiş. Kendisiyle konuştum. Gülerek, "Kafalarına birer leblebi sıktırdım, öbür dünyayı boyladılar!" dedi ve devam etti: *Askerlerim hain yerlilerin kafa derilerini yüzmekte pek büyük bir hüner edindiler. Çenelerinin altına bıçaklarıyla bir çizgi çiziyorlar, sonra dişleri ve parmaklarıyla yapışarak yüzlerinin derisini saçlarıyla beraber zedelemeden sıyırıveriyorlar.*

***

4.5.1893: Bugün hâkim muavini Wehlau bir muhakeme yaptı!..

August Bell adında bir zenci bir saat çalmaktan maznun. Mahkeme huzuruna çıkarılıyor. Kendisine yapılan ilk hitap şudur: Ya saati çaldığını itiraf et yahut elli sopa yiyeceksin... Bell, "Hayır, ben saati çalmadım!" diyor ve derhâl dışarı çıkarılarak gergedan derisi bir kamçı ile elli defa sırtına vuruluyor. Tekrar içeri getirilince saati çaldığını itiraf etti. Bunun üzerine 6 sene (dikkat!! altı sene) hapse ve 100 Mark para cezasına mahkûm edildi ve ayrıca her ayın ilk cumartesi günü kendisine on beş kamçı vurulmasına karar verildi.

August Bell mahkemeye çıkarılmadan evvel, ilk tahkikat esnasında da 80 kamçı yemiş. İyi lisan bilmediği için biraz kekelerse derhâl itirafta tereddüt ediyor diye vurmaya başlıyorlarmış. Böyle sıcak bir günde ve öğle üzeri 80 defa bir gergedan derisini vücudunda hissetmenin ne olduğunu, böyle bir manzarayı seyretmiş olmayanlar takdir edemez.

***

20.6.1893: Duyduğuma göre üç mahpus asmışlar. Fakat hakikatte hâkim muavini Wehlau bunları eğlence olsun diye askerlere vermiş ve bunlar da zavallıları koyun keser gibi kesmişler. Makinist Gebhardt bu vakayı görmüş, bana şöyle anlattı: *Zencilere evvelâ bıçaklarını dürttüler ve ağız ve burunlarını kestiler. Sonra da kafalarını vücutlarımdan ayırdılar. Çünkü hâkim muavini Wehlau öldürürken silâh kullanmayın demiş...*

***

18.8.1893: Akşam üzeri Vali muavini Leist hapishaneden üç kadın getirtmiş ve gece yanında alıkoymuş. Bunların arasında Ekwe Bell'in kızı güzel Ngombe'de varmış. Ertesi sabah her üçünü hapishaneye iade etmişler. Ngombe'ye 5 Mark bahşiş verilmiş.

***

2.10.1893: Dün gece hapishaneden doğru gelen büyük bir gürültü beni uykumdan uyandırdı. Sokakta üç polis ile kıyafetinden vali muavini Leist'in adamlarından biri olduğu anlaşılan bir zenciyi münakaşa ederken gördüm. Ne oluyor diye sorunca, "Vali Leist hapishaneden kadın istiyor!" dediler. Fena hâlde canım sıkılarak yatağıma döndüm fakat hapishanenin içinde gitgide artan gürültü beni uyutmadı. Hem erkek hem kadın feryatları geceye yayılıyordu. Balkona çıktım, burada veznedar Hering'e tesadüf ettim. İkimiz birden bir kadının nasıl zorla yakalanıp üç üniformalı zenci tarafından vali konağına doğru götürüldüğünü seyrettik. Gece saat 4'te gürültü tekrar başladı. Ertesi sabah hiçbir

şeyden haberim yokmuş gibi ne olduğunu sordum. Bir zenci sıkılarak, "The Governor want a woman for..." yani "Vali bir kadın istemişti." dedi.

Dr. Vallentin'in hatıralarından alınan bu kısımlar kâfi değil mi?

***

Aynı müstemlekelerde cürüm işleyen medenî insanların kabahatleri nasıl cezalandırılırdı acaba?

İmparatorun inzibat meclisi 7 İkinci Kânun 1896'da toplanmış, yukarıda ismi gecen Wehlau'ı muhakeme etmiş ve müstemleke halkından üç esiri öldüren bu adamın mücrim olmadığına karar vermiştir. Çünkü katlin vuku bulduğu yerde bir müddet evvel isyan çıktığı için orada harp hâli var demekmiş. Yalnız öldürmenin şekli usulsüz bulunmuştur. Buna itiraz eden şahit, Kurvet kaptanı Becker, Kamerun'da bir mahpusun başı kesilerek öldürülmesinin pek tabiî olduğunu, çünkü aksi hâlde Avrupalıların korkak telakki edileceğini ifade etmiştir.

Bütün cinayetlerine mukabil Wehlau ne gibi bir cezaya çarpmıştır dersiniz? Rütbesini muhafaza etmek şartıyla başka bir vazifeye nakledilmiş ve 500 Mark para cezasıyla muhakeme masraflarını ödemeye mahkûm edilmiştir.

***

1903-1906 seneleri arasında Cenubî Garbî Afrika'sında iskân komiserliği yapmış olan Paul Rohrbach adında bir zat *Alman Koloni Politikası* diye bir kitap yazmış ve bu kitapta cezaya çarptırılmayacakları vaat edilerek teslim alınan Herero'ların kurşuna dizildiğini zikretmiştir.

***

Aynı kitapta okunduğuna göre Kongo taraflarında 1907 senesine kadar el kesmek, kâfi derecede kauçuk vermeyen köyleri yakıp ahalisini kurşuna dizmek gibi âdetler devam etmiş ve bu hareketlere beyaz memurlar bizzat iştirakte bulunmuştur.

Kolonilerde bu gibi insanca (!) muamelelerde bulunmak her milletin, bilhassa Fransız, İngiliz ve Hollandalıların günlük âdetleri meyanındadır ve Kongo'da bugün bile, bir siyah ile bir beyazdan olan çocuğu devletin malı ve esiri addeden bir kanun mevcuttur. Bütün bunlar Hıristiyan ve şefkatli Avrupa kavimlerinin yerli halka nasıl kültür götürdüklerini pek güzel anlatır.

1900 senesinde Avrupalıların Çin'e karşı yaptıkları harpta müttefik orduların etrafa saçtıkları dehşet, halka reva gördükleri zulüm ve yağmacılık bu medeniyetin nasıl yayıldığına başka bir misaldir.

Din ve İman

Hıristiyanların sakınmak mecburiyetinde oldukları *yedi büyük günah* putperestlik devri müneccimlerinden [falcılarından] kalma bir ananenin mahsulüdür ve Stoik filozoflar vasıtasıyla Hıristiyanlığa girmiştir. Horatius devrinde bile bu itikat bilinmekte idi.

***

Johanna Resul'ün birinci umumi risalesinin beşinci babının yedinci mısraı şöyledir: *Zira semada şehadet edenler üçtür: peder, kelâm ve Ruhulkudüs ve bu üç birdir.*

Bu ibareyi dogmatikler Hıristiyanlıktaki teslis itikadına esas olarak alagelmişlerdir. Hâlbuki Katolik ulemasından Kral Künstle 1905 senesinde neşrettiği *Johanna İncili'nin Menşei* adlı kitabında bu ibarenin İsa'dan sonra dördüncü asırda ve zındıklardan Priscillian tarafından risaleye ilâve edildiğini ispat etmiştir.

Esatirdeki [mitolojideki] Dionysips'un annesi Demeter'in unvanı da Meryem gibi *mukaddes bâkire* idi ve Asurî hükümdarlarından birçoğu ve bu meyanda Asurnasipai, Asurbanipal ve Sargon analarının bâkire mabut [tanrı] Istar olduğunu iddia ederlerdi. Hâlbuki bu adamların anaları ve babaları tarihçe malûmdur ve zamanlarında da herkes tarafından bilinirdi.

***

Birinci Kânun'un yirmi beşinci günü gece yarısı uzun geceler sona erer ve gökyüzünün şark tarafında *bâkire* burcu zuhur eder. İsa'nın doğumunun bugüne getirilmesinin ve anasının bâkire olduğu masalının uydurulmasının sebebi de budur. Nitekim Asurî hükümdarları da doğumlarını bu burcun zuhuru ile birleştirirlerdi.

Katolik kilisesi bugün bile Meryem'in bâkireliğini ve Ruhulkudüs vasıtasıyla Meryem'e nefh eden [üfleyen] Allah'ın, İsa'nın babası olduğunu öğretmektedir. Protestan kilisesi de İsa'nın babasının Allah olduğu hususunda Katoliklerle beraberdir. Hâlbuki Matyos İncili'nin birinci faslında son mısralar şöyledir: *...ve Yusuf uykudan uyanınca Allah'ın melaikesinin kendisine verdiği emre uyarak zevcesini kabul eyledi ve sonra zevcesi ilk oğlunu doğuruncaya kadar onunla temasta bulunmadı ve doğan bu masumun adını İsa koydu.*

Ve aynı Matyos İncili'nin on üçüncü babının elli beş ve elli altıncı mısralarında İsa'dan şöyle bahsolunur: *Bu adam bir dülgerin oğlu değil mi? Anasına Meryem ve biraderlerine Yakup ve Yuşa ve Şemun demezler mi ve cümle hemşireleri yanımızda değil mi?*

İncil hata etmez ama yalnız muayyen muhitlerin [belirli çevrelerin] ve müesseselerin [kurumların] işine geldiği zaman...

***

İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu iddiasına benzeyen masallara daha eski devirlerde pek çok tesadüf edilir. Hatta filozof Eflâtun daha sağ iken anası Periktion'un onu mabut Apollon'dan kazandığı efsanesi dolaşmaya başlamıştı. Bunun gibi Roma İmparatoru Augustus da Apollon'un oğlu idi. İskender ile Romalı kumandan Scipio'nun babaları ise Zeus idi. O devir muharrirlerinden Origines diyor ki: *Eflâtun hakkında böyle bir masal uydurulmasının sebebi, alelâde insanlardan ziyade bir ruh kuvveti ve hikmet gösteren bir adamın yüksek ve ilahi bir tohumdan gelmesi icap edeceği hakkındaki düşünceydi.*

Bu sözleri İsa hakkında da aynen kullanabiliriz.

***

Vatikan'daki kardinaller meclisinin 1870'te verdiği bir karara nazaran yalnız İsa Bâkire Meryem'den doğmuş olmayıp Meryem'i de annesi Anna bâkire iken doğurmuştur.

***

Budda'nın da bâkire Kraliçe Marya tarafından dünyaya getirildiği söylenir. Rivayete nazaran Budda doğarken (tıpkı İsa hakkında söylendiği gibi) gökten nur inmiş, melaikeler görünmüş ve dünyaya selâmet ve bütün mahlûklara neşe ve sükûn getiren ve Allah ile insan arasındaki düşmanlığı dostluğa çeviren bu çocuk için ilahiler söylemiştir. Burada da dindar bir peygamber, bu çocuğun istikbalde Mesih, yani Münci [kurtarıcı] olacağını haber vermiştir.

***

İsa'nın öldükten üç gün sonra tekrar dirilmesi hikâyesi Babillilerin nisanda yaptıkları büyük *basübadelmevt* bayramını hatırlatmaktadır. Burada da Hıristiyanlarda olduğu gibi, ilkbahar başlangıcında Marduk'un tekrar dirilmesi şerefine mukaddes alaylar tertip edilirdi. İsa'nın ölümünde tutulduğu söylenen güneş Babil'de de tutulmuştur. İsa'nın sıfatlarından biri olan *insan hâline gelmiş* Allah mefhumu Babil'de mevcuttu.

***

İmparator Pompejus zamanında Tarsus'ta İran'dan gelen Mitra dini çok yayılmıştı. Bu dinin ananelerinden biri de yeni imana gelenleri mukaddes bir su ile takdis etmekti. Bu şekilde o kimsenin eski hayatı ölür ve kendisi yeni bir hayata doğmuş farz olunurdu. Bu itikat ile, havariyundan Tarsuslu Pavlus Resul'ün Hıristiyanlığa soktuğu vaftiz usulü arasındaki büyük müşabehet [benzerlik] meydandadır.

***

Hıristiyanlıktan evvelki zamanlarda da ibadethanelerde org çalınması âdetti. Bilhassa Oziris bayramlarında *Allah'ı uykudan uyandırmak* için musikişinaslar bütün hünerlerini gösterirlerdi.

***

Papalar kendi mezheplerine *Katolik* mezhebi adını verirler. Bu kelime lügatte *umumi* demektir. Hâlbuki dünyadaki insanların ancak üçte biri Hıristiyan, bu Hıristiyanların da 120 milyon kadarı Ortodoks, 170 milyonu Protestan ve ancak 260 milyonu Katolik'tir. Yani kendisinin umumi din olduğunu söyleyen Katolik mezhebinin sâlikleri, bütün Hıristiyanların yarısından ve dünyadaki insanların da yedide birinden daha azdırlar.

***

Hıristiyanlıkta birçok benzerleri meyanında şu hakikat de halka ve çocuklara öğretilir: *Meryem anasından doğup dünyaya gözlerini açmadan evvel de aklına sahipti. Bunun için daha anasının karnında iken Allah'ı ve Ahiret'i bildiğine, insanların gayesine ve bu gayeye varmak için lâzım gelen vasıtalara vakıf olduğuna iman etmeliyiz. Hâlbuki bunları öğrenmek için diğer insanların en akıllıları bile uzun seneler düşünmeye, tahsil ve dua etmeye muhtaçtırlar.*

***

Salzburg şehri baş piskoposu olan bir kardinal, 1905 senesinde bir *Çoban Mektubu* (büyük Katolik ruhanîlerinin ve papanın cemaatlerine yaptıkları bir nevi tamim [bildiri]) yazmıştır. Bu mektupta papazların kuvvetinden bahsolunurken şöyle denilmektedir: *Yeryüzünde bu kuvvete benzer başka bir kuvvet var mıdır? Hükümdarların ve kralların kuvveti bunun yanında hiçtir. Hatta gök yüzünde bile bir papazın kudretine mümasil [benzeyen] bir kuvvet yoktur. Gerçi orada etrafına bakınırsan birçok peygamberler, patrikler, şehitler, din fedaileri ve mukaddes bâkireler görecek ve Allah'ın tahtının etrafında melaikelerin dolaştığını seyredeceksin fakat bunlardan hangisi seni günahlarından kurtarabilir? Rab İsa'nın anası Meryem bile buna muktedir değildir. Hâlbuki biz günahlarınızı çıkararak sizi temizlemeye muktediriz.*

Ve devam ediyor: *Bir rahip ekmek ile şarabı takdis edince bunlar İsa'nın vücudu ve kanı olmuş olur. Allah'ın oğlu, dünyanın*

ve ahiretin hâkimi İsa bile görüyorsunuz ki bizim irademize tâbidir. İsa kendi üzerinde; vücudu, eti ve kanı üzerinde hâkim olmak salâhiyetini Katolik mezhebine vermiştir.

***

Katolik kilisesi bugün bile şeytanın vücut sahibi bir mahlûk olarak insanlar arasında dolaştığına inanır. 14 Temmuz 1891'de Aurelian ismindeki bir keşiş Augsburg ve Eichstadt piskoposlarının müsaadesiyle bir çocuğun vücudundan şeytanı tardetmiş [kovmuş] ve buna dair otantik bir rapor tanzim edip âmirlerine sunmuştur. Bu raporda *bu devirde şeytanın insan vücuduna girip saklanacağını inkâr eden kimse artık Katolik kilisesinin yolunda yürümediğini itiraf etmiş olur* deniyor.

***

Protestan ve Katolik mekteplerinde bugün bile Allah'ın dünyayı altı günde, bir hiçten yarattığı ve Âdem'in balçıktan, Havva'nın da Âdem'in kaburga kemiğinden halk edildiği [yaratıldığı] öğretilir. Ve bu masal bir mitoloji olarak veya hilkat meselesini kilisenin nasıl safderunca izah ettiğine bir misal olarak değil, gökten inmiş bir hakikat olarak talebeye sunulur. Biraz gözü açık olup da bu hakikatten şüphe etmek cesaretini gösterenler din dersinden kırık not alarak sınıfta kalmak tehlikesine maruzdurlar. Kilise ve devlet, imanları sağlam teba ve ümmet yetiştirmeyi işte bu gibi vasıtalarla temin ediyor.

***

İncil'deki akıllıca hikâyelerden biri de şu aşağıda anlatacağımız hikâyedir:

Benî İsrail [İsrail oğulları] peygamberi Davud, Allah'ın emri üzerine İsrail ve Yahuda kavimlerinin nüfusunu saydırmaya karar verir ve bu işi kumandanlarından Joab'a havale eder. Joab'ın bu hareketin günah olacağı yolundaki itirazları faydasız kalır ve böylece bütün halk sayılır. Her şey bittikten sonra Davud, yaptı-

ğı işin günah olabileceğini düşünerek vicdan azabı duyar ve Allah'a ellerini açarak, "Günah işledim yarabbi, kusurumu affet!" diye dua eder. Allah ise Davud'a şu üç cezadan birini seçmesini söyler: "İstersen memaliğinde yedi sene kıtlık olsun, istersen düşmanların seni üç ay takip etsinler ve sen onlardan kaçmaya mecbur ol yahut istersen memleketinde üç gün taun [veba] hüküm sürsün!" Hükümdar peygamber tebaasını pek sevdiği için taunu kabul eder ve halktan yetmiş bin kişi üç günde ölür. Bu işte kabahatin olsa olsa kendisinde olabileceği ancak şimdi aklına gelen Davud, Allah'a tekrar yalvarır: "Yarabbi, işte bu günahı işleyen benim fakat bu koyunlar (*İncil*'de halk daima koyun diye yâd ediliyor ki bu pek sebepsiz olmasa gerektir) ne yaptılar ki onları da cezalandırdın?" Fakat Allah meseleyi kapanmış farz ederek fazla kurcalamaz.

İşte, ilk ve orta mekteplerde çocuklara Allah'ın adaleti böyle öğretiliyor. Aynı zamanda bu suretle Davud'un bir hükümdara yakışan meziyetleri ile Yahudilerin medeniyet seviyesi de gösterilmek isteniyor. Hâlbuki bu misal daha ziyade Benî İsrail'in barbarlığına, geriliğine ve batıl itikatlarına misal gösterilmelidir. Bu şekli ile ancak din tedrisatının ne korkunç bir zehir olduğuna bir misal olarak kalıyor.

***

Commer isminde bir zat vardır. Zelzeleyi "şeytanın titremesi" diye izah eder, cennet ve cehennemin nasıl olduğuna dair nazariyeler ortaya koyar. Dünyanın güneş etrafında döndüğünü, inkâr eder, Foucault'nun rakkas nazariyesinin [teorisinin] doğru olmadığını söyler, dünyanın yirmi dört saatlik altı günde yaratıldığını öğretir ve sihirbaz kadınların diri diri yakılmasına taraftardır.

Bu adam neci midir? Papa'nın vekilidir, ilahiyat ve hukuk doktorudur ve Viyana Üniversitesi'nde ordinaryüstür. Ne zaman mı? Umumî harbin sonlarına kadar.

***

Yirminci asır başlarında Avusturya'da izdivaç hakkındaki geri mevzuatı kaldırmak için mücadele eden ve karı-koca arasındaki ayrılmayı külliyen men etmenin manasız olduğunu akıl, mantık ve ahlâk delilleriyle ispata çalışan uyanık birtakım kimselere papazlar, mukabil delil olarak Allah'ın cennette Âdem ile Havva'yı ayrılmamak üzere nikâhladığını söylemişlerdir.

***

Papa Dokuzuncu Pi bir tamim neşrederek bazı memleketlerde yayılmaya başlayan birtakım kanaatlerin yanlış olduğunu ve bunlara inananların melun sayılacağını bildirmiştir. Bu uzun tamimin bazı maddelerini aşağıya alıyoruz. Dikkat edin, okuyacağınız şeyler Papa'nın telin ettiği [lanetlediği] fikirlerdir.

- *Roma Katolik kilisesinin kararları ilmin terakkisini* [ilerlemesini] *men eder.*

- *Protestanlık da Hıristiyanlığın diğer mezhepleri gibi bir mezheptir ve buna salik olanlar da diğerleri gibi Allah'ın makbulüdür.* (Bu fikir telin edilerek Protestanların Hıristiyan olmadığı iddia edilmiş oluyor!)

- *Mekteplerin idaresi devlete ait olmalıdır ve diploma vermek, muallim tayin etmek de devletten başka bir makama ait olmamalıdır.* (Kilise buna da itiraz etmekle üniversitelerin ve mekteplerin tekrar papazlara teslimini istemiş oluyor.)

- *Devlet, her tebaasına kilise ile alâkası kesilmiş olsa dahi yardım etmelidir.*

- *Evlenmek, nişanlanmak ve boşanmak işleri dünya makamlarına aittir.*

Bu tamimin bazı maddelerinde bugün de zındıkların ve dinsizlerin diri diri yakılması lâzım geldiği kaydedilmektedir. Zaten Katolik kilisesince Katolik olmamanın cezası ölümdür ve piskoposlar her yerde dinsizleri ve zındıklar takip ve imha edeceklerine dair Papa'ya yemin ederler.

***

Papa Onuncu Pi'nin 4 Temmuz 1907'de neşrettiği tamim de fevkalâde enteresandır. Bu tamime göre, mesela yeryüzündeki her meselede, hatta en derin fen ve ilim meselelerinde bile son hüküm kiliseye aittir ve doğru ile yanlışı burası tefrik edecektir [ayıracaktır].

İncil hakkında yapılan tetkikatın hepsi yanlıştır. Tekmil Kitab-ı Mukaddes'te hatalı en ufak bir kelime bile yoktur, bu kitabın her satırı üzerinde Allah'ın ilhamı dolaştığı için onun her kısmı hatadan münezzehtir ve Kitab-ı Mukaddes'i diğer insan kitaplarını okuduğumuz zamanki mantıkla okumamalıdır.

Tarih ilminin zikrettiği hakikatlerle *İncil*'deki rivayetler arasında tezat olursa, tarih hata ediyor demektir. Kilisenin iptidadan [başlangıçtan] bugüne kadar yaydığı her fikir, verdiği her hüküm, yaptığı her iş mükemmeldir.

***

Haçlı seferleri esnasında vaftizin çırılçıplak yapılması âdetti. Ve dindar şövalyeler istila ettikleri yerlerde yakaladıkları Müslüman kadınları soyarak vaftiz etmekten pek hususî zevkler duyarlardı.

***

Günah çıkaran papaz, günahını çıkardığı kimseyi dövmek hakkına malik idi. Azizelerden Elizabeth bu yüzden Marburglu Konrad'ın çok dayağını yemiştir.

Almanya İmparatoru Sigismund'un karısı Barbara her zaman kocasına hıyanet eder, kocası tarafından yakalanır fakat affedilirdi. Çünkü Sigismund da sadakat işlerinde evliyalık iddia edecek hâlde değildi. Kocası öldükten sonra Koniggratz civarında Melnik şatosunda yaşamaya başlayan Barbara, maiyetinde yüzlerce âşık beslerdi. Buna rağmen bazı günler şatonun civarından geçen adamların peşinden koştuğu olurdu. O zamanlar yazılmış bir tarih, bu kadın hakkında şunları kaydediyor: *Gözlerini gaflet perdesi o derece bürümüştü ki İsa'ya muhabbetlerinden dolayı ölen bâkirelere, dünya nimetlerine hor baktıkları için, aptal derdi ve bu*

hayattan sonra başka bir hayat olmadığını ve vücutlarla beraber ruhların da mahvolduğunu iddia ederdi.

***

1905 senesinde Mainz'de *Cehennem* adlı bir kitap çıkmıştır. Muharriri Münster Üniversitesi profesörlerinden Dr. Joseph Bautz isminde biridir. Bu derin ilim ve fen kitabında müellif, cehennemin mevcudiyetini, mahallini ve sair hususiyetlerini tespit etmektedir. Bilhassa otuz altıncı sayfadan itibaren varılan neticeler fevkalâde kıymetlidir! Bu keşiflere nazaran cehennem, bizim dünyamızda ve kürenin ortalarındadır. Fakat bu kadarla kalmayan müellif daha derin tafsilâta [ayrıntıya] girişmiş ve cehennemin topografik bir haritasını yapmıştır. Buna nazaran, cehennem dört kattır. Asıl ateşli kısım en alttadır; diğer kısımlar günah derecelerine göre biraz yanlarda ve üstte yerleşmişlerdir. Şu katta falanca oturur veya oturacaktır, beriki katta da filancanın mekân tutması mukarrerdir [kararlaştırılmıştır].

Profesör bu yeraltındaki cehennemin hepimizi alıp almayacağını da düşünmüş, diyor ki: *Farmasonluk* [masonluk], *liberalizm ve dinsizlik yüzünden zamanımızda bu cehenneme gideceklerin adedi pek fazla ise de arzın ortasındaki ufak bir kısım bile milyarlarca insan almaya müsaittir.*

Bu profesör yanardağların mahiyetini de pek güzel izah ederek ilme de hizmette kusur etmemiştir: Bunlar *cehennemin bacaları*dır.

***

1902 senesinde Prusya Protestan Kilisesi Yüksek Meclisi, mekteplerdeki tedrisatı birleştirmek için birtakım kararlar almıştır. Bunlar bugün de bütün vilayetlerde tatbik edilmektedir. Bu kararlara nazaran çocuklar şunları ezbere öğrenmeye mecburdurlar: Ahd-i Atik'ten 20-40 ve Ahd-i Cedit'ten 100-110 sure; 6 mezmur; 20 kilise şarkısı ve Luther'in küçük din kitabından beş fasıl.

Ve bunlar 10-11 yaşlarındaki çocuklara ezberletiliyor. Zavallıların günahları nedir acaba?

***

1885 senesinde meşhur Fransız muharrirlerinden ve serbest fikirlilerden Leo Taxil hidayete ermiş ve Katolik mezhebine girmiştir. Papanın Paris'teki vekili bu yeni dindaşı derhâl himayesi altına alarak ondan kalemini bademe [bundan sonra] Allah'ın kilisesi için kullanmasını talep etmiştir.

Bunun üzerine Leo Taxil birçok eserler yazmış ve neşretmiştir. Gerçi bunlar çılgınlık ve zırvalık bakımından emsalsiz şeylerdi fakat buna rağmen Katolik matbuatın, Katolik ruhanîlerinin, hatta bu yazıların hiçbirini gözünden kaçırmayan Papa On Üçüncü Leo'nun pek çok takdirini kazanıyorlardı. Yeni Katolik bu kadarıyla de iktifa etmeyerek daha büyük işler görmek için Dr. Kari Hacks adında birisiyle birleşti ve dünyaya Kant'tan yüz sene sonra, tabiî ilimlerin ve fiziğin alıp yürüdüğü bu asırda bir ibret dersi vermeye teşebbüs etti:

Dr. Kari Hacks ilk iş olarak Dr. Bataille müstear ismiyle *On Dokuzuncu Asırda Şeytan* diye bir kitap neşretmiştir (1892). Bu eserde müellif muhtelif memleketlerde yaptığı seyahatleri ve buralarda şeytan hakkında gördüğü ve duyduğu şeyleri roman şeklinde anlatmaktadır.

Mesela müellif, şeytanların Papa'sı Pike'yi ziyaret, etmiş ve bunun yazıhanesinde yedi şeytan piskoposunun bulunduğu Charleston, Roma, Berlin, Washington, Montevideo, Napoli ve Kalküta şehirlerine bağlı bir telefon görmüştür.

Baş şeytan Pike, kolundaki bileziğe dokununca bir kuş gelip onu alıyor ve birkaç dakikada 50 milyon mil uzağa götürüyormuş. Böylece muhtelif yıldızlardaki şeytanların faaliyetini teftiş mümkün oluyormuş.

Müellif Londra'da bu şeytanların yaptıkları mucizeleri gözleriyle görmüş. Mesela bir masa bir dakikada bir timsah olmuş, bu timsah piyanoya oturup acayip melodiler çalmaya başlamış ve ev sahibi kadın hayretten donakalmış.

Kitap sonuna kadar bu şekilde devam etmektedir.

Leo Taxil'in mesai arkadaşlarından diğer biri de İtalyan Margiotta idi. Bu zat da 1894'te *Masonların Üstad-ı Âzâmı Adriano Lemmi* adında bir kitap yazmıştır. Bu eser ona birkaç ay içinde 50.000 Frank kazandırmış ve Paderborn şehrindeki tâbi Schöningh Alman Katoliklerini de bu şaheserden istifade ettirebilmek için derhâl Almancaya tercümesini neşretmiştir. Bu kitapta şeytanlara papalık eden Mason Remmi'nin Roma civarında ikamet ettiği Palazzo Borghese'de adamakıllı bir devlet teşkilâtı kurduğu; bir salibi İsa'nın başı aşağı gelmek üzere elinde tutup sallayarak *şeytana hürmet* olsun diye bağırdığı; yazdığı her mektuba Katolik mezarından çalınmış kemiklerden mamûl bir bıçakla esrarengiz delikler deldiği, masonlar arasında yapılan ziyafetlerde müritlerine şeytan şarkıları söylettiği ve hususî odalarda kadınlarla müthiş cümbüşler tertip ettiği yazılıdır. (Bu cümbüş odaları hakkında Taxil'in yazıp Paderborn'da tâbi Bonifatius'un neşrettiği *Üç Nokta Biraderleri* kitabında daha mufassal malûmat verilmektedir.) Bu kitabın mukaddimesinde [önsözünde] ise şöyle denilmektedir: *Biz hiçbir peşin hükmün veya gizli bir maksadın tesiri altında değiliz. Sadece mukaddes pederimiz papanın emri ile farmasonluğun iç yüzünü göstermek istiyoruz.*

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Taxilmahud [bilinen] Hacks'le birlikte 1895'te *Miss Diana Vaughan* adında bir hatırat kitabını forma forma neşre başlamıştır. Burada şeytan tarafından elde edilen fakat sonra hidayete dönen genç bir kızın maceraları, kızın lisanından tasvir ediliyordu. Bittabiî böyle bir şahıs yoktu ve bütün vakalar bu muharrir maskaralar tarafından uydurulmuştu. Fakat bu hatırat Katolik dünyasında fevkalâde rağbete mazhar oldu, münekkitler tarafından göklere çıkarıldı ve adamakıllı satış yaptı.

Bu eserde yazıldığına göre hatıraların kahramanı Miss Vaughan 29 Şubat 1874'te, anasıyla şeytan Bitru'nun birleşmesinden dünyaya gelmiş. 10 yaşında iken üstat mertebesine ererek Amerika'da bir şeytan kolejine tayin edilmiş. Bu sırada baş şeytan ve

mason Asmodeus yanında on dört şeytan muavini olduğu hâlde gelerek, havariyundan Markus'un arslanının kendi eliyle kestiği kuyruğunu Diana'nın boynuna sarmış. Bir kere de kızı öpmüş.

Bu zırvaları burada daha fazla uzatmaya imkân yoktur, her yeni vaka insanın yeniden tüylerini ürpertecek derecede saçma ve korkunçtur. Mesela aynı şeytan Bitru'nun diğer bir kızından bahsedilmektedir. Sophie adındaki bu kız babası tarafından emzirilmiş, sonra baştan çıkarılmış, bu şekilde şeytan Bitru, Sophie'nin hem babası hem süt anası hem kocası oluyormuş.

Almanya Katoliklerinin gazetesi *Germania* 1895'te bile mütemadiyen bu hikâyelerin hakikat olduğunu iddiada devam etmiş, parça parça iktibaslarda bulunmuştur. Diğer Katolik gazeteleri de bu işte geri kalmamışlar ve bu deli saçmalarını karilerine sunmak için birbirleriyle yarış etmişlerdir.

Taxil, kendi uydurduğu Miss Vaughan ağzından Roma'daki Başkardinal Parochi'ye bir mektup yazmış, hak yoluna döndüğünü bildirerek kiliseye 500 Frank teberru etmiştir [bağışlamıştır]. Bu mektuba kardinalin verdiği cevap şudur:

Roma: 16 İkinci Kânun 1895, Muhterem Matmazel ve Rabbimin kızı

29 Teşrin-i Sâni tarihli yazınızla hatıralarınızı aldım. Gönderdiğiniz 500 Frank da geldi. Bunun yarısını arzunuz veçhile farmasonluk aleyhindeki kongreye verdim. Diğer yarısını mukaddes papamızın emrine vazettim. Mukaddes papa size teşekkür etmeye ve sizi bilhassa takdis etmeye beni memur ettiler. Sizin şeytandan kurtulup hakka dönmeniz benim bildiğim hidayetlerin en büyüğü ve en şahanesidir. Şu anda hatıralarınızı yakıcı bir alâka ile okuyorum...

27 Mayıs 1896'da Papa'nın mahrem kâtibi Verzichi, Papa hazretlerinin emirleri üzerine Miss Vaughan'a bir mektup yazarak mukaddes pederin bu hatıraları pek büyük bir memnuniyetle okuduğunu bildirmiştir.

1896 senesinde 26 Eylül'den bir Teşrin-i Evvel'e kadar Trient'de Farmason Düşmanları Kongresi toplanmıştır. Bu kong-

reyi yirmi iki kardinal, yirmi üç başpiskopos, yüz on altı piskopos ile Papa On Üçüncü Leo'nun takdisleri şereflendirmiş ve takviye etmiştir. Daha kongreden iki ay evvel Taxil, Farmason Düşmanları Birliği'nin merkezî icra komitesi reislerinden biri sıfatıyla papa ile mülâkat etmiştir.

29 Eylül tarihli içtimada Fransız Abbe de Bessonies bir nutuk irat ederek [söyleyerek] Miss Vaughan'ın hatıralarını bütün farmason düşmanı Fransızların bir hakikat olarak kabul ettiklerini söylemiştir. Leo Taxil bizzat kürsüye çıkmış ve *kiliseye ettiği hizmetlerden dolayı* fevkalâde alkışlanmıştır. İşin asıl feci tarafı, Leo Taxil 19 Nisan 1897'de Paris'teki Coğrafya Cemiyeti'nin konferans salonunda, şimdiye kadar yaptığı bütün işlerle yazdığı bütün kitapların tamamen şuurlu olarak hazırlanmış tek ve büyük bir yalandan başka bir şey olmadığını ilan etmiştir. Son söz olarak da salonda bulunan birçok Katolik ruhanîleri ile gazetecilere şunları söylemiştir:

Muhterem pederlerim, Katolik matbuatındaki meslektaşlara ve piskopos pederlerimize, hayatımın en büyük ve en güzel alayını hazırlamakta bana yardım ettiklerinden dolayı teşekkür ederim.

***

Prof. F. Delitzsch isminde pek âlim bir zat 1901-1902 senelerinde *İncil* hakkında fevkalâde kıymetli konferanslar vermiştir.

Bu zat, konferanslarında *İncil* hakkındaki bilgilerin son hafriyatlarda [kazılarda] bulunan çivi yazısı kitabeleri sayesinde adamakıllı genişlediğini ve daha esaslı temellere dayandığını göstermiştir. Bu kitabelere nazaran Yahudilerin arz-ı mukaddesi olan Kenan diyarı, Babil'in medenî bir vilayeti idi ve burada Babil hukuku hüküm sürmekte, ticaret ve ilim gene Babillilerin elinde bulunmakta idi. Cumartesi günü Babil Bayramı idi. *Tevrat*'taki birçok hikâyeler, mesela tufan, hilkat, cennetten kovulma, cennet ve cehennem, ölümden sonra dirilmek, melaikeler, şeytanlar, hatta muayyen manada Monoteizm bile menşelerini Babil'den alıyordu. Malûm olduğu üzere Yahudilerin Allah'ın birliğine

inanmaları iptidadan beri bugünkü şekilde değildir ve *Tevrat*'ın ilk kitaplarında daima, *diğer kavimlerin Allahlarından kuvvetli olan Yahudilerin Allah*'ından bahsedilmektedir.

Bu hususları konferanslarında ilmî esaslara dayanıp izah ve ispat eden ve dünya ilim âleminin takdirini kazanan mütehassıs âlim Delitzsch birçok taraflardan da şiddetli hücumlara uğradı. Mutaassıp zümreler İsrail kavminin orijinalitesini vikaye [koruma] ve mukaddes itikatların sarsılmasını men için müspet ilimlerden biri olan Asirioloji [Ortadoğu uygarlıkları bilimi] aleyhine harp açtılar. Bu ilmin bütün keşiflerini tamamen ret ve inkâr ettiler. Yani yirminci asır başlarında Almanya'da geniş halk kütleleri; Yahudilerin, bu bütün müstakil tarihleri müddetince ne siyasî cephede ne de medenî cephede bir şey başaramamış olan parazit kavmin, daha medenî bir kavim olan Babillilerin talebesi olduğunu öğrenmekten men edilmek isteniyordu.

Ve bütün bunlar niçin? Çünkü küçük bir zümre, bir rahip zümresi *Tevrat* ve *İncil*'in Allah tarafından kelime kelime yazdırıldığına inanıyor veya inanmış görünüyor. İşte bu yüzden hâlâ Yuşa'nın bir sözü üzerine güneşin hakikaten yerinde durduğuna ve diğer masallara inanan insanlar var. Hâlbuki bundan iki bin beş yüz sene evvelki medeniyete nazaran Yahudilerin seviyesi, bugünkü medeniyete nazaran mesela Arnavutların seviyesine müsavi idi.

Seyahatler, Keşifler, İcatlar

Kristof Kolombus dünyanın yuvarlaklığı esasına dayanan keşif seyahatine çıkınca kilise kendisini zındık ilan etti ve Salamanka'da toplanan ruhanî meclis Kolombus'un arkasından lânet yolladı. Bu papazlar *Tevrat*'ta, mezmurlarda, Benî İsrail peygamberlerinin kitaplarında, *İncil*'de, havariyun mektuplarında ve azizlerden Chrysostomus, Augustinus, Hieronymus, Gregorius, Basilius, Ambrosius vesairenin eserlerinde dünyanın yuvarlak olmadığına dair sarih hükümler bulunduğunu gösteriyorlar ve böylece dünyanın yuvarlaklığının münakaşaya mevzu olmasını bile küfür sayıyorlardı.

Kolombus döndükten; hatta Macellan 1522 yılında dünyayı dolaşıp geldikten sonra bile kilise dünyanın yuvarlaklığını kabul etmemiştir.

***

Malûm olduğu üzere manzume-i şemsiye nazariyesini bulan, yani dünya ve sair seyyarelerin güneşten koptuklarını ve onun etrafında döndüklerini ispat eden Kopernikus'tur (1473-1543). Bu zatın kitapları Galilei aleyhindeki dava münasebetiyle 1616 senesinde Katoliklerin memnu kitaplar listesine konmuş ve bu listeden ancak 1754'te çıkarılmıştır. Katoliklerin *kitap komisyo-*

nu dünyanın müteharrik [hareketli] olduğunu öğreten kitapların basılmasına 1822'de izin vermiştir. Yani o zamana kadar imanlı Katolikler nazarında güneş, dünyanın etrafında dönüp durmakta idi.

Hâlbuki bu tarihten iki bin yüz sene evvel bir Aristarch güneşin değil, dünyanın döndüğünü bulmuş ve ilan etmişti.

***

Luther de Kopernikus'un keşfine bir cinnet nazariyle bakıyordu ve buna şu mühim hakikati sebep gösteriyordu: Tevrat'ta yazılı olduğu üzere Yeşu Peygamber güneşi durdurmuştu. Demek müteharrik olan arz değil güneşti.

***

Kepler Kanunları da aynı Katolik komisyon tarafından memnu kitaplar indeksine dâhil edilmiştir. Çünkü bunlar Kopernikus'un sistemini takviye etmekteymişler ve bu komisyon Allah'ın serbest iradesini kayıt ve şartlara bağlayan bir *kanunu* kabul etmeye asla taraftar olamazmış.

Bu kararda Katolik ruhanîlerinin Allah'ın bu serbest iradesine icra-yı tesir ederek iyi hava veya yağmurlu hava yaptırmaları hususuna müsaade edilmiştir. Çünkü kazanç kapılarını ve halkı elde etmek yollarını ihmal etmek asla doğru değildi.

***

Giordano Bruno kâinatta birçok dünyalar bulunduğunu iddia ettiği için 16 Şubat 1600 tarihinde Roma'da diri diri yakılmıştır. Bittabii kilisenin bu cinayette bir kabahati yoktu. Çünkü o mutat [alışılageldiği] üzere maznunu [sanığı] dünya hâkimlerinin eline teslim ederken (bütün sihirbazlık meselelerinde aynen yaptığı gibi) *mümkün olduğu kadar mülâyim hareket edilmesini ve kan dökülmeden cezalandırılmasını* rica etmişti.

Bu sinsi ve riyakâr cümle diri diri yakılmak ilamı [hükmü] demekti.

***

Galilei bir hakikat keşfetmek münasebetsizliğinde bulunmuş ve bu yüzden, fikirlerini inkâra razı olduğu hâlde, üç sene zindanda kalmıştır. Bu cezadan sonra da kendisine gösterilen bir mahalde ikamete mecbur edilmiş ve öldüğü zaman Hıristiyan mezarlığına gömdürülmemiştir. Belki bu yüzden İsa'nın vaat ettiği ebedî hayata nail olamamıştır, fakat kendisine bu lâneti getiren keşifleri ona dünyada bir ebedî hayat bahşetmiştir.

***

Kilise tecrübî fiziğin müthiş bir düşmanıydı ve bunun sebepleri de vardı: Fizisyenler kısmen insanı hayrette bırakan tecrübeler yaparak papazların kendilerine mahsus saydıkları *mucize*lere rekabet edebilirlerdi. Hayvanlar bile bu rekabetten korkma hırsına kurban olmuşlardır. Adamın birisi beygirine birkaç oyun ve hüner öğretince bunu kilise haber almış, hayvanı 1601 senesinde Lizbon'da muhakeme etmiş ve "Vücuduna şeytan girmiş!" diyerek diri diri yaktırmıştır.

1806 senesinde Fransa'da enstitü azasından Mercier bir eser yazarak dünyanın dönmediğini şöyle iddia etmiştir: *Çünkü dünyanın döndüğünü Pisagor da iddia etmiş ise de Eflatun, Aristo gibi hakîmler bunu asla kabul etmemişlerdir. Hatta büyük coğrafyacı Batlamyus bile dünyanın döndüğü nazariyesini delilik ve tamamen gülünç bir şey olarak vasıflandırmıştır. Aynı zamanda Roma'daki mukaddes din meclisi de dünyanın döndüğünü iddia eden Galilei'yi felsefî bakımdan saçma ve manasız ve şekil itibariyle zındıkça bir fikir ileri sürmekle itham etmiştir...*

***

İngiltere'de krallık cemiyeti 1752 senesinde Gregoryen Takvimi kabul edince kilise buna da itiraz etmiş ve bunların teşviki ile halk *takvim değişince sene on bir gün ileri gitti, siz bizim hayatımızdan on bir gün çaldınız* diye Londra sokaklarında cemiyet azasına hücum etmiştir.

***

Kilise on dokuzuncu asırda bile kendini göstermekten vaz geçmemiştir (Bugün de vaz geçmiş değildir ya!). Amerika'da doğuran kadınların ağrılarını azaltmak için uyuşturucu ilaçlar kullanılmaya başlayınca bütün papazlar buna şiddetle itiraz etmişlerdir. Çünkü *Tevrat*'ta, Musa Peygamber'in birinci kitabının üçüncü faslının on altıncı mısraında Allah'ın kadına şöyle dediği yazılıymış: *Gebe olduğun zaman sana birçok ağrılar vereceğim. Çocuklarını ağrılarla doğuracaksın!*

***

Çiçek aşısı Avrupa tababetine bir doktor tarafından getirilmiş değildir. 1716-1719 senelerinde İstanbul'da bulunan İngiliz sefirinin karısı Lady Montague Hintliler ve diğer şarklılar tarafından uzun zamandan beri tatbik edilen bu aşıyı İngiltere'ye nakletmiştir. Büsbütün tehlikesiz olmayan ve İngiliz doktorları tarafından şiddetli hücumlara uğrayan bu aşı, bu kadının sayesinde İngiltere'de oldukça yayılmıştır. Papazlar bütün gayretlerini bu aşının hastalık, zelzele gibi şeylerin günahkâr kulları cezalandırmak için Allah tarafından gönderildiğini, bunun için bunlarla mücadelenin Allah'a karşı koymak olacağını ileri sürmüştür.

Çiçek aşısını çiçekli ineklerden almak da bir doktorun keşfi değildir. Bu usulü dünyaya yayan Jenner 1761'de Holstein'de çiftçi Jensen ile mektep muallimi Plett tarafından ineklerden alınan çiçekli mayiin [sıvının] insanlara koruyucu aşı olarak yapıldığını görmüştür. İlim bu sefer nedense bu keşfi benimsemekte acele etmiş ve tam otuz sekiz sene sonra; yani 1799'da Hannover'de doktorlar tarafından ilk çiçek aşısının yapıldığı kaydedilmiştir.

***

Bugün Protestan olsun, Katolik olsun, Ortodoks olsun, bütün kiliseler; aynı sebepleri ileri sürerek, tekâmül nazariyesine [evrim teorisine], Darwin ve Lamarck tezlerine hücum ediyorlar. Fakat buna hayret edilmez. Bütün dünya tarihinde ruhanîler tarafından hücuma uğramayan yeni bir keşif ve icat, yeni bir hakikat yoktur. Kilise hatta Kitab-ı Mukaddes'in asıl yazılı olduğu

İbrani ve Yunan dillerinin öğrenilmesine bile muhaliftir. Onun hakikat karşısında duyduğu bu ürküntüyü Chamberlain şu şekilde pek güzel ifade etmiştir: *Roma Kilisesi'ni İncil kadar korkutan hiçbir kitap yoktur!*

***

Lavoisier havayı tahlil edip ikiye ayırınca ve bu suretle havanın bir basit cisim olmayıp iki gazdan müteşekkil bir cisim olduğunu meydana çıkarınca bu keşif bir hiddet fırtınası doğurdu. Areometre'nin kâşifi ve akademi azası kimyacı Baume ateş püskürüyordu: *Esas unsurlar veya cisimlerin eczaları asırlardan beri her millet tarafından taharri* [araştırılmış] *ve tespit edilmiştir. İki bin seneden beri basit bir cisim, bir unsur olarak tanılan şeyleri bugün mahlut* [karışık] *veya mürekkep* [birleşik] *cisimler kategorisine sokmak manasızdır. Bu kabil tecrübelere ciddî nazariyle bakılamaz. Su ateş ve toprağın da saf birer unsur olduğunu inkâr edenler aynı şekilde saçmalıyorlar. Bunlar binlerce senedir böyle bilinmişlerdir ve bir sürü keşiflere, nazariyelere esas olmuşlardır. Ateş, toprak, su ve havanın basit birer unsur olmadığı tahakkuk ederse bütün bu keşiflerin yanlış olması icap edecektir.*

***

Meteor, yani hacer-i semavî [göktaşı] dedikleri gökten düşen taşlardan biri daha havada iken görülmüş, yere düşüp çıkardığı ses duyulmuş ve gidip bulunduğu zaman henüz sıcak olduğu tespit edilmiştir. Bu taş, tetkik için akademiye verilince bu izahata rağmen meşhur Lavoisier bir rapor kaleme alarak gökyüzünden taş düşmesinin imkânsızlığını izah etmiştir.

***

On yedinci asrın en hür ve aydın adamlarından biri olan Gassendi, 1627 senesinde güpegündüz bir meteor düştüğünü görüyor. Otuz kilo ağırlığındaki bu taşı tetkik ederek onu *bir hareket-i arzın fırlattığı* neticesine varıyor.

***

11 Mart 1878'de Fransa ilim akademisinde fizikçi Dr. Moucel, toplanmış olan âlimlere Edison'ın icat ettiği fonograf aletini izah ediyordu. Bu esnada akademi azasından Mösyö Bouillaud içinde klasik bilgilerin ateşi parlayarak yerinden fırlayıp kürsüdeki hatibin boğazına yapışmış ve bağırmıştır: "Alçak herif! Zannediyor musunuz ki karnından konuşmasını bilen biri bizi hemen kafese koyabilecektir?" Aynı senenin 30 Eylül'ünde bu muhterem âlim fonograf aletini adamakıllı tetkik ettikten sonra bir rapor vererek bu işin hünerli şekilde tatbik edilen bir *karından konuşma* olduğunu, çünkü *adi bir madenin asla insan sesinin asıl ahengini veremeyeceğini* beyan etmiştir.

***

Büyük fizikçi Galvani 1791'de kurbağa bacaklarında tecrübeler yaparak bilâhare kendi ismiyle anılan cereyanı keşfettiği sırada birkaç kişi müstesna, bütün dünya tarafından alayla karşılanmıştı. Kendisi 1792'de şöyle yazıyor: *İki kısım insan tarafından hücuma uğruyorum: Aptallar ve akıllılar... Her ikisi de benimle alay ediyorlar ve bana kurbağaların dans ustası diyorlar. Hâlbuki tabiatın yeni bir kuvvetini keşfettiğimi biliyorum.*

***

Kan deveranını keşfeden Harvey, bütün ilim dünyası ve hatta mensup olduğu üniversite tarafından alayla karşılanmıştır.

***

*Lohusa hummas*ının sâri karakterini keşfeden ve buna göre tedbirler alarak ölüm miktarını asgariye indiren meşhur Viyanalı Doktor Semmelweis meslektaşlarının o kadar anlayışsızlığına, hatta alayına maruz kalmıştır ki nihayet yeisinden ve kendini için için yemekten deli olmuş ve tımarhanede ölmüştür.

***

1804'te fizikçi Fulton bir buharlı gemi filosuyla İngiltere'ye hücum etmesini Napolyon'a teklif etmiştir. Napolyon bu teklifi

tetkik için Paris'te millî enstitüye havale etmiş ve bu meseleye dair 21 Temmuz tarihinde nâzırlardan Champagny'ye şunları yazmıştır: *Siz beni pek geç olarak bu meseleden haberdar ettiniz. Çünkü bu proje dünyanın çehresini değiştirecek mahiyettedir. Gözlerimin önünde muazzam bir hakikat, açık, elle tutulur bir hakikat duruyor. Aynı şeyleri görüp anlamak da efendilerin (enstitü azalarının) işidir. Bir rapor tanzim edilip size verilir verilmez derhâl bana gönderiniz. İşin en çok sekiz günde halledilmesini temin ediniz. Çünkü pek sabırsızlanıyorum.*

***

Havagazı tenviratının [aydınlatmasının] mucidi Philippe Lebon o zamanın âlimlerini fitilsiz bir lambanın da yanacağına inandıramamıştır. Ancak 1818'de, yani Lebon'un ölümünden on dört sene sonra bu keşif Paris'te tatbik edilmeye başlanmıştır.

***

1600 senesinde bir dokuma tezgâhı keşfedilmiştir. Bu tezgâh çarklar ve makina esası üzerine yapılmıştı ve o zamana kadar olan dokuma sanayiini çok kolaylaştırıyordu. İşçiler rekabetten şikâyet ettikleri için Alman İmparatorluğu bu tezgâhın Almanya'da kullanılmasını 1681, 1685 ve 1719 senelerinde tekrar tekrar men etmiştir. İlk defa Saksonya'da bu tezgâha izin verilmiş, hatta kullananlara mükâfat vaat edilmiştir. Çünkü bu sefer de Yedi Sene Muharebeleri'nin açtığı yaraları çabuk kapamak ve acele sanayii diriltmek icap ediyordu. Mamafih mühim bir keşfin bir buçuk asır resmî makamlar tarafından yasak edilmesi dikkate şayandır.

***

1306 senesinde İngiltere'de maden kömürü yakmak Kral Birinci Edward tarafından yasak edilmişti. Yasağın sebebi kömürün çıkardığı duman ve fena koku idi.

***

Almanya'da demiryolunun babası sayılan J. Baader 1831'de hükümete müracaat ederek inşa ettirmek istediği yol için yardım istemiştir. Hükümet *tecrübede muvaffak olamazsa geri alınmak şartıyla* parayı vermeye razı olmuşsa da meclis buna muvafakat etmemiş ve Baader ancak iki sene sonra Bavyera'da bu yolda bir yardım elde ederek Fürth-Nürnberg hattını inşaya başlamıştır. Kendisine yapılan yardım bizim paramızla 200 lira kadar bir şeydi ve bunu alabilmek için de uzun zaman beklemek ve krala ricacı göndermek icap etmişti.

***

İlk tren tecrübeleri yapılırken mühendisler lokomotiflerin asla yerlerinden hareket edemeyeceklerini ve tekerleklerin hep olduğu yerde döneceğini ispat etmişlerdir. Mebuslardan Arago 1838'de Fransız mebusan meclisinde, demiryolları inşası bitince memleket dâhilinde nakliye masraflarının azalacağını, yani memleketin nakliye bedellerinden aldığı kazancı kaybederek fakirleşeceğini iddia etmiştir.

***

Gene Fransız mebusan meclisinde Thiers şöyle demiştir: *İtiraf ederim ki demiryolları yolcu nakli hususunda biraz faydalı olacaktır. Fakat bunlar mesela Paris gibi büyük şehirlerin civarında kısa hatlardan ibaret olmalıdır. Uzun hatlara hiç lüzum yoktur.*

Bavyera Krallığı Etıbba [Doktorlar] Odası, demiryolu inşasının halkın sıhhatine bir suikast olduğunu ilân etmiştir. Çünkü bu kadar süratli yolculuk, yolcularda beyin sarsıntısı, seyredenlerde ise baş dönmesi doğururmuş. Muhterem hekimler bunun önüne geçmek için demiryolunun iki tarafına vagonlardan daha yüksek duvarlar çekilmesini talep etmişlerdir.

***

Bavyera Mimarlar Odası da trenlerin doldurma yerlerden asla geçemeyeceğini, buralarda rayların altına muazzam duvarlar yapılması icap ettiğini bildirmiştir.

***

1853 senesinde Avrupa'dan Amerika'ya bir kablo döşemek teklifi ilk olarak yapıldığı zaman o devrin en büyük fizik otoritelerinden biri ve Paris'teki Politeknik mektebinin profesörü olan Babinet şunları yazıp neşretmiştir: *Bu plânları ciddiye almak imkânı yoktur; çünkü elektrik cereyanı nazariyeleri böyle bir cereyan naklinin imkânsızlığını göstermektedir. Hâlbuki böyle uzun ve elektrikli bir yolda ayrıca bir cereyan teşekkül edecektir. Nitekim Dover ile Calais arasındaki kısa kabloda bile böyle bir cereyan hissedilmektedir. Eski ve yeni dünyayı birleştirecek yegâne yol Behrenk boğazı yoludur.*

***

13 Temmuz 1873'de Darwin'in İlim Akademisi'ne kabulü teklifi reddedilmiş ve onun yerine Mösyö Loven adında biri kabul edilmiştir. Böyle bir âlim tanıyor musunuz?

***

Elektrikçi Ohm da muasırları [çağdaşları] tarafından deli addolunurdu.

***

Enerjinin daimî olduğunu keşfeden Robert Mayer ilim dünyası tarafından o kadar şiddetli bir alayla karşılanmıştır ki hiddetinden kendini pencereden dışarı fırlatıp atmıştır.

İngiltere hükümeti geçen asır sonlarında Darwin namına bir heykel dikilmesini kabul etmemiş ve bunun yerine bir maymun besleme evi açmıştır.

***

Franklin Londra'daki Krallık İlim Akademisi'ne demir çubukların havadaki elektriği çekmesi hassasını [kuvvetini] izah ettiği zaman aldığı cevap umumî ve yüksek bir kahkaha oldu. Akademi Franklin'in konferansının basılmasına bile lüzum görmedi ve bu teklifi reddetti.

***

1781 senesinde François Blanchard Paris gazetelerinden birinde bir yazı neşrederek bulduğunu iddia ettiği bir nevi uçmak aletini tarif ve izah etti. Bunu bulmak için on sene sarf ettiğini söylüyordu. Alet, mucidinin tarifine göre şöyle idi: *Haç şeklinde bir iskeletin üzerine 120 santim uzunluğunda, 60 santim genişliğinde bir sandal oturtuluyor. Bu sandal ince çubuklardan fakat çok mukavemetli olarak yapılmıştır. Sandalın iki tarafında 180-200 santim uzunluğunda yüksek destekler bulunuyor ve üçer metre uzunluğunda dört kanat taşıyor. Bunlar hep beraber 6 metre kadar kutur* [çap] *ve 18 metre kadar çevreye malik bir şemsiye vücuda getiriyorlar. Kanatlar hayret verecek kadar çabuk hareket ediyorlar. Bütün makine, genişliğine rağmen, iki kişi tarafından havaya kaldırılabiliyor. Herkes beni gökyüzünde kargalardan daha çabuk uçarken görecek. Bu hızlı uçuş nefesimi de kesmeyecek, çünkü buna karşı da tedbirler aldım.*

Gerçi bu yazıdaki iddiaların bir kısmı palavra idi, fakat kendi evinin bahçesinde yaptığı uçma tecrübelerinde bu adam 24 metre kadar yükselmeye muvaffak olmuştu. Bu da o zamana göre bir muvaffakiyet idi. O zamanın büyük âlimlerinden meşhur Astronom Lallande 18 Mayıs 1782'de Paris gazetelerine yazdığı bir mektupta bu gibi tecrübelerden şöyle bir lisanla bahsetmektedir: *Müsaade ediniz de karilerinize* [okurlarınıza] *âlimlerin bu gibi meseleler karşısında susmalarının bir istihfaf* [hafife alma] *susması olduğunu söyleyeyim. Çünkü bir insanın havaya yükselip orada durabilmesi her cihetten imkânsız bir iştir. İlim akademisi azasından Coulomb bir sene kadar evvel içtimalarımızdan birinde bugünkü vücut teşekkülü ile bir insanın uçması için dört-beş bin metre uzunluğunda kanatları olması ve bunları saniyede bir metre süratle hareket ettirmesi icap edeceğini hesap ettiğini söylemiştir. Böyle hayalî şeylerin hakikat olacağına ancak bir mecnun inanabilir. İzafi sıkleti havadan aşağı cisimlerin yardımı ile havaya yükselmek düşünceleri de tatbikine asla imkân olmayacak şeylerdendir.*

Ne gariptir ki daha aynı senenin İlk Teşrin'inde Avinyon'da Stephan Mon-golfier sıcak hava ile doldurulan balonu icat etmiştir.

***

1910 senesinde Almanya'daki Katolik ilahiyat fakültesi profesörlerinden biri maden kömürünün teşekkülünü şöyle izah ediyordu: *Allah zulmeti yerin dibine nefyetti* [sürdü]. *Onun tekrar yeryüzüne çıkması şeytanî heveslerin tatmini, sefahat ve küfür içindir...*

***

Graf Zeppelin, kabil-i sevk balonu icat ederken bütün dünyanın alayına maruz kaldı. 1901'de Kiel'de mühendisler toplantısında projelerini izah edince, bir deli muamelesi gördü. Fakat ne gariptir ki 1908 senesinde muvaffakiyetli ve muazzam tecrübelerle ilk Zeplin balonunu dünyaya tanıttırınca düne kadar kendisini inkâr eden medenî dünyanın ilk düşündüğü şey harp tekniğinde bu yeni silâhtan istifade etmek şekilleri oldu.

Mübarek Eşya

Hıristiyanlığın ilk devirlerinden beri havariyuna veya azizlere ait mukaddes ve mübarek eşya ve emanetlere fevkalâde rağbet edilmektedir. Bu merak bazen o kadar artmıştır ki bir piskoposun tavsiyesi ile mezarlıklar altüst edilerek din şehitlerinin mübarek kemikleri çalınmış ve götürülmüştür. Romalılar günün birinde St. Paulus Kilisesi'nin yanında toprağı kazarak kemik çıkaran Yunanlılara rast gelmişlerdir. Hâlbuki şifalı tesiri olduğu için dünyanın dört tarafından hacı celbeden bu kemikleri Romalılar gözleri gibi muhafaza ederlerdi. Papa Büyük Gregor, kendisinden Paulus resulün kemiklerinden bir parça isteyen İmparatoriçe Constantia'ya verdiği cevapta böyle bir tekliften dolayı duçar olduğu [yakalandığı] hiddeti izhar etmiştir. İdareli bir lisan kullanmaya mecbur olduğunu da unutmayan papaya göre mukaddes vücutlara el sürmek bile günah-ı kebairdendir [büyük günahlardandır]. Fakat havariyundan birinin sandukasının üzerinde bir müddet bulunmuş, bir puşidenin [örtünün] bir parçası, bir çekmece içinde saklandığı takdirde, mucizeler yaratır, hastalara şifa verir. Petrus resulün mahpus olduğu zaman bağlandığı zincirin törpü ile elde edilen tozları da altıncı asırdan beri papalar tarafından imanı bütün kullara hediye edilmekte ve bu hediye papanın verdiği altın gül derecesinde yüksek ve şerefli addedilmektedir.

***

Langobardlar Kralı Astolf 755'te Roma'yı muhasara etmişti. Askerler şehrin dışındaki bütün kilise ve manastırları yağma ettiler, keşişlere ve rahibelere türlü hakarette bulundular; mukaddes eşyalarla ve mukaddes resimlerle alay ettiler, fakat buna rağmen mezarlıkları deşip oradan din şehitlerinin kemiklerini çıkararak bunları uğur getirsin diye yanlarına almaktan da geri kalmadılar. O zamanlar ilk defa olarak Roma katakombları da taarruza uğramış ve ilk Hıristiyanların kemikleri arabalara doldurularak Lombardiya'ya götürülmüştür.

1672 senesinde de üç katakombdan dört yüz yirmi sekiz iskelet alınmış ve bunlar hediye olarak veya para mukabilinde Katolikler arasına dağılmıştır.

***

Bundan bir asır sonra Roma'da mübarek eşya ticareti birdenbire inkişaf etmiştir [gelişmiştir]. Roma'yı ziyarete giden Hıristiyan hacılar, bugünkü seyyahların fotoğraf veya diğer hatıralar satın aldıkları gibi katakomblardan kemik satın alırlardı. Bu yüzden talep arzdan fazla olmuş ve *şüheda kemiği sahtekârlığı* başlamıştır. Yani ilk Hıristiyanların, Neron'un kurbanlarının, iskeletleridir diyerek daha sonraki devirlerin alelade fanilerinin kemikleri piyasaya sürülmüştür.

***

Azizlerden Romwald günün birinde kızarak İtalya'yı bırakıp gitmek isteyince müritleri telaşe düşmüşler ve başka yere gidip ölürse türbesi de orada olur ve İtalya mühim bir ziyaretgâh kaybeder korkusuyla sevgili evliyayı yolda öldürtmeye karar vermişlerdir. Bu şekilde hiç olmazsa cesedini İtalya'ya kazandırmak istiyorlardı. Bereket versin aziz evliya seyahatten vaz geçmiştir.

***

Aachen şehrinde zamanımızda dahi her yedi senede bir mukaddes bâkire ve Rab İsa'nın annesi Meryem'in gömleği ile Rab İsa'nın kundakları teşhir edilir.

***

Azizlerden Dionysos'un biri St. Denis'te diğeri Regensburg civarında St. Emmeran'da olmak üzere iki iskeleti vardır. Bunlardan maada Prag ve Bamberg şehirleri de aynı evliyanın birer kafatasına sahip olmakla müftehirdirler [övünürler].

Katolik dünyasındaki mübarek emanetler hakkındaki şu garip hesap kayda şayandır.

1. Azizlerden Andreas'ın 5 vücudu, 6 kafatası ve 17 kol ve bacağı vardır.

2. Azizlerden Anna'nın 2 vücudu, 8 kafası ve 6 kolu vardır.

3. Azizlerden Antonius'un 4 vücudu ve 1 kafası vardır.

4. Azizlerden Blasius'un 1 vücudu ve 5 kafası vardır.

5. Havariyundan Lukas'ın 8 vücudu ve 9 kafası vardır.

6. Azizlerden Sebastian'ın 4 vücudu, 5 kafası ve 13 kolu vardır. Fakat bütün bunların rekorunu azizlerden Georg ile Pankraz kırmaktadır. Çünkü bu ikisinin ölümünden bu kadar sene geçtiği hâlde bugün 30'dan fazla vücutları vardır.

İsa'nın göbeği bugün Katolik kiliselerindeki mübarek emanetlerin en mühimleri arasındadır. Bugün Charroux şehrinde bunun bir parçası mevcuddudur ve halk, bilhassa gebe kadınlar kendilerini takdis ettirmek için uzak yerlerden buraya gelirler. Aynı göbeğin bir parçası da Roma civarında Calcata mevkiindedir ve dindar hacılar burayı da daima ziyarette kusur etmezler.

***

Azizlerden Camillus 25 Mayıs 1550'de doğmuştur. On dokuz yaşında Venedik ordusuna asker girmiş, kavgacılığı ve kumarbazlığı yüzünden askerden kovulmuştur. Bir müddet serseri gezdikten sonra yirmi beş yaşında Kapuzin tarikatına girmiş ve hayırperverliğiyle kendini göstermiştir.

Buraya kadar her şey tabiîdir. Ve bu azizin yaptığı mucizeleri yeminle anlatan bir kitap elimizde olmasa kendisinden bahis dahi etmeyecektik. Fakat Zimmermann adındaki dindar zat 1897'de Freiburg'da Camillus'a dair bir eser neşretmiştir. Burada yazıldığına göre bu mukaddes peder şu mucizeleri göstermiş ve bunlar gözle görülerek tespit edilmiş:

Camillus her gün manastıra bir şişe şarap getirip satan kadının küpünden şarabın eksik olmamasını temin etmiş, onun için kadın ebedî bir çeşmeden doldurur gibi şişeleri doldurup manastıra götürürmüş. Camillus öldüğü zaman cenazesi on sene müddetle bozulmadan ve katılaşmadan durmuş ve doktor cesedi muayene için bir yerine bir bıçak batırınca yaradan fevkalâde güzel kokulu bir mayi çıkmış. Evliya'nın ölüsünü altı gün halka teşhir etmişler, bu müddet zarfında cesedin üzerine gökten mis kokulu yağlar dökülmüş.

Bir yerinde çıban çıkan Romalı bir kadın bu evliyanın odasındaki sıvadan bir azını alıp yarasına sürmüş, bu esnada Camillus'un resmini başının üzerinde tutmuş ve istavroz çıkarmış. Şifalı tesir derhâl kendini göstermiş: bir anda ağrılar durmuş ve çıban iyi oluvermiş. Bu sıvanın hakikaten harikalar yaratacak tesiri varmış. Diğer bir hasta kadın ölüme yaklaştığı sıralarda çorbasına bir papaz birazcık bu sıvadan ufalamış, kadın derhâl iyileşip ayağa kalkmış. Bunlardan başka burnunda polip bulunan ve ihtilaçlar [titremeler] içinde çırpınan bir genç kızı iyi etmeye bu mübarek zatın gömleğinden alınmış iki iplik kâfi gelmiş...

***

Fransa'da Macon şehrindeki rahibe manastırında azizlerden Dorotheus'un derisi bulunuyordu. Dindar rahibeler derinin içini pamukla doldurarak âdeta mübarek evliyayı canlıymış gibi yaptılar. Fakat bu vücut ile münasebetsizliklerde bulundukları için başrahibe bu mübarek emaneti, onun yüksek kıymetini unutarak, Cizvitlere hediye etti. Bunlar da derhâl *mukaddes deri biraderleri* diye bir teşekkül vücuda getirerek imanı sağlam Hıristiyanlardan bir hayli para çektiler. Rahibeler bunu haber alıp nasıl mühim bir kazanç vasıtasını elden kaçırdıklarını anlayınca papaya müracaat ederek içi pamuk dolu deriyi geri istediler. Bu talepleri papa tarafından kabul edildi; fakat geri gelen derinin muayyen bir yeri Cizvitler tarafından kesilmişti. Rahibeler dehşetli bir hiddete düştüler ve tekrar papaya müracaat ederek nok-

san kısmın da verilmesini istediler. Fakat papa aziz Dorotheus'un vücudundaki eksik kısmın bir rahibe manastırı için pek lüzumlu olmadığına kani bulunduğundan onun yerine takdis edilmiş iki adet küçük Hindistancevizi gönderdi.

Sihirbazlarla Mücadele

Kilise orta zamanlarda şeytanın vücuda girdiğine veya bazı insanların şeytanla mukavele yaparak sihirbazlık ettiklerine kani idi ve din gayreti onu sihirbazlıkla mücadeleye sevk etmişti. Bilhassa İngiliz papazı Thomas von Aquino bu mücadelenin kızışmasına ve kilisenin sadece sihirbazlığı reddetmekle kalmayıp bununla meşgul olduğunu tevehhüm ettiklerine karşı zalimce harekete geçmesine sebep olmuştur. Gerçi bugün bile dindar Katolikler birçok masumun kanına girmiş olan bu *sihirbazlık davaları*ndan kilisenin mesul olmadığını iddia ederler (Çünkü malûm olduğu üzere kilise hatadan münezzehtir). Fakat bu hata yapmayan kilise, "Dünyada sihirbazlar mevcut olduğuna inanmayan kimse mukaddes validemiz Meryem'in, kilisenin ve Katolik dininin aleyhine dönmüştür!" diyerek bu kanlı tiyatroyu doğrudan doğruya tahrik etmiştir.

***

Almanya'da ilahiyat profesörü olan Cornelius Loos 1591 senesinde sihirbazlık hakkındaki batıl itikatla mücadeleye geçince Trier şehrindeki papa vekili tarafından tevkif edilmiş ve fikirlerinden döndüğünü söylemeden serbest bırakılmamıştır. Fikirlerini böylece inkâr eden Profesör, "Sihirbazların mevcut olmasına

imkân yoktur yolundaki iddiam dinsizlik ve zındıklığa çok yakındır!" demeye de mecbur edilmiştir.

***

On beşinci asırda halk arasında pek yayılmış olmayan sihirbazlık itikadını körükleyip her tarafa yayan Katolik Kilisesi'dir. O zamanlar dünyada asla bu nevi saçma şeyler olamayacağını ve sihirbazlığın insan kafasının uydurduğu bir hayalden ibaret bulunduğunu söyleyenler vardı. Fakat bu sözlerin arkasında en büyük düşmanını, aklıselimi gören kilise derhâl harekete geçerek bütün vasıtalarını seferber etmiştir. İlk iş olarak Papa Sekizinci İnnosans 2 Kânun-ı Evvel 1484'te bir tamim neşretmiştir. Bu tamime göre şeytan ile zina etmek, şeytan ile ittifak yapmak, erkeklerde akamet ve kadınlarda kısırlık hâsıl etmek, adem-i iktidara sebep olmak gibi şeyler sihirbazların yaptığı işlerdendir. Bunun böyle olduğuna inanmayanlar, ne kadar büyük rütbede olurlarsa olsunlar aforoz edilecekler ve icap ederse cezalandırılmak için dünya mahkemelerine teslim olunacaklardır. On dokuzuncu asır muharrirlerinden Hergen-röther Papa'nın bu tamiminin bir şefkat ve muhabbet numunesi olduğunu yazmıştır.

***

On beşinci asırda *Sihirbaz Çekici* diye bir kitap intişar etmiştir. Bu kitabın başında papanın bir mukaddemesi, kralın müsaadenamesi ve Kolonya şehri üniversitesi ilâhiyat fakültesinin bir takdirnamesi vardır. Kitap sihirbazlara nasıl muamele edileceğini anlatmaktadır. Bu kitaba nazaran sihirbazlar muhakeme edilirlerken kendilerini müdafaa için bir avukat tutabilecekler, fakat bu avukatı intihapta serbest olmayacaklardır; yani mahkeme istediğini müdafaaya memur edebilecektir. Hâkim avukata zındıklığı müdafaadan içtinap etmesini ihtar edecektir. Muhbirlerin kim olduğu avukata haber verilmeyecek, ancak avukat dindar ve kiliseye sadık bir adamsa, hiç kimseye söylemeyeceğine yemin ederek muhbirlerin isimlerini öğrenebilecektir.

***

Sihirbazlık davalarında hâkim maznuna "Havayı kirleten ve insanlara ve hayvanlara bulaşık hastalık aşılayabilen sihirbazların mevcut olduğuna inanıyor musun?" diye soracaktır. Maznun çok kere bu suale menfi cevap verir (Yani iptidaî bir akıl bile böyle bir şeyi ilk defa kabul etmek istemez ve ancak kilisenin işkenceleri ona bu saçmayı söyletir). Hâlbuki mahkemeyi memnun etmek için, "Bu hususta bir karar vermeği yüksek makamlara bırakırım." demesi lâzımdır. Bunun için ilk inkârdan sonra kendisine şu sual sorulacaktır: *"Şu hâlde sihirbazları niçin diri diri yakıyorlar? Yoksa bunlar masum oldukları hâlde mi öldürülüyorlar?" Maznun buna "Hayır!" derse kendi kendini cerh etmiş olur ve şüpheli telakki edilir. "Evet!" derse kiliseyi masumları yakmakla ittiham ederek* [suçlayarak] *derhâl ölüme müstahak olur...*

***

Hâkim, sihirbazlık mahkemelerinde maznunun can düşmanlarını şahit olarak dinleyemez. Fakat bir şahidin can düşmanı telakki edilmesi için maznunla onun arasında bir kan davası mevcut olması lâzımdır. Böyle olmayanlar şahit olarak dinlenebilir ve ifadeleri hükme esas teşkil eder.

***

Engizitörler kurbanlarını dünya hâkimlerine teslim ederlerken, "Vücudunu ve hayatını koruyunuz!" derlerdi. Bu hiç manası olmayan bir riyakârlıktan ibaretti çünkü bu cümle ile kendilerine teslim edilen mahkûmu diri diri yakmayarak serbest bırakan hâkimlerin kendileri dinsizlik ve zındıklık ile itham olunurlardı.

***

Kilise sihirbazlık tahkikatında mülayim davranılmasını arzu ediyordu. Bunun için yeni deliller ortaya çıkmadıkça işkence tekrar edilmezdi. Maznunun asla kanının dökülmemesi lâzımdı, bunun için sadece mafsalları [eklemleri] kıvrılıp koparılır, kemikleri çekiçle kırılır, vücutları meşalelerle dağlanır ve nihayet

diri diri yakılırdı. Yukarıda da söylediğimiz gibi kilisenin yufka yüreği kan dökülmesine dayanamıyordu.

Maznun inkârda ısrar ederse kendisine yeni işkence aletleri gösterilip tehdit edilirdi. Buna rağmen itirafta bulunmayanlara yeni işkenceler yapılır fakat asla eski yapılan işkenceler tekrar edilmezdi.

***

Şahitlerin ifadelerine, uzun süren bir mahpusiyete ve korkunç işkencelere rağmen maznun itirafta bulunmaz ve ortada da esassız bir ihbardan ve maznunun fena şöhretinden başka delil bulunmazsa (ki böyle bir şöhret sahibi olmak için sihirbazlıkla itham edilmiş bir adamın uzaktan akrabası olmak bile yeterdi), o zaman hâkimler mülayim bir yol tutarlardı.

Bu mülayim yol şuydu: Maznuna, kilisenin itimat ettiği on–otuz kişi kadar müdafaa şahidi bulması söylenirdi. Bu şahitler maznunun mensup olduğu sınıftan olacaklardı (Yani papaz, asilzade veya avamdan). Bunları tedarik için maznuna bir sene mühlet verilirdi. Maznun bu teklifi reddeder veya bir sene içinde icap eden şahitleri göstermezse yine diri diri yakılırdı. Hâlbuki herkes kendisinin de sihirbazlık şüphesi altına gireceğini düşündüğü için böyle bir sürü müdafaa şahidi bulmak hemen daima imkânsız olur ve kilise, bir sene tehir ederek de olsa, maznunu odun yığınına gönderirdi.

***

Yukarıda ismi geçen *Sihirbaz Çekici* kitabı bu batıl itikadın Katolikler ile Protestanlar arasında aynı şekilde taammüm etmesine ve aynı vahşetlerin birbiriyle yarış edercesine yapılmasına sebep olmuştur. Devlet bunun önüne geçmek için tedbirler aldığı zaman zaten fikirler aydınlanmış ve insanlık hisleri yayılmış bulunuyordu.

***

Kilise kendisine hakikaten düşman olanlara ve olmayanlara karşı asırlarca ateş ve işkencelerle gittiği ve bu gibi korkunç vasıtalarla din ve insanlık, diye dünyanın en büyük salaklığını propaganda ettiği hâlde, şimdi nedense pek nazikleşmiş, gül yaprağından incinir bir genç kız gibi en ufak bir tecavüzden alınmaya başlamıştır. Hâlbuki bu tecavüzler Allah'ın muhabbeti namına yapılan işkence ve zulümlere hiç benzemeyen söz ve yazı hücumları ve hakikat araştırmalarıdır.

Bugün aydınlık ve hürriyet için dövüşenleri tehdit eden hapishaneler ve polis o devirden kalan ve tarih, mantık ve ilim hakikatlerine karşı konamayacağını bilmek şuurundan doğan bir korkunun bakiyesi değil midir? Acaba bugün çok sofu bir adamla veya bir din adamıyla konuşurken bizi ancak kadınlara karşı gösterdiğimiz bir çekingenliğe sevk eden hisler, onları istihfaf hissinden başka bir şey midir?

Hâlbuki şurası muhakkaktır ki hudutları içinde kalan ve politikaya veya tecrübi ilimler sahasına burnunu sokmayarak din ve metafizik olmakla iktifa eden dindar bir dünya görüşü ruhun ebediyetine, Allah'a, vahiylere inanan bir tefekkür sistemi, bunları tamamen inkâr eden bir görüş ve düşünüş kadar akıllıca olabilir. Din, devlet ile alâkasını tamamen kesmiş olsa ve kâğıtta değil, hakikatte de iman hürriyetini kabul ve kendisinin hataya düşebileceğini itiraf etse, temellerini hiçbir zaman kaybetmiş olmaz; bilâkis birçok aydınlık ve hür fikirliler kiliseyi bir düşman olarak görmekten ve onunla mücadelede bulunmaktan vaz geçerler; hatta onun reddedilmesi imkânı asla mevcut olmayan (fakat ispat imkânı da bulunmayan) metafizik kanaatlerine belki hürmet bile ederler.

***

Katolikler ile Protestanlar sihirbaz diye adam yakmak cinayetinin mesuliyetini birbirlerine atmak isterler. Katoliklerin bu hususta ileri olduğu muhakkak ise de onlar Protestanların daha vahşice hareket ettiklerini ve kısa zamanda Katolikleri geçtiklerini iddia ederler.

***

Kilise ve papanın hatadan münezzeh, olduğu malûmdur. Bütün Katolikler bunu kabul etmişlerdir. Hâlbuki tabii ilimlerin inkişafı ve insanların biraz daha mantığa yaklaşmaları Katolik papazlarına bile sihirbazlık ve şeytanla ittifak gibi şeylerin mümkün olamayacağını anlatmıştır. Şimdi kilise birçok masumu öldürmüş ve hata işlemiş olduğunu kabul etmemek için bu *Sihirbaz Mahkemeleri*, faciasıyla alâkası olmadığını iddia ediyor. Hâlbuki ortada koskoca bir tarih var.

***

Wurzburglu Piskopos Adolf Philipp 1623-1631 seneleri arasında Ehrenberg'de 900 kadını sihirbazlık cürmüyle ittiham ederek diri diri yaktırmıştı. Bu sıralarda Loren Dükalığı'nda da on altı senede sekiz yüz sihirbaz yakılmıştır. Birincide bu işi yaparak dünyaya necat getiren kilise, ikincide Katolik ve sofu bir prenstir.

***

Sihirbazlık hakkındaki batıl itikatla mücadele eden ilk kitabı 1563 senesinde Weier isminde bir Kalvinist yazmıştır. Bu kitap derhâl Katoliklerin yasak kitaplar indeksine sokulmuş ve müellifi kilise tarafından sihirbazların cürüm ortağı ve yoldaşı ilân edilmiştir. Bu zat, din adamı değil bir doktordu. Nedense herhangi bir sahadaki akıllıca fikirler, o sahaya mensup adamlar tarafından değil, daha ziyade bunun dışında bulunanlar tarafından ortaya atılmıştır.

***

1691 senesinde *Büyülenmiş Dünya* adlı bir kitap telif ederek şeytanın ve sihirbazların olsa olsa manevî mevcutlar, kudretsiz mahlûklar olabileceğini ve *İncil* ile *Tevrat*'ın da başka türlü hükümler vermeye müsait olmadığını iddia eden Bekker adındaki bir zat, memuriyetinden kovulmuş ve dinsiz ilân edilmiştir. Bu yolda aklıselime uygun fikirler neşreden her şahsın uğradığı muamele aynıydı. Şu noktaya dikkat edilmelidir ki böyle adamlara

ilk ve şiddetli hücumu yapanlar din âlimleri ve hukukçular oluyordu. Zaten her devrede terakki ve açık fikirlilik âlimlerin pek hoşlandığı şeyler değildir.

***

1751 senesinde neşrolunan Bavyera Ceza Kanunu'na göre *sihirbazlar, şeytan ile ittifak edenler veya vücutlarına şeytan girip mekân tutmuş olanlar ve şeytana ibadet edenler diri diri yakılmak suretiyle cezalandırılırlar.*

***

1713 senesinde bir sihirbaz kadın Tübingen Hukuk Fakültesinin Protestan profesörlerinin sözü üzerine yakılmıştır.

***

1728 senesinde Berlin'de yapılan bir sihirbazlık muhakemesi neticesinde maznun müebbet ağır hapse mahkûm edilmiştir.

***

Almanya'da son sihirbazı idam etmiş olmak şerefi Kempten Prensliği papazlarına aittir. Vaka 1775 senesinde cereyan etmiştir. Bu sırada Lessing kırk altı ve Goethe yirmi altı yaşlarında idiler.

***

1836 senesinde Helo yarımadası balıkçıları bir kadını şeytanla münasebette bulunuyor diye suda boğmuşlardır.

***

Ortodoks mezhebi bu sihirbazlık deliliğine düşmemiştir. Çünkü başlarında bir papaları yoktu. Zaten orta zamanın ilk devirlerine ait olan ve halk tarafından unutulmaya başlayan bu batıl itikadı yeniden körükleyip canlandıran ve medeniyetin dev adımları atmaya başladığı devirlere kadar devam ettiren papalardır.

***

Sihirbazlık, büyücülük ve zındıklık tabirleri Bavyera Kanunlarından ancak 1813 senesinde çıkarılmıştır. Rönesans'ın ve Fransız İnkılâbı'nın tesirleri burada da kendini göstermiş ve akıllara aydınlık getirerek *hata etmez* kilisenin miraslarını ortadan kaldırmıştır.

***

Protestanlarda uyanıklık devri Katoliklere nazaran biraz daha erken başlamıştır. Hâlbuki Katolik memleketlerinin bazılarında yarım asır önceye kadar orta zamanın karanlık itikatları hüküm sürmüştür. Aşağıdaki birkaç misal, sevginin dinini yayan kilisenin fikirlerini asla değiştirmediğini ve zemin ve mekânı müsait bulunca derhâl eski usul barbarlıklara başladığını ispat eder.

1860 senesinde Meksika'da Camargo şehrinde bir kadın dinsizlik ve zındıklık ile itham edilerek diri diri yakılmıştır. 1876 senesinde bir kadın ile oğlu yine din meselesi yüzünden Meksika'nın St. Juan de Jacobo şehrinde ve aynı odun yığını üzerinde beraberce yakılmışlardır. 1888 senesinde bir kadın Peru'da sihirbazlıkla itham edilmiş ve pazar meydanında kırbaçla dövülerek öldürülmüştür.

Görülüyor ki milletler uyanıklıklarından ve din adamlarına olan itimatsızlıklarından biraz vazgeçerek tekrar onların tesiri altına girecek olsalar orta zaman vahşetlerini tekrar görmek hiç imkânsız olmayacaktır.

***

Bugün insanlar ve ilim o kadar ilerlemiştir ki birtakım karanlık ilimler ve tecrübeler hakiki ilim tarafından tetkike mevzu olarak alınmıyor bile... Ahiret, ruh, ölüm, ölümden sonrası mevzuları ile uğraşan adamlara gerçi hakaret edildiği yok fakat bunların iddialarını reddetmeye bile kimse tenezzül etmiyor. Çünkü her devirde hâkim olan şey dogmalar ve resmîleşmiş felsefe ve kanaatlerdir. Hadiseleri nazariyata göre değil, nazariyatları hadi-

selere göre ölçüp biçen uyanık fikirli insanlar daima yalnız kalmıştır. Büyük kütle hiçbir zaman uğrunda dövüştüğü dogmanın akıllıca veya aptalca, doğru veya yanlış olduğunu araştırmamıştır. Kütle daima ana koyunun arkasından giden sürüye benzemiştir. Bugün bir kültür tarihi yazılsa ve burada beşeriyetin başa geçenlere neler borçlu olduğunu değil, bu başların -bir müddet ileri götürdükten sonra- nasıl terakkiyi durdurdukları tasvir edilse herhâlde çok şükrana değer bir iş yapılmış olur.

Edep ve Terbiye

Fransa'da on altıncı asırda Kont Chasteau-Villain nam asilzade salonlarından birinde garip bir tablo teşhir ediliyordu. Oldukça sanatkârane resmedilmiş olan bu tablo muhtelif vaziyetlerde ve akla gelmeyecek bin türlü işlerle meşgul çıplak kadınları tasvir ediyordu ve bunu seyreden kimse, bir keşiş bile olsa, muhakkak baştan çıkardı. Kontun kadın ve erkek ziyaretçileri, salondaki resimleri, bilhassa bu tabloyu pek dikkatle seyrederlerdi. O devir muharrirlerinden Brantôme bunları anlatırken bir gün yüksek tabakaya mensup bir kadının bu tabloya bakarak bu aşk fırtınasından kudurmuş gibi yanındaki kavalyeye döndüğünü ve yüksek sesle: "Burada fazla kaldık. Hemen çıkalım ve benim odama gidelim. Zira bu ateşe fazla dayanamayacağım. Kendimi teskin etmem lazım!" dediğini söylüyor.

***

Chronik adlı kitabın müellifi Zimmern on altıncı asırdaki Almanya'da saray hayatını tasvir ederken şu fıkrayı anlatıyor:

Evli ve dul kadınlar ve genç bâkireler hep birbirinin aynıydı. Brandenburg Kontu Albrecht ziyaret için gittiği Rochlitz'de mevkuf tutulunca maiyeti ile beraber kendini eğlenceye vermişti. Bu asil misafire vaktini hoş geçirtmek için saraydaki kadın ve kızlar onu

ve maiyetini yalnız bırakmıyorlardı. Bir gün masum genç kızlardan birinin bir şövalyenin kucağına oturduğunu ve bir müddet sonra "Aman, gıdıklanıyorum!" diyerek yerinden fırladığını gördüm.

***

1540 senesinde Gülch Prensi Wilhelm 12 yaşındaki Navarra Kraliçesi ile evlenince gelinin izdivacın fiilen icrası için pek küçük olduğunu düşünen Fransa Kralı Fransua zifaf gecesi için damada diğer bir asilzade bâkire göndermiştir. Yukarıda ismi geçen Zimmern'in anlattığına göre, Prens kralın bu inayetini teşekkürle kabul etmiş ve bu kibar bâkireye sabahleyin bin altın hediye etmiştir. Bu vaziyet bir ay kadar böyle sürmüş ve sarayda olsun, Fransa'da olsun, herkes bunu çok kibar ve centilmence bir hareket olarak takdir etmiştir.

***

Johannes Wedel adlı eski bir muharrir, *Hausbuch (Ev Kitabı)* isimli eserinde on yedinci asır başlarında Stettin şehrinde ve bu şehirdeki sarayda pek eğlenceli bir oyun oynandığını yazmaktadır. Yalnız bayram ve karnaval zamanlarında değil, bütün sene ve akla geldikçe yapılan bu eğlenceyi Wedel şöyle anlatıyor:

Birçok kâğıtlar alınıp bunların üzerine kralın ve saray mensuplarıyla oyuna iştirak eden şehir halkının unvan ve memuriyetleri veya gördükleri iş yazılır, diğer birtakım kâğıtlara da gene oyuna girenlerin ismi kaydedilirdi. Bunlar ayrı ayrı torbalara konur ve kader kısmet çeker gibi her torbadan birer kâğıt alınırdı. Bu esnada hangi isme hangi iş veya memuriyet isabet ederse o ismin sahibi bu işi veya memuriyeti kabule mecburdu. Böylece en ehemmiyetsiz uşağın kral veya kralın da mesela itfaiye neferi olduğu görülürdü. Kâğıtların çekilmesi bitince herkes kendine düşen vazifeye göre giyinir ve hep birlikte kahkahalar atıp borazanalar çalarak şehirde alay hâlinde dolaşırdı. Alaydan sonra eğlenceli bir yemek verilir ve bu yemekte kral rolünde olan uşak sofranın başına oturur ve uşaklık vazifesi kendisine düşen kral da ayakta bekleyip yemek yi-

yenlere hizmet ederdi. Daha sonra dans başlar, herkes neşe içinde sıçrar, sarhoş olup sızar ve eğlence sabaha karşı sona ererdi.

***

On beşinci asır sonlarıyla on altıncı asır başlarında Almanya şehirlerindeki danslı eğlencelerde garip bir âdet türemişti: Dans eden erkek damını havaya kaldırıp uçurur ve bu sırada kadının bacakları, hatta en mahrem yerleri görünürdü. Sonra dans esnasında söylenen şarkılar pek açık saçıktı. Çoğu şehir fahişelerinin söylediği şeylerdi. Erkekler bu şarkıları söyleyerek kadınları yumuşatmak ve coşturmak isterlerdi.

***

Orta zamanın sonlarında Zürich Belediyesi, dans salonlarına çıplak olarak gidilmesini men eden bir karar almıştır. Bu karardan evvel dansa giden kadınların sırtları bellerine kadar ve göğüsleri memelerine kadar meydanda bırakılır ve böylece en akıllı uslu erkekler bile baştan çıkarılırdı.

***

On altıncı asır sonlarına kadar devam eden dans âdetleri hakkında o devrin oldukça mühim memurlarından Johann von Münster'in *Allah'ın Sevmediği Dansa Dair Allah'ın Seveceği Bir Muhtıra* adlı bir eseri vardır. Burada anlatıldığına göre o devirlerde bir kavalyenin kendisiyle dans etmek talebini kabul etmeyen bir kadın veya bir genç kızın ağzına şamar yapıştırdığı çok görülmüştür. Teklif kabul edilir ve dansa kalkılırsa o zaman erkekle kadın birbirine sarılır ve öpüşürlermiş. Danstan sonra kavalye damını eski yerine götürerek bırakır, ya müsaade alarak ayrılır veya kadının kucağına oturarak onunla musahabe edermiş [konuşurmuş].

***

Cenubî Fransa'da ve diğer birçok yerlerde 1552 senesine kadar erkeklerle kadınların öpüşmek suretiyle selamlaşmaları âdet-

ti. İngiltere'de on altıncı asırda misafir öpülmek suretiyle karşılanır ve selamlanırdı.

***

1575 senesinde Liegnitz Dükası'nın karısı kocasının verdiği bir ziyafete iştirak etmek istememiştir. Çünkü bu ziyafette kocasının dostu olan bir kadının da bulunacağını biliyordu. Bunu duyan dük, karısından hesap sormuş ve "Ben istediğim hâlde niçin ziyafette bulunmuyorsunuz? Birçok namuskâr ve asil kimseleri davet ettim!" diye biraz sertçe bağırmıştır. Karısı itizar beyan ettikten sonra, "O fahişenin yanında oturmak istemem!" demiştir. Bunun üzerine hiddetlenen dük karısına sen diye hitap ederek: "Şunu bilesin ki o kadın fahişe değildir!" demiş ve ağzına şiddetli bir tokat yapıştırmıştır. Kadın bu tokadı yiyince sallanmış ve odayı terk etmiştir. Bilahare barışmak müzakereleri yapılırken tokadın adı bile anılmamış ve ehemmiyetsiz görülmüş fakat kadın kocasının kendisine sen diye hitap ederek hakaret etmesini pek güç hazmetmiştir. Bu vakayı anlatan muharrir düşesin barışmak için rakibesinin sofradan uzaklaştırılmasını ve dört aydan beri odasına uğramayan kocasının o geceyi kendi yanında geçirmesini şart koştuğunu kaydediyor.

***

Fransız asilzadelerinden biriyle evlenerek Fransız kral sarayında uzun bir ömür süren ve sonra hatıralarını neşreden Alman Prensesi Liselottevon der Pfalz 26 Ağustos 1719 tarihinde defterine şunları yazmıştır:

Arkama birisinin dokunmasını katiyen istemem, çünkü o kadar sinirlenirim ki, ne yaptığımı bilmem. Bu yüzden veliahda az kalsın bir tokat aşkedecektim. Çünkü kendisinin fena bir âdeti var: Şaka olsun diye oturmak üzere olan birinin altına başparmağı kalkmış vaziyette yumruğunu koyuyor. Kendisinden bu nevi şakalar yapmamasını rica ettim ve bunlardan hoşlanmadığımı ve kendimi kaybedip bir tokat vuracağımı söyledim. Bunun üzerine veliaht beni rahat bıraktı...

Saraydaki diğer kadınlar bu oyunda bir zevk bulmuş olmasalar veliaht herhâlde bu şakayı itiyat etmezdi.

***

Aynı kadın 21 Teşrin-i Sani 1720 tarihinde şunları yazıyor:

Veliaht istese saray kadınları gidip onun ayaklarını öpecekler. Abdest ederken bile kendisini yalnız bırakmıyorlar. Geçen gün sıkıştığı için bir kadın grubunun yanından ayrılmak istiyordu, onlar bırakmadılar ve işini orada görmesini rica ettiler ve bu müddet zarfında onu seyrettiler.

Gene bu Liselotte'nin anlattığına göre veliaht lazımlıkta otururken eğlendirilmesini istermiş. Kendisini bu şekilde avutmaya memur olanlar arkalarını dönüp otururlar ve eğlenceli hikâyeler anlatırlarmış.

Liselotte birkaç kere bu vazifeyi ifa etmiş ve karısının odasında bulunan veliahdı konuşarak eğlendirmiş. Veliahdın karısı her zaman katıla katıla gülerek genç kadını bu garip hizmeti görmek için kocasının yanına yollarmış.

***

Prusya Kralı Birinci Friedrich Wilhelm çok ciddi bir adamdı ve kendisine *asker kral* unvanı verilmişti. Ara sıra şiddetli melankoli hamlelerine uğradığı için etrafındakiler Saksonya Kralı Kuvvetli August'un ziyaretine gitmesini ona tavsiye ettiler. O esnada Avrupa'nın en şaşaalı sarayı bu Kuvvetli August'un sarayıydı. Kral bu teklifi kabul etti. Saksonya Kralı misafirlerini çok güzel karşıladı ve bir gün eğlenceli bir yemekten sonra bu fevkalâde dürüst, ahlâklı ve soğukkanlı hükümdarın faziletine bir suikast yapmaya karar verdi. Her iki kral birer Domino giyerek sarayda odadan odaya dolaşmaya başladılar. En sonra büyük ve güzel bir salona geldiler. Burada bütün eşya fevkalâde kıymetli ve muhteşemdi. Birdenbire karşı taraftaki duvar aşağı kayıp yok oldu ve harikulâde bir manzara meydana çıktı. Venüs kadar güzel bir kız mühmel bir tavırla bir divanda uzanmış yatıyordu.

İlk insanın günah işlediği zamanki elbisesini giymişti. Fildişi gibi beyaz bir vücudu vardı. Fakat Friedrich Wilhelm üzerinde ümit edilen tesir görülmedi. Mamafih bu vaka o devirlerde ahlâk telakkisinin ne mahiyette olduğunu göstermek itibariyle enteresandır. Bu vakada hazır bulunanlardan biri de on altı yaşındaki Prusya veliahdıydı ki bu zat sonra Prusya kralı olan büyük Friedrich'tir.

***

Yirminci asır başlarında Sırbistan Kralı Aleksandr'ın verdiği bir baloda sabahleyin bir kadın korsesi bulunmuştur.

Eski Zamanda Modern Şeyler

Goethe *Faust*'un birinci kısmında Mephisto'nun ağzından şöyle söyler: *Kim aptalca veya akıllıca bir şey düşünebilir ki o şey bizden evvelki zamanlarda düşünülmüş olmasın.*

Bu sözlerin doğruluğunu kimse inkâr edemez.

Biz burada birkaç misal alarak, bugün övünmemize sebep olan birçok icatların, keşiflerin, teknik başarıların oldukça uzun bir ömre malik olduklarını göstermeye çalışacağız.

***

En eski tünel Milat'tan yedi asır evvel Orşilim Kralı Hiskiya tarafından açtırılmıştır. Bugün dahi mevcut olan ve Siloah ismini alan bu tünel kayaların içinde oyulmuştur. Düz değildir. Hava hattı 335 metre olan bir mesafede 535 metre uzunluğundadır. Ufkîliği fevkalâde mükemmel bir şekilde muhafaza edilmiştir: Bütün tünelde ancak 30 santimetrelik bir meyil vardır.

Filistin'de, Gezer civarında Milat'tan iki bin sene kadar evvel yapılmış olan diğer bir tünel 35 metre yüksekliğinde bir kayanın altında oyulmuştur ve bugünkü Londra yeraltı trenlerini andıran bir kubbeye maliktir.

***

Ray bize yeni bir şey gibi görünür, fakat eski çağlarda da malûm idi. Hatta bugün yalnız tren ve tramvaylar için kullanılan rayların o zamanlar daima geniş bir istimal [kullanım] sahası vardı: Çok işleyen caddelerde oluk şeklinde oyuklar yapılırdı. Bunların bakiyelerine bugün Atina şehrinin kapılarında, Pire'den Agora'ya giden yolda, eski Romalıların Dauphine Alplarında açtıkları yollarda tesadüf edilmektedir. Aynı nevi caddeler Suriye'de Havran civarında da varmış. O zamanlar sokaklarda oyulan bu raylarla bugün bizim kullandığımız raylar arasındaki benzerliği tamamlayan bir nokta da onlarda arabaların çatışmasını önlemek için yapılmış makaslar bulunmasıdır. Bu makaslar muayyen fasılalarda bulunuyor ve tek hat üzerinde iki arabanın mukabil istikametlerde gidebilmesini temin ediyordu. Rayların arasındaki mesafe bütün Yunanistan'da ve Yunan nüfuzu altında bulunan yerlerde hep aynıydı. Fransa'da keşfedilen Roma caddelerindeki raylar 1,44 metre açıklığında, yani aşağı yukarı bugünkü demiryolları gibiydiler.

***

Eski zamanlarda *memba arayıcıları* vardı. Mükemmel surette teşkilâtlandırılmış ve esnaf loncalarına bağlanmış olan bu kimseler hatta ordularla beraber giderek lüzum hâsıl olunca derhâl su aramaya başlarlardı. Ellerinde bir *arayıcı değneği* olduğu hâlde, bazen da buna hacet kalmadan araziyi dolaşırlar, altında su bulunan yeri keşfederler ve orada derhâl sondaj yaptırarak su çıkartıldı. Cezayir'de bu şekilde açılmış birçok artezyen kuyularına tesadüf edilmiş ve bunlar Fransızlar tarafından tekrar kullanılır hâle getirilmiştir. O zamanlar bu adamların sayesinde çöllerde güzel vahalar teşekkül etmiş fakat bunlar asırlarca süren barbarlık devirlerinde kuyuların tıkanması yüzünden yerlerini tekrar kumlara bırakmışlardır. Bugün ispat edildiğine göre Romalılar Afrika çöllerinin en vahşi yerlerinde bu şekilde iki yüz kadar kuyu açtırmışlardır: yerin altındaki suyun mevkiini nasıl keşfettikleri, o derin sondajları nasıl yaptıkları ve boruları nasıl zemine soktukları bugün bizim için bir muammadır.

***

Paratoner milattan 1300 sene evvel Mısırlılar tarafından iptidaî bir şekilde kullanılmaya başlamıştı. Üçüncü Ramses zamanında Medinetü'l-Abu'da ve diğer birçok yerlerde şehir kapılarındaki kulelerin üstüne dikilen direkler altınla kaplanır ve bu şekilde yıldırım buraya çekilirdi.

Yunan ve Roma rahipleri yıldırımı çekip zararsız bir hâle getirmek hünerine maliktiler. Mamafih bu sırada yıldırım çarpmasıyla ölenler de vardı. Bu rahipler yıldırımı çekmek için madenî levhalarla sarılmış sırıklar kullanırlardı. Fakat bu sırığı madenî bir telle içinde su bulunan bir kuyuya raptetmeyi bilmiyorlardı.

***

Sürat dediğimiz şeyin de eski devirlerde pek ihmal edilmediğini şu misaller anlatmaktadır:

Eski Roma zamanında Antakya'dan İstanbul'a hükümet postası altı günde gelmişti ki böylece günde yüz doksan kilometre kadar bir mesafe kat edilmiş demektir. Sezar Roma'dan Rhone civarına sekiz günden az bir zamanda, yani günde yüz elli kilometre kat ederek varmıştır. Maximin'in katledildiği haberini Aquileja'dan Roma'ya getiren haberci bu mesafeyi dört günde almıştır. Bu sürat bugün için bile hayret verecek bir şeydir; çünkü at değiştirerek dahi olsa günde iki yüz kilometre yol almak her zaman için bir muvaffakiyet sayılır.

Milat'tan sonra 69 senesinde Belçika'da ihtilâl çıktığını bildirmek için Roma'ya giden haberci günde iki yüz kırk kilometre süratle ilerleyerek dokuz günde bu uzun mesafeyi almıştır. Fakat bu nevi süratli yolculuklardan malûm olanların en hayret vericisi Drusus'un hastalandığını haber alan Tiberius'un Pavia'dan Germanya'ya yaptığı seyahattir. At değiştirerek yirmi dört saatte iki yüz doksan kilometre yol almıştır ki bu ancak yolun birçok kısımlarında dört nala gitmek ve hayvanları öldürünceye kadar sürmek şartıyla mümkün olabilmiştir. Zamanımızın spor ve süvarilik tarihinde buna nazir [benzer] olabilecek hadiseler yoktur.

Romalılar zamanında normal araba yolculuğunda günde altmış-yetmiş üç kilometre yol gidilirdi. Buna mukabil Orta Çağ'ın ilk devrelerinde günde alınan yol ancak yirmi-otuz kilometre idi.

***

1188 senesinde 17 Mart'ta Roma'dan hareket eden bir papalık Kuryesi İngiltere'de Canterbury şehrine 15 Nisan'da, yani yirmi sekiz günde varmıştır.

***

Romalılar zamanında imparatorluk dâhilinde her türlü münasebetin ve seyrüsefer ne kadar geniş olduğunu şu hâdise anlatır: İsviçre'nin her şehrinde ve her büyükçe kasabasında istiridye kabukları bulunmuştur. Bunlar sahil mıntıkalardan satılmak üzere günü gününe buralara getirilen deniz mahsullerinin bakiyeleridir. Birçok yerlerde hurma ve zeytin çekirdekleri de bulunmuştur. O mıntıkalarda bu nebatlar yetişmediği için bunların uzak yerlerden satılmak için getirildikleri meydandadır. Lyon'da imal edilen çanak çömlek ve küplere bütün Golva'da, İngiltere'de, yukarı İtalya'da ve Tirol ile Macaristan'a kadar Alplar mıntıkasında tesadüf edilmiştir. Hatta bunların üzerinde hepsi aynı fabrikanın alametifarikası mevcut olduğu da görülmüştür.

Eski Romalılar 2670 tonluk gemiler inşa etmişlerdir. Bu büyüklük zamanımızda bile ehemmiyetli bir şeydir.

***

Eski devirlerde yevmî gazete [günlük gazete] bile vardı. Sezar tarafından Milat'tan elli dokuz sene evvel tesis edilen *Acta Diurna*'da resmî haberler ilan olunur, hususî haberler toplanıp neşredilirdi. Gazete yalnız bir tek nüsha olarak çıkar ve teksir edilmezdi.

Roma'da birtakım muhabirler vardı ve para mukabilinde her gün Roma'dan taşraya gündelik havadisler yollarlardı.

***

Etyemezler eski Roma'da da mevcuttu. Seneca ve Plutarch nebatî [bitkisel] gıdadan gayrı bir şey yemezlerdi. Hatta bu sonuncusu bütün ikna kuvvetiyle bu hayat tarzını yaymaya uğraşmış ve et yiyenlere şiddetli hücumlarda bulunmuştur.

***

İçki düşmanları çok eski zamanlarda bile vardı. Milat'tan 1350 sene kadar evvel Mısır firavunlarından İkinci Ramses tebaasının ayyaşlığıyla mücadele etmek için bir cemiyet kurmuştu. Bu husus 1902 senesinde *France Medicale* de kitabeler ve resimlerle ispat edilmiştir. Filhakika eski Mısırlıların ayyaşlığı pek meşhurdu. Kadınlar bile *beşikten mezara kadar* içkiye rağbet ederlerdi. O zamanki Mısır'da en aşağı dört çeşit bira ve altı çeşit şarap imal edilir ve ayrıca hurma rakısı da kullanılırdı.

***

İçki düşmanlığı propagandacılarına örnek olacak bir adam eski Yunanlılardan Decaeneus adındaki biridir. O zamana kadar Bakus şerefine pek coşkunca kafayı tütsüleyenlerin üzerinde bu adamın içki aleyhindeki nutukları o kadar büyük bir tesir yapmıştır ki halk nihayet bağlardaki kütükleri kökünden söküp atmış ve bir daha üzüm yetiştirip şarap yapmamıştır.

***

Malûm olduğu üzere son zamanlarda Amerika'da ispirtolu içkiler ancak eczanelerden ve reçete ile alınabilirdi. Mamafih içki tedariki buna rağmen pek güç değildi. Hâlbuki içkiyi zorla yasak etmek ve ayyaşlığın bu şekilde önüne geçmek istemek, ifrat ayyaşlıktan daha küçük bir barbarlık alameti değildir.

***

Elektrik ile tedavi iptidaî bir şekilde eski devirlerde malûm idi. Devamlı baş ağrılarında hastanın alnına elektrik balığı konur ve orası hissizleşinceye kadar bırakılırdı. Bir balık yetmezse tedavi tekrar edilirdi.

***

Hipokrat Milat'tan 400 sene evvel masaj tedavisi yapardı ve bu tedaviyi ilk bulan adam kendisi değildi, yani masaj usulü çok daha eskiden de tatbik edilegeliyordu.

Masajı bugünkü tıbba dâhil eden Hollandalı Doktor Mezger'dir (1853).

***

Prusalı Asklepiades adında bir doktor Milat'tan bir evvelki asırda Roma'da pek büyük bir şöhret kazanmıştı. Bu doktor hastalarına katiyen ilaç vermezdi ve alelumum [genellikle] ilacın müthiş bir düşmanıydı. Hastalarına perhiz ettirir, beden hareketleri ve masaj yaptırır, soğuk su duşları, yağmur banyoları ve kumda yalın ayak gezmek tavsiye ederdi. Meşhur Augustos Milat'tan evvel 23 senesinde bu şekilde tedavi edilerek iyileşmiştir.

***

On sekizinci asır ortalarına kadar gözlerdeki karasu hastalığını tedavi için göz adesesi [merceği] tabaka-i kuzahiyeden [iristen] uzaklaştırılarak cismi zücacînin [camın] bulunduğu mahalle itilirdi. Yani doktorlar adeseyi gözden dışarı alacak bir operasyonu bilmiyorlar veya beceremiyorlardı. Hâlbuki bugün elde mevcut olan dört bin senelik Ebers papirüsüne nazaran eski Mısırlılar zamanında bu ameliyat yapılıyor ve maraz membaı dışarı alınabiliyordu. Fakat bu bilgi de birçok mümasilleri gibi Orta Çağ'ın karanlığına dalıp unutulmuştu.

***

1619'da kanın deveran ettiğini keşfeden Harvey bu keşfinde ilk değildir. Milat'tan üç yüz sene kadar evvel Kral Birinci Seleucos'un hususî doktorluğunu yapan Keoslu Erasistratos vücudumuzda kanın deveran ettiğini bulmuş hatta verit dessamelerini [toplardamar kapakçıklarını] bile keşfederek Harvey'in meşhur buluşuna çok yaklaşmıştır. Fakat bu zat da ilk olduğunu iddia edemez, çünkü eski Mısırlıların da kan deveranına dair inkişaf

etmiş malûmatları vardı. Başlamakta olan kalp dessamesi hastalıklarını, bugünkü doktorlar gibi, istirahat ve sükûnet ile tedavi ederlerdi.

***

Eski çağlarda sunî aza yapmasını da bilirlerdi, Hintlilerde alçıdan yapılmış burun, kulak ve dudaklar her zaman görülen şeylerdendi. O zamanlar bu uzuvların kesilmesi cezası birçok kimselerin uğradığı bir felâket olduğu için sunî azalara olan bu rağbeti tabiî görmelidir. Harpta kol ve bacaklarını kaybeden Yunan ve Roma askerleri sunî kol ve bacak kullanırlardı. İngiltere'de Surgeons'daki Royal College Müzesi'nde Milat'tan 300 sene evvel imal edilmiş ve Capua'daki bir mezarda bulunmuş böyle bir bacak vardır ve katalogda şöyle tavsif edilmektedir. *Sunî uzuv aynen bir bacak şeklindedir. Bir ağaç üzerine bronz çivilerle mıhlanmış ince bronz safihalarından vücuda getirilmiştir. Dışarıda kalan uçlarında birer delik bulunan iki demir, çubuk bu bronz levhaların baldır tarafında tespit edilmiştir.*

***

Sunî göz ve sunî diş de eski devirlerde bilinen şeylerdendir. Hıristiyanlık devrinde sunî bir gözü ilk defa yaşayan bir insanın göz çukuruna koyan, meşhur Fransız cerrahı Amroise Pare'dir. 1561 senesinde yaptığı bu göz emaye [kaplanmış] edilmiş altından mamuldü ve gözün tabiî renklerini taşıyordu. Pare bunu kendisinin keşfettiğini iddia etmemiş ve hatta yapılan bu işin yeni olduğunu bile söylememiştir.

***

Goethe'nin meşhur piyesinin kahramanı Demir Elli Götz von Berlichingen sağ kolunu 1504'te Landshut Muhasarası'nda kaybetmiş ve Olnhausen'deki bir demirciye demir bir el yaptırmıştı.

***

İkinci Pön Muharebeleri esnasında bir kolunu kaybeden Sergius Silus adlı bir Roma muharibi de demir bir el kullanırdı. Bu adamın harplerde takma koluyla yaptığı kahramanlıklar dillere destandır. Silus'un maceralarını anlatan Romalı müverrih Plinius diyor ki: *Diğer kahramanlar insanları mağlup etmişlerdi, fakat Sergius Silus mukadderatı mağlup etti.*

***

Malaryanın [sıtmanın] müvellidi [doğuranı] olarak bir nevi basillerin mevcut olması icap ettiğini ilk defa Romalı doktorlardan Varro düşünmüştür. Bu adamın yazdığına göre bataklık yerlerde gözle görülemeyecek kadar küçük canlı mahlûklar üremekte ve hava tarikiyle [yoluyla] ağız ve burundan vücuda girerek mukavemetsiz bünyelerde intan [enfeksiyon] vücuda getirmektedir.

***

1726 senesinde Hollandalı Doktor Knott yukarıdakine müşabih şeyler düşünmüş ve teneffüs tarikiyle vücuda girip verem hastalığını doğuran küçük mahlûklardan bahsederek bu mahlûkların hastalığın sirayetine de sebep olduğunu söylemiştir.

***

İnsan tükürüğünde ilk defa bakteri gören zat Leewenhock isminde bir Hollandalı doktordur (1683).

***

Vitruvius'un yazdığı tarihin onuncu kitabının dokuzuncu faslında anlatıldığına göre, eski Roma'da taksili arabalar kullanılırdı. Bu arabaların dingillerine ilâve edilen bir nevi tertibat vardı. Arabanın altına tesbit edilmiş [sabitlenmiş] bronz bir kabın içine yola çıkıldıktan sonra her milde bir kere bir taş düşer ve ses çıkarırdı. Kaç taş düştüğü sayılırsa kaç mil mesafe kat edildiği de meydana çıkardı.

Roma muharrirlerinden Julius Capitolinus yazdığı bir biyografide *hayvansız giden arabalardan* bahsetmektedir. Bunların tekerlekleri hususî bir tertibat ve çok akıllıca düşünülmüş birtakım aletler sayesinde arabanın içinden çevrilmekteymiş. Arabacı yerini güneşten koruyan siperler varmış.

Bu araba herhâlde bugünkü otomobillerin büyük babası olacak.

***

Araplar bile otomobil yapmışlardır. Arapların bir nesep [soy ağacı] kitabı olan *Lubâb* namlı eserde 656'da ölen Rebi İbni Ziyad isimli birinden şöyle bahsedilmektedir: *Bu adamın bir ismi Fârisel-arâde yani makine süvarisi idi, çünkü icat etmiş olduğu bir makineye binerek deveye binmiş gibi dolaşabiliyordu.*

***

Meşhur Roger Bacon (1214-1294) on üçüncü asırda yukardaki düşünceye benzer fikirler ortaya atmış ve yelkenli bir kızak yaparak hayvansız yola gitmeyi düşünmüştür. Bunlardan bahsederken söylediği şu sözler şayanı dikkattir: *Bundan maada uçmak makineleri de yapılabilir. Mesela ortaya oturan bir adam bir çarkı çevirerek kuşların kanatlarına benzeyen hususî birtakım kanatları harekete getirir ve havaya yükselir...*

Fakat bu fikirlerden dolayı kilise, zavallının yakasına yapışmış ve kendisini uzun seneler, sihirbazdır diye, zindanlarda bırakmıştır.

***

Kendi kendine hareket eden, yani içine konan birtakım makineler ve aletler sayesinde otomatik şekilde işleyen birçok eşya bugün her yerde mevcuttur. Bu otomatları zamanımıza mahsus zannetmek ise büyük bir hatadır.

Mesela eski Yunanlılardan Tarentli Archytas tahtadan bir güvercin yapmıştı; bu kuş, havaya yükselerek kısa mesafeler kat

ediyor ve havada dolaşıyordu. Fakat bir kere yere indikten sonra tekrar yükselemiyordu.

Phaleronlu Demetrius da kendi kendisine yürüyebilen bir sümüklü böcek yapmıştı. Olympia şehrinde kendi kendine kanat çırpan demir bir kartal vardı.

***

Milat'tan iki asır evvel İskenderiye'de yaşamış olan Heron'un anlattığına göre o zamanlar İskenderiye'deki mabetlerde *mukaddes su* otomatları varmış. Bunlara bir drahmi atılınca musluklarından hemen su dökülmeye başlarmış. Heron bu nevi aletlerin o zamanki İskenderiye'de pek çok kullanıldığını ve muhtelif çeşitleri olduğunu yazmaktadır.

Bu nevi icatların en dikkati şayan olanı Bizans İmparatoru Teophilus'un (829-842) yaptırdığı iki aslandır. Bu imparator yukarıda ismi geçen Heron'un eserlerini okuyarak heveslenmiş ve tahtının iki tarafına halis altından iki aslan yaptırmıştır. İmparator her tahta oturduğunda bu aslanlar mihanik [hareketli] birtakım tertibat sayesinde ayağa kalkarlar, kükrerler ve tekrar yere uzanırlardı.

***

Denizaltı gemisi fikri ilk defa haçlı seferleri esnasında zuhur etmiştir. Mamafih o zaman tasavvur edilen şekil pek iptidaî idi. Rivayete nazaran Salomon Morolf adında biri, deriden ve her tarafı kapalı bir gemi yaptırmış. Bunun ziya [ışık] almak için iki cam penceresi varmış. Bir gün halkın huzurunda bu gemi ile Morolf denize dalmış. Bir ucu denizin yüzünde kalan bir boru içerisi için lâzim olan havayı temin ediyormuş. Gemi ile içindeki adam on dört gün su altında kaldıktan sonra tekrar yukarı çıkmışlar... Münih Saray Kütüphanesi'nde bulunan bir kitapta bu şekilde bir denizaltı gemisini tasvir eden bir resim mevcuttur.

***

Dünyanın yuvarlak olduğu hakikati Milat'tan altı asır evvel Pythagoras ve Anaximander tarafından öğretilmekteydi. Milat'tan üç yüz elli sene evvel Eudoxos bu hakikati tekrar ve ısrarla müdafaa etmiş, Archimedes bunu ispat için deliller taharri etmiştir. Halife El-Memun kürenin çevresini hesap ettirerek yirmi dört bin İngiliz mili olduğunu bulmuştur ki bu rakam bugün kürenin çevresi olarak kabul edilen kırk bin kilometreye pek yakındır. Bu halife aynı zamanda beş yüz metre kadar bir hata ile tul derecelerinin [boylamların] uzunluğunu da hesap ettirmiştir.

***

Milat'tan iki yüz yetmiş sene kadar evvel İskenderiyeli riyaziyeci [matematikçi] Aristarchos güneşin yerinde durduğunu ve arzın onun etrafında döndüğünü talebesine öğretmiştir.

***

Milat'tan yüz elli sene evvel Seleucos kâinatın namütenahi [sonsuz] olduğunu ve dünya ile diğer bazı yıldızların güneşin etrafında devrettiklerini felsefî bir sistem olarak ileri sürmüştür.

***

Eski Yunanlılar ve bilhassa Atinalılar tırpan kullanmazlar ve düven [kızak biçimli araç] nedir bilmezlerdi. Ekini orakla biçerler ve atlarla katırlara çiğnettikten sonra savururlardı. Tırmık da onlarca malûm değildi ve tarlaya ekilen buğdayı örtmek için kürek kullanırlardı.

***

Eski Yunanlıların ateş yakmak için kullanabilecekleri hiçbir vasıtaları yoktu. Bunun için her evde daimî bir ateş bulundurulur ve bu sönerse komşunun lambası emanet olarak alınıp sönen ateş canlandırılırdı.

***

Roma İmparatorluğu zamanında Golva mıntıkasında cam pencereler kullanılmaya başlamıştı. Gene aynı devirde Roma'da herkes umumî su tesisatından istifade ederdi. Her evde daima akan bir çeşme vardı. Antakya ve İskenderiye'de bile bu aynen böyle idi. Hatta o devirlerde geceleri sokakların aydınlatması usulü bile tatbik ediliyordu.

***

Çek ve ciro sistemleri çok eski devirlerde kullanılan şeylerdendi. Bunu Çiçero'nun mektuplarından anlıyoruz. Bono usulü Babilliler tarafından bile tatbik edilirdi. İpotek Milat'tan altı asır evvel mevcut olan bir müessesedir.

***

Eski devirlerde anarşistlere bile tesadüf edilmektedir. Filistin'de bulunan bu yaman adamlar dünyayı on beş asır müddetle tedhiş etmişlerdir [dehşete düşürmüşlerdir]. Meşhur müverrih Flavius Josephus *hançer biraderleri* diye bir teşekkülden bahsetmektedir. Milat'tan sonraki birinci asrın ikinci yarısında ortalığı kasıp kavuran ve propagandayı bıçakla yapmayı tercih eden bu adamlar hiçbir zaman soygunculuk için değil, bugünkü yoldaşları gibi, siyasî maksatlar için adam öldürürlerdi.

Anarşist fikirler en ziyade haçlı seferleri esnasında ve gene Filistin ve civarında yayılmış ve taraftar bulmuştu. Rafızî bir Müslüman mezhebi olan İsmailiye tarikatına mensup bulunan bu anarşistler tam ve saf bir nihilizm propagandası yapıyorlar ve "Her şey boş ve manasızdır, bunun için her şey mübahtır!" diyorlardı. 1100 seneleri sırasında bunların başında bulunan Hasan Sabbah kayalıklar üzerindeki Alamut Kalesi'nde oturarak düşmanlarını fedaileri vasıtasıyla avucunun içine almıştı. Ahlâk telakkileri ne olursa olsun, bu anarşist fedailer şeflerine karşı kör bir itaat gösteriyorlardı. Bu itaat o dereceyi bulmuştu ki bir nöbetçi itaatini göstermek için şeyhin bir işareti üzerine kendini kayalıklardan uçuruma fırlatıyor; bir anne, şeyhin emrettiği cinaye-

ti yapmaktan sağ dönen oğlunu görünce "Niçin imanın uğruna ölmedin?" diye ağlayıp dövünüyordu.

***

Sueton ile Tacitus'un yazdıklarına göre Neron beş bin ücretli alkışçı beslerdi ve bunlar, imparator temsil verdiği sırada ortalığı şiddetli alkışlara boğarlardı. Muhtelif gruplara ayrılmış olan bu alkışçıların grup şefleri kırk bin gümüş akça maaş alırlardı.

***

Monokl ve lorgnon (kadınlar tarafından kullanılan saplı gözlük) zamanımızın icatları değildir, imparator Neon sirklerdeki Gladyatör oyunlarını bir zümrütten bakarak seyrederdi. Son devirlerde monoklün tekrar görünmesi tarihi 1730'dur. O esnada Roma'da bulunan İngiliz sefirinin *bir zincirle omuzuna bağlı bir yuvarlak cam taşıdığı ve bunu gözüne götürüp oraya tutturduğu* Keyssler isimli bir Alman muharririnin kitabında yazılıdır.

***

Çiçero'nun muasırlarından aktör Q. Roscius senede 45.000 lira ücret alırdı. Zamanımızın en meşhur tiyatro sanatkârları bile böyle bir meblağı istihfaf edemezler. Milat'tan üç asır kadar evvel Atina'da oynayan aktör Amoibeus her sahneye çıkışı için bir Talent, yani bizim paramızla 2357 lira alırdı.

***

İtalya'da oturan Roma hemşerilerinin vermeye mecbur oldukları yegâne vergi yüzde 5 nispetinde bir miras vergisiydi ve bu da bizim paramızla 10.000 liradan fazla olan miraslardan ve kan hısımlığı [kan bağı] olmayan mirasçılardan alınırdı.

***

Eski Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğu zamanlarında İtalya'nın Roma'dan maada hiçbir şehrinde asker bulundurulmazdı.

***

Heykel dikmek âdeti eski çağlarda da almış yürümüştü. Hatta Brescia şehrindeki yüksek bir memurun altı yaşındaki oğlu için altın yaldızlı bronzdan ve atlı bir heykel dikilmişti. Mamafih o zaman heykel yaptırmak ucuzdu ve her canı isteyen parasını verip kendisine bir abide dikebilirdi.

***

Milat'tan sonra 73 senesinde Roma devletine ait sanat eserlerinin bir kataloğu yapılmıştır. On üçüncü asırda ve iki lisanda yazılmış bir müze kataloğunun bazı kısımları bugüne kadar kalmıştır.

***

Eğlence yerleri ilanlarını ve diğer reklamları yapıştırmak için sokak köşelerine konan yuvarlak kulelerin Herkulaneum şehrinde de mevcut olduğu, bu şehir küller altından çıkarıldığı zaman görülmüştür.

***

Moratoryum [borç erteleme] ilan etmek hakkını dünyanın en eski kanunu olan Hammurabi Kanunu bile tanımıştır. On beş asır hükmü yürüyen bu kanunun kırk sekizinci maddesi şöyledir: *Bir kimsenin faizli bir borcu olur ve kuraklık, kasırga gibi bir afet tarlasını bozar veya mahsulünü mahvederse bu sene zarfında o kimse alacaklılara mahsulünden vermeye mecbur olmadığı gibi faiz ödemekle de mükellef değildir.*

***

Isparta kralları, İskender, Bizans İmparatoru Justinian ve daha birçok kimseler bal içine konularak gömülmüşlerdir. Çünkü o devirlerde de bal ve balmumunun muhafaza edici hassaları malûmdu.

Buna mukabil orta zamanlarda büyüklerden birini tahnit etmek [mumyalamak] icap edince evvelâ bağırsakları, beyni ve gözleri çıkarılır; sonra vücudu bıçaklarla birçok yerlerinden di-

lim dilim yarılır ve buralara tuz doldurulur, daha sonra da öküz derisine sarılıp kokusu yayılmasın diye dikilirdi. Buna rağmen cenaze öyle bir koku neşrederdi ki etrafında bulunanlar hasta olurlardı. İngiltere krallarından Birinci Henry'nin cesedinden beynini çıkarmak işini yüksek bir ücret mukabilinde üzerine alan bir adam taaffünden [pis kokudan] zehirlenip ölmüştü. Hunharlığıyla meşhur olan Henry'nin son öldürdüğü insanın bu olduğu söylenir.

***

Eski Romalılar boyunlarında broş veya muska olarak küçük ve muhtelif maddelerden yapılmış erkek tenasül [üreme] aletleri taşırlardı.

Pompei'deki umumhanelerin kapıları önünde bu aletin taştan yapılmış büyük sütunlar hâlinde durduğu görülmüştür.

Napoli'deki millî müzenin gizli odasında bu nevi cisimlerin zengin bir koleksiyonu vardır.

Mısırlı prensesler öldükleri zaman kendileriyle beraber mezara tabiî büyüklükte ve taştan yapılmış tenasül aletleri de konur ve böylece prenseslerin ahirette dahi hiçbir şeyden mahrum olmamalarının teminine çalışılırdı.

***

Eski ve büyük Yunan virtüözü Ismenius, Korin'de bizim paramızla 16.500 lira vererek bir flüt satın almıştır.

Mütercim Tarafından İlave Edilen Son ve Garip Bir Fıkra

Tarihteki Garip Vakalar eserini yazan Max Kemmerich 1876'da Koblenz'de doğmuştur. Büyük bir tarih âlimidir. *Alman İmparator ve Kral Ailelerinde Hayat Müddeti ve Ölüm Sebepleri, İnsan Hamakatinin Tarihi* gibi eserleri vardır. Bu zekâ ile ve aydınlık bir görüşle dolu eserlerin muharriri ne gariptir ki hayatının son zamanlarında mistik ve karanlık bir tarih görüşüne saplanmıştır.

İstikbalden Haberler, İnsan Tarihinin Ana Kanunu, Tarihin ve Almanya'nın İstikballerinin Tayini, Mistik Adamın Dünya Görüşü gibi kitaplar yazarak etrafına ilimle alâkası olmayan bir miktar taraftar toplamıştır. Böylece bir zamanlar alay mevzuu yaptığı kimselerin vaziyetine düşmüş, tarihe istikamet vermek, insanların mukadderatını tayin etmek hülyalarına kapılmıştır. Ölümü 1932'de Münih'tedir.

KAYNAKÇA

Sağlık İşleri ve Temizlik

1) A. Schultz, Höfisches Leben I, S. 229. 2) Eb. I, S. 107. 3) Jakob Burckhardt, Cultur der Renaissance in Italien, 2. Bd., 7. Aufl., S. 92 und Excurs LXXXIV. 4) „Hausbuch", Tübingen 1882, S. 546. 5) Die folgenden Daten nach G. L. Kriegk, „Deutsches Bürgertum", Neue Folge, S. 9ff. und S. 25ff. 6) A. Schultz, Häusliches Leben, S. 203. 7) Eb. S. 62ff. 8) Abbildung der einen Medaille bei Alfred Franklin, „La vie privee d'autrefois L'Hygiene", p. 123. 9) Eb. p. 118. 10) Eb. p. 133 ff. Abdruck der Eingabe, p. 158 ff. 11) Eb. p. 150, 165 und 154. 12) Eb. S. 164. 13) Eb. S. 168. 14) A. Schultz, Höfisches Leben 1, S. 107f. und H. Delbrück, Preußische Jahrbücher, 71. Bd. (1893), S. 25. 15) Franklin 1. c. p. 175 f. 16) B, Handke, Deutsche Kultur im Zeitalter des Dreißigjährigen Krieges, S. 286, Anm. 3. 17) Abgedruckt bei Franklin 1. c. p. 181 ff. 18) Eb. S. 196ff.

Roma Katolik Kilisesi ve Dinsizler

1) Vgl. Paul Graf von Hoensbroech, "Das Papsttum in seiner sozialskulturellen Wirksamkeit", I. Buch, VI. Abschnitt L, dem auch sämtliche folgende Daten, wo nicht anders bemerkt, entnommen sind. 2) Vgl. Ferdinand Gregorovius, Wanderjahre in Italien, 11. Band, „Avignon", S. 327 ff. 3) Nach K. Müller, „Über religiöse Toleranz", Beil. 1903, Nr. 1. 4) Friedländer, Sittengeschichte Roms, III. Bd, 6. Aufl., S. 631 ff. und C. Wessely im Anzeiger der Philos. hist. Klasse der Wiener Akademie der Wissenschaften 1908. 5) Theodor Lindner, Weltgeschichte seit der Völkerwanderung, II. Bd., S. 106ff und H. Schurtz in Helmolts Weltgeschichte, 4. Bd., S. 495 f. 6) Th. Lindner, Weltgeschichte, Bd., S. 224ff und Hoensbroech l. c. 1. B., 1., 4. Abschnitt. 7)

H. Th. Buckle, „Geschichte der Zivilisation in England", Übers, v. A. Runge, 7. Aufl., S. 20—24. 8) Vgl. Landau, Beil. 1905, Nr. 71. 9) Eb. 1905, Nr. 55.

Ahlâk

1) Das Vorhergehende nach O. Harnack, Medizinisches aus der ältesten Kirchengesch., S. 59. Gregor, Historia Francorum II, cap. 40. Der Versuch Giesebrechts Gregors Moral zu retten — in seiner Übersetzung der fränkischen Geschichte, 2. Aufl., S. 105, Anm. 2 — scheint mir nicht gelungen. 2) „Chronikon", Übers, v. Laurent, 1. c. 2. Aufl., S. 131. 3) Eb. IX, 3. Übersetzung, S. 334. 4) Beide Daten nach A. Schultz, Höfisches Leben, I.Bd., S. 583 f. und L. Kriegk, „Deutsches Bürgertum", Neue Folge, S. 266. 5) Hans Delbrück, Preußische Jahrbücher, Bd. 71, 1893, S. 24. 6) „Hausbuch", S. 491. Wo nicht anders bemerkt, ist zu den folgenden Angaben A. Schultz, Höfisches Leben I, S. 584—587 zu vergleichen. 7) Vgl. Johannes Kunze, „Zur Kunde des deutschen Privatlebens in der Zeit der salischen Kaiser", Berlin 1902, S. 37. 8) Historia occident. ed. Franc. Moschus. Duaci 1597, p. 278, nach Schultz. 9) Schultz, Höfisches Leben, S. 590—592. 10) Eb. S. 599 und 592. 11) Ders., Häusliches Leben, S. 155 und Höfisches Leben, S. 599, Anm. 4. 12) Kunze 1. c. S. 51. 13) Die folgenden Angaben — wo nicht anders bemerkt — nach G. L. Kriegk, „Deutsches Bürgertum im Mittelalter", Neue Folge, S. 260—266. 14) Eb. S. 274. 15) Eb. Anm. 219. 16) Eb. S. 294f. 17) Eb. S. 295. 18) Eb. S. 266. 19) Eb. S. 308. 20) Eb. S. 311 f. 21) Eb. S. 324. 22) Eb. S. 331. 23} Bauer, Geschlechtsleben i. d. deutschen Vergangenheit, S. 161 f. und „Curiositäten" I. Bd., Weimar 1812, S. 206f. 24) Eb. S. 164. 25) Kriegk 1. c. S. 266-271. Hier auch die folgenden Daten. 26) Vorstehendes und das Folgende zitiert nach A. Schultz, Deutsches Leben, S. 276 f. Über das Gezeter der Moralisten vgl. den Aufsatz von Hans Delbrück, Die gute alte Zeit, Preußische Jahrbücher, 71. Bd., 1893. 27) Schultz, 1. c. S. 76. 28) Eugen Dühren, Der Marquis de Sade und seine Zeit 2. Aufl., S. 44. 29) Eb. S. 41 ff. 30) Zu obigen Daten vgl. eb. S. 144ff. 31) Ed. und Jules de Goncourt, „La femme au dixhuitieme siecle", Paris 1878, S. 165. 32) Dühren 1. c. S. 59.

Harp ve Askerlik

1) Vgl. zu obigem M. Kemmerich, Beil. 1903, Nr. 215. 2) A. Schultz, Höfisches Leben, II. Bd., S. 447ff. und S. 298. 3) Eberhard Windecke, Leben König Sigmunds in Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit, S. 24. 4) A. Schultz, „Deutsches Leben im 14. und 15. Jahrhundert", S. 588. 5) Mone, Quellensamm? lung der badischen Landesgeschichte, I. Bd., S. 319. Das Folgende eb. I., S. 495. 6) Schultz, Deutsches Leben, S. 588 f. 7) Eb. S. 605. Das Folgende eb. S. 606. Fr. Falk, „Die Ehe am Ausgang des Mittelalters" in „Erläuterungen zu Janssens Geschichte des deutschen Volkes" 6. Bd. 3.

Heft, S. 15 behauptet, „daß die Kriegssitte den Frauen gegenüber die denkbar mildeste war", wie irrig das ist» lehrt das Vorhergehende. Nur Adelige genießen und zwar nur im späten Mittelalter prinzipiell Schonung, wenn auch vereinzelt human gegen Weiber aus dem Volke verfahren sein mag. 8) Schultz, Deutsches Leben S. 607. 9) Th. Lindner, Weltgeschichte, 6. Bd., S. 47. Das Folgende in Archenholtz, Minerva 1797, S. 92 f. 10) Baumgarten, Poland und Wagner, „Die hellenische Kultur", S. 114. 11) Vgl. C. Alberti, „Der Weg der Menschheit", Berlin 1906, 1. Bd., S. 131 f. und Th. Lindner, Weltgeschichte, II. Bd., S. 433f. 12) A. Müller, „Der Islam im Morgens und Abendland" in W. Onckens „Allgemeiner Geschichte in Einzeldarstellungen" II., 4. S. 249, Zum Benehmen der Chinakrieger, vgl. Rupprecht Prinz von Bayern, „Reiseerinnerungen aus Ostasien", S. 163, 243 ff. und passim. 13) Vgl. CI. Klein in Helmolts Weltgeschichte, 6. Bd., 359. 14) A. Schultz, Höfisches Leben, II. Bd., S. 239f., Zu den Lagergesetzen, vgl. Rahewin Gesta Friderici, 3. Buch, Kap. 28. 15) Otto Henne am Rhyn, „Kulturgeschichte des deutschen Volkes", Aufl., 1. Bd., S. 479 und 2. Bd., S. 163. 16) Vgl. Machiavelli, „Florentinische Geschichte", Ubers, v. Alfred Reumont, Leipzig 1846, II. Bd., 6. Buch, S. 111 und M. Kemmerich, „Die Charakteristik bei Machiavelli", Leipzig 1902, S. 88 f. 17) Ed. Vehse, Gesch. des preußischen Hofes, 2. Bd., S. 286£, S. 290f, S. 295 und S. 297 ff. Hier auch das Nachstehende. 18) Keyßlers „Reisen", 56. Brief, Hannover 1776, S. 740. 19) Ed. Vehse, Geschichte der deutschen Höfe, IV. Sektion, 5. Bd., S. 175 fF. 20) Kurt Eisner, Das Ende des Reichs, 1906, S. 103. 21) Rudolf Giehrl, „China? Fahrt", S. 132 f., 148 f. und passim.

Hak ve Adalet

1) Hugo Winckler, Die Gesetze Hammurabis, S. 67. 2) Eb. S. 61. 3) Fr. Heinemann, Der Richter und die Rechtspflege in der deutschen Vergangenheit, S. 20. Über Symbole vgl. Jacob Grimm, „Deutsche Rechtsaltertümer", I, 4. Aufl., S. 184ff. Über Gerichtsverfahren II, 6. Buch. Dieses grundlegende Werk ist auch im Folgenden zu Rate zu ziehen. 4) Heinemann, S. 35 f. und S. 60. 5) Eb. S. 52. 6) Eb. S. 63 und 27 ff. 7) Eb. S. 64. Das Folgende S. 98 ff. 8) Eb. S. 102. 9) Eb. S. 106. 10) Eb. S. 119. 11) Max Bauer, Das Geschlechtsleben in der deutschen Vergangenheit, 5. Aufl., S. 51 f. 12) Ed. Vehse, Geschichte der deutschen Höfe, I. Sektion, Geschichte des preußischen Hofs und Adels, II. Teil, S. 127f., 125 und S. 303. 13) Eugen Dühren, Der Marquis de Sade und seine Zeit, S. 65 f. 14) Sigmund Riezler, Die Hexenprozesse in Bayern, S. 277 f. 15) Ed. Vehse, 1. c. II. Teil, S. 227f. 16) Riezler, 1. c. S. 319, 17) G. L. Kriegk, „Deutsches Bürgertum im Mittelalter", S. 215. 18) Heinemann, 1. c. S. 142. Die nächste Notiz nach gütiger Mitteilung des Herrn Generaloberarzt Dr. Schill. Vgl. Beiträge zur Gesch. Eisenachs, 17. Heft. 19) Eb. S. 57. 20) Sämtliche Daten nach G. L. Kriegk, „Deutsche Kulturbilder aus dem

18. Jahrhundert", S. 32—51. 21) Kriegk, Deutsches Bürgertum, S. 248. 22) Eb. S. 252. 23) Nach Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer, II. Bd., 5. Buch, 3. Kap. und Heinemann, 1. c. S. 136. 24) Vgl. „Türmer", 8. Jahrg., I., S. 523 ff. und 9. Jahrg., I., S. 375 ff. 25) Eb. 8. Jahrg., S. 531 f. 26) Dies und das Folgende nach dem „Türmer", 10. Jahrg., 2. Bd., S. 65ff. und 216ff. Hier noch zahlreiche ähnliche Fällel 27) Vgl. E. Theisen» „Unwürdig oder unfähig? Ein Kampf um die Ehre und die Unabhängigkeit der Justiz", Elberfeld 1907, zitiert nach dem „Türmer", (Herausgeber J. Freih. v. Grotthuß), 9. Jahrgang, 2. Bd., S. 393ff.

Hekimlik

1) Beide Daten nach H. Peters, Arzt und Heilkunst i. d. deutschen Vergangenheit, S. 13. Vgl. zu Folgendem auch Neuburger und Pagel, Handbuch der Geschichte der Medizin, passim. 2) Peters, S. 33 und 35. 3) Eb. S. 13. 4) Eb. S. 24. 5) Diese und die folgenden Daten nach M. Kemmerich, Lebensdauer und Todesursachen innerhalb des deutschen Kaisers und Königsfamilien, Wien 1909 und A. Schultz, Höfisches Leben II, S. 297 ff. 6) Peters 1. c. S. 26 und Hanns Flörke, „Studien zur niederländischen Kunst und Kulturgeschichte", S. 209, Anm. 285. 7) Ed. Vehse, Geschichte des preußischen Adels, I. Teil, S. 35. 8) Peters H. c. S. 106. 9) Nach Heinrich Düntzer, „Die römischen Satiriker", Braunschweig 1846, Anm. zu Vers 406 der 6. Satire Juvenals. 10) E. Dühren, Marquis de Sade, S. 80ff. 11) Corvin, Pfaffenspiegel, 5. Aufl., S. 350. Wenn hier ausnahmsweise ein Werk zitiert wird, das im Allgemeinen auf Quellennachweis verzichtet, so ist das durch die strenge Zensur gerechtfertigt, die das Buch passieren mußte und von der mein Handexemplar schwarze Spuren aufweist 12) Dies und das Folgende eb. S. 365 f. 13) Lindner, Weltgeschichte I, S. 142, das Folgende eb. II, S. 116. 14) Vgl. Gudden, Über Massensuggestion und psychische Massenepidemien, Vortrag, München 1901, S. 10ff. 15) Flörke I. c. S. 20. 16) Viktor Hehn, Kulturpflanzen und Haustiere, 5. Aufl. S. 420 und J. Conrad, „Nationalökonomie", 3. Aufl., S. 249f. 17) Eb. S. 250f. 18) Beil. 1903, Nr. 37 und Peters, Arzt und Heilkunde, S. 45. 19) Beil. 1906, Nr. 255. 20) Beil 1903, Nr. 292. 21) Beil 1906, Nr. 255. 22) Beil 1906, Nr. 202. 23) Kriegk, Deutsches Bürgertum, S. 342f. 24) Georg Steinhausen, Geschichte der deutschen Kultur, S. 507 f. 25) A. Schultz, Häusliches Leben, S. 325.

Fikir Hürriyeti

1) Vgl. Pilatus (Victor Naumann), „Was ist Wahrheit", 2, Aufl., S. 111. 2) Eb. S. 111. 3) Eb. S. 118. Das Folgende bei Felix Platter, Selbstbiographie, S. 215 ff. und 226. 4) Pilatus, S. 119. 5) Ph. Woker, „Das Toleranzprinzip in seiner Universalgeschichte liehen Entwicklung", Schweizerische Blätter für

Wirtschafts und Sozialpolitik, 14. Jahrg., 1. Bd., 1. und 2. Heft, Bern 1906, S. 44. 6) Vorstehende Daten sind sämtlich G. L. Kriegk, „Deutsche Kulturbilder aus dem 18. Jahrhundert", S. 99ff, entnommen. 7) Pilatus, L c. S. 107. 8) Nachstehendes nach Woker, I. c. 5. 47ff. 9) Th. Lindner, Weltgeschichte, II. Bd., S. 205. 10) Eb. S. 90. 10a) R. Garbe, „Kaiser Akbar von Indien". 11) Houston Steward Chamberlain, „Grundlagen des 19. Jahrhunderts", 7. Aufl., S. 428f., 571 ff und passim. 12) Beil. 1904, Nr. 185. 13) „Der Dissident", 1. Jahrg., S. 44f. 14) Eb. S. 12. 15) „Freies Wort", 7. Jahrg., S. 394ff. 16) „Türmer", 9. Jahrg., I., S. 109ff. 17) „Freies Wort", 6. Bd., S. 613 ff. 18) Eb. 7. Bd., S. 337. 19) Eb. 7. Bd., S. 559, S. 664 ff. und 677 ff.

İzdivaç

1) A. Schultz, Höfisches Leben, I, S. 624 und 629. Ferner A. Schultz, „Das häusliche Leben im Mittelalter", S. 172. 2) Derselbe, Höfisches Leben I, S. 632. 3) Äneas Sylvius (Piccolomini), „Historia Friderici III.", ed. F. A. Kollar, Analecta monum. Vindob. II., p. 303 ff. Zum Datum vgl. L. Pastor, Geschichte der Päpste, 1. Bd., S. 491. 4) Ed. Hahn, Braunschweig 1724, „Collectio Monument. vet.", 1. Bd., p. 777. 5) A. Schultz, Häusliches Leben, S. 162. 6) Ders., Höfisches Leben I, S. 590, Anm. 2, Mon. Germ. SS. XVII, 331, Schultz II. Bd., S. 183 und — für das Folgende — I. Bd., S. 607, Anm. 2. 7) „Chronikon" IX, 2, übersetzt mit Anlehnung an Laurent in den Geschichtsschreibern der deutschen Vorzeit. 8) Jakob Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer, 4. Aufl., II. Bd., S. 299. 9) Vies des Dames Galantes, Discours premier passim. 10) Grimm, 1. c. S. 348. 11) A. Schultz, Häusliches Leben, S. 160. 12) Ders., Höfisches Leben I, S. 648. 13) Zimmerische Chronik, herausg. von A. Barack, IV. Bd., S. 243f. 14) Max Bauer, Das Geschlechtsleben i. d. deutschen Vergangenheit, 5. Aufl., S. 17 ff. 15) Eb. S. 64 f. 16) A. Schultz, Deutsches Leben, S. 159 und Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer I, 4, S. 613 ff 17) Vgl. L. Wahrmund, Beil. 1905, Nr. 286 und eb. 1906, Nr. 21. 18) Joh. Scherer, Deutsche Kultur und Sittengeschichte, 11. Aufl., S. 322 ff. 19) Bauer 1. c. S. 241 f. 20) Äneas Sylvius 1. c. ed. Kollar, p. 302 sqs. Das Vorhergehende nach O. Harnack, Medizinisches aus der ältesten Kirchengeschichte, S. 59f. 21) Gregorovius, Wanderjahre II, S. 348ff. 22) Vgl. Preußische Jahrbücher, 135. Bd., S. 35 ff.

Şeref ve Haysiyet

1) Vgl. zum ganzen Abschnitt Fr. Heinemann, Richter und Rechtspflege, S. 127 ff. 2) Vorstehendes nach G. L. Kriegk, Deutsches Bürgertum, S. 219 ff. 3) Eb. S. 237 ff. 4) Vgl. P. Frauenstädt, Zeitschrift für Sozialwissenschaft V. Bd., S. 847ff. 5) Hugo Winckler, Gesetze Hammurabis, S. 37. 6) Obiges nach Frauenstädt, Zeitschrift f. Sozialwissenschaft, V. Bd., S. 940 ff.

7) Heinemann L c. S. 128f. 8) Äneas Sylvius, Historia Friderici III., Kollar p. 215 ff. Vgl. auch Allgemeine deutsche Biographie IV. Bd., S. 258 ff., wo die Grafen von Cilli in etwas milderem Lichte erscheinen. 9) Hanns Flörke, Studien zur niederländischen Kunst und Kulturgeschichte, S. 216, Anm. 353. 10) Zu den letzten Daten vgl, eb. S. 87 und 178. 11) Eb. S. 163. 12) Vgl. W. Waetzoldt, Die Kunst des Porträts, S. 386 und zu obigem S. 374-412. 13) Flörke, S. 10. 14) Waetzoldt, S. 376. 15) Vgl. M. Kemmerich, Die frühmittelalterliche Porträtmalerei in Deutschland und derselbe, Die frühmittelalterliche Porträtplastik in Deutschland passim.

Misyonerler ve Koloniler

1) Nach dem Nürnberger Generalanzeiger vom 14. Juni 1901. 2) Paul Rohrbach, Deutsche Kolonialwirtschaft. 3) Vgl. Frankiurter Zeitung 1896, Nr. 8, drittes Morgenblatt. 4) Vgl. die Aussage des apostolischen Vikars von Ubanghi, Msgr. Augouard, Augsburger Postzeitung 1894, Nr. 251.

Din ve İman

1) Beil. 1905, Nr. 261. 2) Beil. 1905, Nr. 208. 3) Otto Pfleiderer, Die Entstehung des Christentums, S. 194f. 4) Eb. S. 198f. 5) Beil. 1905, Nr. 208. 6) Pfleiderer 1. c. S. 130 f.

Eb. S. 147f. 8) Beil. 1905, Nr. 154. 9) Vgl. „Religions und Missionskarte der Erde" in Meyers Konversationslexikon 6. Aufl., 16. Bd., bei S. 788. 10) Vgl. Ludwig Wahrmund, „Katholische Weltanschauung und freie Wissenschaft", S. 3, Anm. 11) Eb. S. 12 f. 12) Eb. S. 9 f. 13) Beil. 1906, Nr. 39. 14) Wahrmund 1. c. S. 16, Anm. 1. 15) Eb. S. 15. 16) Eb. S. 16. 17) Zitiert nach Wahrmund S. 46ff. 18) Der Syllabus ist ebenfalls bei Wahrmund in Übersetzung abgedruckt. 19) A. Schultz, Höfisches Leben I, S. 148. Das Nächste eb. S. 209. 20) J H. Albers, „Populäre Festpostille, Aufsätze und Vorträge über Ursprung, Entwicklung und Bedeutung sämtlicher Feste usw", Leipzig 1891, S. 220. 21) Nach Äneas Sylvius, Historia Friderici III., Kollar p. 181 f. 22) Ubers- von W. Herz, Spielmannbuch, vgl. Beil. 1903, Nr. 63. 23) „Türmer", 9. Jahrg., 2. Bd., S. 3S4. 24) Vgl. Hoensbroech, Das Papsttum in seiner sozialkulturellen Wirksamkeit, I. Bd., 2 Buch, 3. Abschnitt. Ferner Rieks, „Leo III. und der Satanskult", Berlin 1897, sowie Bräunlich, „Der neueste Teufelsschwindel", Leipzig 1897.

Seyahatler, Keşifler, İcatlar

1) Joh. William Draper, Geschichte der Konflikte zwischen Religion und Wissenschaft, Übers. Leipzig 1875, S. 163, 234f. und 241. 2) Eb. S. 183. 3) Eb. S. 174 f. 4) Eb. S. 325 f. 5) Eb. S. 314 f. 6) und 7) Eb. S. 325 und Pe-

ters, Arzt und Heilkunst, S. 120f. Darmstaedter, „Handbuch z. Gesch. d. Naturwissenschaften und Technik", gibt S. 168 an, daß zuerst im Jahre 1714 der Arzt Timoni und der venezianische Konsul in Konstantinopel Pylarini auf die Impfung hingewiesen hätten. 8) Draper S. 287 und Chamberlain, Grundlagen des 19. Jahrhunderts, S. 518, Anm. 4 und S. 42. 9) Vgl. O. Pfleiderer, Religionsphilosophie auf geschichtlicher Grundlage, 3. Aufl., S. 60 ff 10) Beil 1903, Nr. 270. 11) Vgl. C. Bezold, Ninive und Babylon, 2. Aufl., S. 46. 12) Ulrich Wendt, Die Technik als Kulturmacht,

167f. 13) Eb. S. 170. 14) Rudolf Hagen, Die erste deutsche Eisenbahn mit Dampfbetrieb, S. 20, 46 und 62. 15) Folgende Zusammenstellung zum Teil nach Camille Flammarion, Rätsel des Seelenlebens, Stuttgart 1908. 16) Meyers Konversationslexikon,

Aufl., 4. Bd., S. 466. 17) Eine authentische Quelle für diese, übrigens hinlänglich bekannte Tatsache, gelang es mir nicht zu finden. 18) Die Entscheidung der obersten Baubehörde wurde mir von einem hohen Staatsbeamten, der das Dokument in Händen hatte, mitgeteilt. 19) Nach freundl. Mitteilung des Herrn Prof. Emden in München und des Grafen Karl v. Klinckowström, vgl. auch A. Kistner, Beil d. M. Neuesten Nachr. 1908,

S. 455 f. 20) Nach Angabe des Prof. L. M. Hartmann (Wien) auf dem 2. deutschen Hochschullehrertag in Jena am 2S. und 29. September 1908, vgl. Bei d. Münchner N. N. 1908, II, S. 637.

Mübarek Eşya

1) Ferdinand Gregorovius, Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter, 2. Aufl., 2. Bd., S. 74 ff. 2) Eb. 2. Bd., S. 281 f. 3) Eb. 2. Bd., S. 76ff, besonders S. 79, Anm. 1. Hier auch das Folgende, vgl. ferner H. Schultze in der „Wartburg", 1. Bd., 1902, S. 79f. 4) Eb. 3. Bd., S. 509. 5) Vgl. Corvin, Pfaffenspiegel, 5. Aufl., Rudolstadt 1885, S. 105. 6) „Das freie Wort", 7. Bd., S. 35. Abb. von Hemd und Windeln in der „Wartburg" I, S. 145. 7) Corvin, S. 110f. 8) Alphons Victor Müller, Die hoch? heilige Vorhaut Christi, Berlin 1907, S. 105ff Johann Georg Keysslers „Reisen", Hannover 1776, S. 506m und ferner Archiv f. Kulturgeschichte VII. Bd. 1909, S. 137ff. 9) Müller, S. 18 und 119 ff. 1. Eb. S. 36ff. und 46ff. 11) Eb. S. 56ff 12) Über Agnus Dei vgl. Ad. Franz, „Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter", Bd., S. 553ff., besonders S. 567—569 und Keysslers „Reisen", S. 426c. 13) Nach Hansemann, „Der Aberglaube in der Medizin etc.", S. 86.

Sihirbazlarla Mücadele

1) Vgl. Sigmund Riezler, „Die Hexenprozesse in Bayern", S. 42 und 53 ff. 2) Eb. S. 83 ff. 3) Vgl. zu folgendem eb. S. 92 bis 131. 4) Vgl. Joh. Jansen, Geschichte des deutschen Volkes, 13. und 14, Aufl., 8. Bd., S. 591 ff. Wurde

auch weiter unten benutzt. 5) Vgl. Pilatus (Victor Naumann), „Was ist Wahrheit?" 1. Aufl., S. 127-132. 6) Riezler 1. c. S. 240f. 7) Eb. S. 246f. und 120. 8) Zitiert nach Pilatus. 9) Riezler, S. 319. 10) Vgl. A. Hauck, „Realenzyklopädie Für protestantische Theologie und Kirche", 8. Bd., Artikel „Hexen und Hexenverfolgungen", und F. v. Hellwald, Kulturgeschichte in ihrer natürlichen Entwicklung, S. 618.

Edep ve Terbiye

1) Vies des Dames Galantes, Nouvelle Edition, Paris, Garnier, p. 28. 2) A. Schultz, Deutsches Leben, S. 490 und 493. 3) Max Bauer, Geschlechtsleben, S. 288. 4) Eb. S. 282 ff., Felix Platter, Selbstbiographie, S. 187 und A. Schultz, Häusliches Leben, S. 393. 5) Elisabeth Charlottens Briefe, Neudruck der 1789 veröffentlichten Bruchstücke von Hans F. Helmolt, Annaberg 1909, S. 268, Nr. 30. 6) Eb. S. 308, Nr. 7. 7) Eb. S. 399ff. 8) Eb. S. 260, Nr. 5. 9) Ed. Vehse, Geschichte des preußischen Hofes, III. Teil, S. 87 ff.

Eski Zamanda Modern Şeyler

Abkürzung: Beil. = wissenschaftliche Beilage der M. Allgemeinen Zeitung.

Eine Reihe der in diesem Abschnitt angeführten Daten ist der Zusammenstellung von P. Wagler „Modernes im Altertum" Beil. 1902, Nr. 212, 213, 219 und 220 und 1904, Nr, 162f., 171 £ und 174 entnommen. Hier auch stets die Quellenangaben.

1) Beil. 1905, Nr. 54 und Beil. d. Münchner Neueste Nachr. 1908, I, S. 135. 2) Beil. 1905, Nr. 207. 3 u. 4) Beil. 1902, Nr. 212. Robert Hennig bestreitet das in seiner überaus gründlichen Arbeit „Die angebliche Kenntnis des Blitzableiters vor Franklin" Archiv für Geschichte der Naturwissenschaften und der Technik II. Bd., 1909, S. 97—136). Er erklärt z. B. das Aufrichten bloßer Schwerter gen Himmel für eine drohende Beschwörung. Mag das oft richtig sein, so dürfte doch die beobachtete Anziehung des Blitzes ein mitbestimmendes Motiv gewesen sein. Vgl. auch II. Buch Chron. 3, V. 17 und 4. Mosis 21, 6—9. 5) Vor» stehendes nach Ludwig Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms, 2. Bd., 6. Aufl., S. 22ff. 6) Vgl. F. Ludwig, Untersuchungen über die Reise? und Marschgeschwin? digkeit im 12. und 13. Jahrhundert, 1897. 7) Vgl. Alex. Cartellieri in den Neuen Heidelberger Jahrbüchern 1902. 8) Friedländer, Sittengeschichte Roms, II, S. 23. 9) A, Schultz, Höfisches Leben z. Z. der Minnesinger, II, 2. Aufl., S. 313 f. 10) Vgl. die Programmabhandlung von Lorentz „Die Taube im Altertum" 11) Friedländer II, S. 82 und Beil. 1906, Nr. 181, S. 251. 12) Ulrich Wendt, Die Technik als Kulturmacht, S. 73. Zum Folgenden vgl. die Dissertation

von Carl Zell „Über die Zeis tungen der alten Römer", Freiburg i. B. 1834, besonders S. 14. 13) Vgl. Adolf Ermann, „Egypten und egyptisches Leben im Altertum", S. 347, 270 und 276 und Beil. 1904, Nr. 173. 14) Die Daten nach Ludwig Darmstaedter, „Handbuch zur Geschichte der Naturwissenschaften und Technik", II. Aufl., 1908, S. 93. Zum Fol- genden vgl. Marcuse, „Hydrotherapie im Altertum", Stuttgart 1900 und Darmstaedter, S. 27. 15) Neuburger & Pagel, Handbuch der Geschichte der Medizin, I, S. 703. 16) Vgl. R. Caton im Augustheft 1904 der amerikanischen Monatsschrift „Biblia" und Darmstaedter, der sechs Daten vor Harvey hat. 17) Gustav Klein, Beil. d. M. Neuesten Nachr. 1908, Nr. 43. 18) Beil. 1906, Nr. 64. 19) Beil. 1907, Nr. 6. 20) Vgl. P. Wagler, Beil. 1904, Nr. 163, M. Feldhaus beschreibt und bildet eine Reihe eiserner Hände im „Universum", Leipzig 1907, Nr. 47 ab. 21) Vgl. Friedländer, Sittengeschichte I, S. 37, Anm. 9 und Beil. 1903, Nr. 222, sowie Darmstaedter, S. 148. 22) Zu Kraftwagen im Mittelalter vgl. M. Feldhaus, Ruhmesblätter der Technik, Leipzig 1910, S. 461 ff; die wichtigsten Flugapparate, auch der Lionardos da Vinci sind beschrieben und abgebiMet bei M. Feldhaus, Luftfahrten einst und jetzt, Berlin 1908, S. 6—47; auch „Ruhmesblätter" S. 280ff. 23) Vgl. A. Schultz, Höfisches Leben II, S. 359£ 24) Beil. 1904, Nr. 175, Abb. der Schlangengöttin bei Baumgarten, Poland und Wagner, Hellenische Kultur, S. 38. 25) Vgl. C. A. Nallino, „11 valore metrico del Grado di Meridiano secondo i Geografi Arabi", Turin 1893, und Wiedemann, „Anschauungen der Muslime über die Gestalt der Erde" im Archiv f. d. Gesch. d. Naturwissenschaften und Technik 1, S. 310ff. und F. Sander, „Die heliozentrische Weltansicht im Altertum", Beil. 1902, S. 221. Ferner Rud. Wolf, „Geschichte der Astronomie", S. 27f., 35—41. 26) Ulrich Wendt, Die Technik als Kulturmacht, S. 40 und 55 und J. v. Müller und Ad. Bauer, „Die Griechischen Privat? und Kriegsaltertümer", S. 237 f. 27) Wendt S. 77. 28) Eb. S. 84. 29) Eb. S. 101. 30) J. v. Müller und Ad. Bauer a. a. O. S. 254ff. 31) Vgl. A. Schurtz in Helmolts „Weltgeschichte", 3. Bd., S. 356ff. und Beil. 1902, Nr. 219. 32) M. Landau, Beil. 1902, Nr. 226. 33) Beil. Nr. 219 f. und C. Flammarion, „Un Centenaire" in „La Revue" 1909, Vol. LXXXIII, p. 463 f. und Johann Georg Keysslers „Reisen" (Hannover 1776) S. 471 f. 34) Vgl. außerdem Beil. 1904, Nr. 172, S. 199. 35) L. Friedländer, Petronii cena Trimalchionis, Leipzig 1891, S. 42. Die folgende Angabe ist S. 43, die übernächste S. 60 entnommen. 36) Beil. 1906, Nr. 197. 37) Beil. 1902, Nr. 213. 38) Baumgarten, Poland usw. S. 60. 39) Zahlreiche Exemplare haben sich im Museum zu Neapel und anderwärts erhalten. Vgl. auch Ritter in den Mitteilungen der Altertumskommission für Westfalen, 2. Bd., 1901, S. 119f., Abb. Taf. XXIII, Fig. 6 und 7, und Römischgermanisches Korrespondenzblatt, II. Jahrgang, 1909, S. 24ff. Ein altegyptischer Phallus befindet sich in der „Ex voto" -SammIung von Prof Richard Andree in München. 40) Vgl. Hugo Winckler, Die Gesetze Hammurabis, S. 23. 41) Vgl. Benndorf in der

Festschrift zum 70. Geburtstage des Wiener Philologen Theodor Gomperz und W. H. Roscher, „Nektar und Ambrosia", S. 56 ff. 42) A. Schultz, Höfisches Leben, II, S. 464 f. 43) Otto von Freising, Gesta Friderici imperatoris, I, cap. 10. 44) Eb. I, cap. 15. 45) A. Schultz, I. c., II, S. 465. 46) Eb. II, S. 308. 47) Eb. II, S. 464.